

รายงานการวิจัย

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย

ผู้วิจัย

นายอุดม จุมพลกล้า	หัวหน้าคณะผู้วิจัย
ดร. ชีรต์มภ์ แสงแก้ว	ผู้ช่วยคณะผู้วิจัย
นางสาวมณีวรรณ ศรีนา	ผู้ช่วยคณะผู้วิจัย
นางสาวจันทร์จิรา จุมพลกล้า	ผู้ช่วยคณะผู้วิจัย

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย
จากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

5 กันยายน 2549

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย” นี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบพระคุณอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์แอนนา เจริญรุ่งสกล ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการและครูใหญ่ โรงเรียนเทคนิคภูพานบริหารธุรกิจ ที่กรุณาให้การรับรองผู้วิจัยและสนับสนุนการศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาตรวจสอบเครื่องมือในการทำวิจัย และขอขอบคุณ ว่าที่ ร.ท. อุดมภูเบศร์ จุมพลหล้า ที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล ว่าที่ พ.ต. ธเนศวร์อุดม จุมพลหล้า และนางสาวกิ่งจันทน์ จุมพลหล้า ที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามและจัดพิมพ์รายงานการวิจัย และผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ช่วยให้งานวิจัยสำเร็จได้ด้วยความสำเร็จ

ขอขอบพระคุณอาจารย์จำตุรงค์ กลิ่นบุปผา อาจารย์วงศร อินทรเทพ อาจารย์ประดิษฐ์ เคนบุปผา อาจารย์ไพโรจน์ ใจภักดี อาจารย์กรรณิการ์ วงศ์ธรรม อาจารย์สนธยา และอาจารย์ชลิตา พันธุ์ออน ที่เอื้อเฟื้อที่พักและช่วยอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม

ขอขอบคุณอาจารย์แม่บุญเรือน จุมพลหล้า ศรีภรรยา ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือและเป็นขวัญกำลังใจช่วยให้งานวิจัยสำเร็จลงได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ คุณยาย และพระครูพิลาศวิหารกิจ (พรหม จุมพลหล้า) ที่ให้การอุปการะเลี้ยงดู อบรม สั่งสอน และให้การศึกษาแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด และขอขอบใจ ท้าวคำพิ ลีหาจัก นักศึกษาจากแขวงสะหวันนะเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ช่วยตรวจนับคะแนนจากแบบสอบถาม ทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จตามความมุ่งหมาย

อุดม จุมพลหล้า

ชื่อเรื่อง	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย
ผู้วิจัย	นายอุดม จุมพลหล้า ดร. ชีรัตม์ แสงแก้ว นางสาวฉวีวรรณ ศรีนาและนางสาวจันทร์จิรา จุมพลหล้า
หน่วยงาน	โรงเรียนเทคนิคภูพานบริหารธุรกิจ ถนนสกลนคร-นาแก ต. ชาติชุม อ.เมือง จ. สกลนคร 47000 โทร. 0-4273-2734
ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย	จากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม จำนวนเงิน 145,000 บาท (หนึ่งแสนสี่หมื่นห้าพันบาทถ้วน)
ระยะเวลาทำการวิจัย	1 ปี ตั้งแต่วันที่ 5 กันยายน 2548 – 5 กันยายน 2549

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย และเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้านคือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรมและด้านคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม ระหว่าง พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเป็น พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป จำนวน 700 รูป/คน ซึ่งได้มา โดยวิธีสุ่มแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 50 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า F-test

ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและรายด้าน อยู่ในระดับมาก 4 ด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ด้านพิธีกรรม ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านความเชื่อ และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้านคือ ด้านภาษาและวรรณกรรม

2. เมื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย โดยรวม พบว่า กลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับครู พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มีค่าเฉลี่ยในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยมากกว่ากลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน และครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนกลุ่มครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มีค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน

TITLE : THE BUDDHIST CULTURAL WAY OF THAI LIVES IN
MEKONG BASIN IN THAILAND

AUTHOR : MR. UDOM CHOOMPONLA, DR. TEERAT
SANGKAEW, MISS. MANIWAN SRINA AND MISS.
CHANCHIRA CHOOMPONLA

RESEARCH DURATION : 2005 – 2006

ABSTRACT

The purpose of this research was to investigate and compare the Buddhist Cultural Way of Thai Lives in Mekong Basin in Thailand. The Buddhist cultures were divided into five areas namely: language and literature, believes, custom, ritual, and ethics and morals.

The samples of this study consisted of 700 people including monks, novices, teachers, students, and Buddhist laities in Mekong Basin in Thailand. The instruments used in this study were the interview and the rating scale questionnaire consisting of 50 items. The collected data were statistically analyzed by mean, percentage, standard deviation and f-test.

The findings of this study were as follows:

1. There were four areas of the Buddhist Cultural Way of Thai Lives in Mekong Basin to be rated at high level and only one area was rated at moderate level.
2. In general, the comparison between the group of monk-novices and teachers, the group of monk-novices and Buddhist laities, the group of teachers and students and the group of students and Buddhist laities; it indicated that a greater mean in the performance of than the group of monk-novices and students and the group of teachers and Buddhist laities at the .01 level of significance. However, the group of teachers and Buddhist laities did not indicate the difference.

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
	ความสำคัญของการวิจัย.....	4
	ขอบเขตของการวิจัย.....	4
	สมมติฐานการวิจัย.....	5
	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
	คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
	พระพุทธศาสนาในประเทศไทย.....	7
	ประวัติความเป็นมา.....	7
	บทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนา.....	8
	หลักพุทธธรรมกับชีวิต.....	12
	พระพุทธศาสนากับหลักสูตรการศึกษา.....	15
	พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม.....	16
	วัฒนธรรมไทย.....	18
	ความหมายของวัฒนธรรม.....	18
	ความเป็นมาของวัฒนธรรมไทย.....	20
	ลักษณะและองค์ประกอบของวัฒนธรรม.....	21
	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาแถบลุ่มแม่น้ำโขง.....	23
	พระพุทธศาสนาในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขง.....	23
	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม.....	26
	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ.....	30
	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.....	40
	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรม.....	45
	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม	51

บทที่	หน้า
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	59
งานวิจัยที่เกี่ยวกับศาสนา.....	59
งานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม.....	62
งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อ.....	63
งานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม.....	64
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	67
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	67
ประชากร.....	67
กลุ่มตัวอย่าง.....	67
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	69
ลักษณะของเครื่องมือ.....	69
การสร้างเครื่องมือและการหาประสิทธิภาพของเครื่องมือ.....	70
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	72
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	73
สถิติที่ใช้ในการวิจัย.....	73
สถิติพื้นฐาน.....	73
สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ.....	74
สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน.....	74
แนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา	74
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	75
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	75
การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	75
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	46
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	139
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	139
สมมติฐานการวิจัย.....	140
วิธีดำเนินการวิจัย.....	140
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	140
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	140

บทที่	หน้า
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	141
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	141
สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	141
อภิปรายผล.....	145
ข้อเสนอแนะ.....	153
ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้.....	153
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	154
บรรณานุกรม.....	156
ภาคผนวก.....	166
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจแก้ไขและปรับปรุงเครื่องมือ การวิจัย..	167
ภาคผนวก ข หนังสือขอความร่วมมือ.....	169
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	180
ภาคผนวก ง ผลการวิเคราะห์หาคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย.....	196

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับการสัมภาษณ์.....	68
2	ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับตอบแบบสอบถาม.....	69
3	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ จำแนกตามจังหวัดและสถานภาพ.....	77
4	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามจังหวัดและสถานภาพ.....	78
5	ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย โดยรวมและรายด้าน.....	95
6	ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม โดยรวมและรายข้อ.....	98
7	ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านความเชื่อ โดยรวมและรายข้อ.....	103
8	ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมและรายข้อ.....	109
9	ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม โดยรวมและรายข้อ.....	114
10	ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม โดยรวมและรายข้อ.....	120
11	เปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป.....	127
12	เปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านความเชื่อ ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป.....	128
13	เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านความเชื่อ ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป.....	129
14	เปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป.....	130

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
15	เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป.....	131
16	เปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป.....	132
17	เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป.....	133
18	เปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป.....	134
19	เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป.....	135

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยนับได้ว่าเป็นเมืองพุทธศาสนา มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ มาแต่ครั้งสมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ และองค์อัครศาสนูปถัมภก พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง เอกราชอธิปไตย เอกลักษณะ ค่านิยม บุคลิกลักษณะและระบบความเชื่อแก่ชาติไทย และเป็นรากฐานแห่งขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมอันมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนไทยมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งและจำเป็นที่จะขาดเสียมิได้ในสังคมไทย และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ พระพุทธศาสนาเป็นหลักพัฒนาจิตใจและเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม แก่คนไทยในชาติและชำระจิตใจของตนให้สะอาดผ่องแผ้ว ปราศจากอกุศลมูล ซึ่งยังผู้ปฏิบัติให้เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย เห็นแก่ประโยชน์สุขของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน อันทำให้สังคมส่วนรวมมีแต่ความสงบสุขร่มเย็น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ มาแต่ครั้งสมัยขุนหลวงเฒ่า แห่งราชอาณาจักรอโยธยา ในราว พ.ศ. 620 เป็นครั้งแรกซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท หรือ อาริยวาท ที่พระเจ้าเม่งตี้ กษัตริย์จีน นำเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรอโยธยาและคนไทยนับถือแพร่หลายในสมัยนั้น ดังจะเห็นได้จากการศึกษาพระธรรมโดยใช้ภาษาสันสกฤต ที่ใช้กันกว้างขวางในภาษาไทย (พิฑูร มลิวัดย์ และไสว มาลาทอง, 2533 : 130)

สำหรับพระพุทธศาสนาเถรวาทที่คนไทยนับถืออยู่ในปัจจุบันนั้นได้เริ่มเข้ามาประดิษฐานในดินแดนที่เป็นประเทศไทยเดิมนี้นี้ เมื่อครั้งที่ พระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ในอินเดียโบราณ ทรงทำตติยสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัย เมื่อราว พ.ศ. 300 และพระองค์ได้ส่ง พระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นพระสมณทูต มาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน (นันทนา เตชะวนิชย์, 2539 : 636) และคนไทยที่อาศัยอยู่ในบริเวณแถบนี้ ต่างก็นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทกันในเวลาต่อมา จะเห็นได้จากพระปฐมเจดีย์เป็นหลักฐาน ทางปุษนียวัตถุ และคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นภาษาบาลี

เมื่อคนไทยในอาณาจักรอัยลาว อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานทางตอนใต้เรื่อยมา จนถึงอาณาจักรสุโขทัย มีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ก็ได้มีคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็น 2 ลัทธิ คือ ลัทธิหินยาน ที่มีคนไทยด้วยกันนับถืออยู่ก่อน และลัทธิมหายาน ที่คนไทยผู้อพยพเข้ามา ภายหลังนับถืออยู่เดิม จนกระทั่งถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์ไทยแห่งกรุงสุโขทัย พระองค์ทรงรับพระพุทธศาสนา ลัทธิหินยาน แบบลังกาวงศ์มาประดิษฐานในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนา ลัทธิหินยาน แบบลังกาวงศ์นี้เจริญรุ่งเรืองมาก ประชาชนเลื่อมใสศรัทธา และนับถือแพร่หลาย จนทำให้ลัทธิทางพระพุทธศาสนาทั้งสองที่มีอยู่เดิมเสื่อมความนับถือลง และคนไทยก็รับนับถือเฉพาะแต่พระพุทธศาสนา ลัทธิหินยาน แบบลังกาวงศ์ ตั้งแต่นั้น เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนวัฒนธรรมนั้นถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย และเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทย และเป็นปัจจัยให้คนไทยในชาติได้ประพฤติในทางที่ดีงาม มีคุณธรรมเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และประเทศชาติ โดยที่ชนชาติไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาแต่ครั้งบรรพกาลจนถึงปัจจุบัน โดยมีได้ขาดสาย ดังนั้นวัฒนธรรมไทยจึงมีรากฐาน หรือพื้นฐานที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากพระพุทธศาสนาโดยตรง แนววัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวกับ แนวคิด คติ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ศิลปกรรม คุณธรรม จริยธรรม พิธีกรรม มารยาทสังคม แบบแผนความประพฤติ ศิลปะ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนทั้งแนวการดำเนินชีวิต ล้วนแล้วแต่มีรากฐานมาจากทางพุทธศาสนา โดยนำมาเป็นแบบ หรือคติในชีวิตของคนไทยทั้งสิ้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2540 : 10-112)

การที่วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยดังกล่าว และรัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญและจำเป็นที่จะขาดวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเสียมิได้ ในสังคมไทยจึงได้กำหนดเป็นภารกิจหลักในนโยบายของรัฐให้ทุกฝ่ายสนับสนุนและส่งเสริมศาสนา ศึกษาและ ศาสนาทายาทเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนได้ศึกษาศาสนธรรมและร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนทั้งสืบค้นและศึกษาเรื่องราวของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่ออนุรักษ์ เผยแพร่ และสืบสานร่วมกันพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุและโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งให้ประชาชนและเยาวชนมีบทบาท และ กิจกรรม ด้านศิลปวัฒนธรรม ร่วมกับสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชน และสนับสนุน ให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เชิดชู และเผยแพร่วัฒนธรรมไทยอย่างสมศักดิ์ศรี และสร้างสรรค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 : 22)

ในปัจจุบัน ประชากรไทยกว่าร้อยละ 94.72 ของประชากรทั่วประเทศ นับถือพระพุทธศาสนา (กรมการศาสนา, 2547 : 80) อิทธิพลด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งด้าน

สำหรับประชาชนในท้องถิ่นแถบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย พะเยา เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และ อุบลราชธานี จากรายงานการศาสนาประจำปี 2533 ของกรมการศาสนา (2533 : 3-35) ปรากฏว่าเป็นท้องถิ่นที่มีวัดและสำนักสงฆ์ พระภิกษุ สามเณร สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วิทยาเขตของ มหาวิทยาลัยสงฆ์ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังเป็นท้องถิ่นที่มีความแตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ ทั้งในด้านสภาพภูมิศาสตร์ ที่มีเขตแดนติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขง เป็นแนวกันเขต ตลอดทั้งดินฟ้าอากาศ เศรษฐกิจ สังคม ชนเผ่าต่างๆ และประชาชน มีวิถีชีวิต ยึดมั่นอยู่ในวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นวิถีแบบพุทธอย่างมั่นคงอีกด้วย

จากสภาพวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งดำเนินชีวิตตามครรลองของวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถเป็นหลัก ในการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สติปัญญาและจิตวิญญาณ เป็นผู้มีความดี จริยธรรม ศีลธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคนไทยต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้านคือ

1.1 ด้านภาษาและวรรณกรรม

1.2 ด้านความเชื่อ

- 1.3 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี
- 1.4 ด้านพิธีกรรม
- 1.5 ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

2. เพื่อเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ความสำคัญของการวิจัย

1. เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทยในด้านต่างๆ 5 ด้าน
2. ได้แนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยในด้านต่างๆ 5 ด้าน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้าน คือ

 - 1.1 ด้านภาษาและวรรณกรรม
 - 1.2 ด้านความเชื่อ
 - 1.3 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี
 - 1.4 ด้านพิธีกรรม
 - 1.5 ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม
2. ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ที่ศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่ตำบลที่อยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขงของจังหวัดลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อานาจเจริญ และอุบลราชธานี
3. ตัวแปรที่ศึกษา
 - 3.1 ตัวแปรอิสระ ตัวแปรอิสระ ได้แก่สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ มี 4 กลุ่มคือ
 - 3.1.1 พระภิกษุ สามเณร

3.1.2 ครู

3.1.3 นักเรียน

3.1.4 พุทธศาสนิกชนทั่วไป

3.2 ตัวแปรตาม ตัวแปรตามได้แก่ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้าน คือ

3.2.1 ด้านภาษาและวรรณกรรม

3.2.2 ด้านความเชื่อ

3.2.3 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

3.2.4 ด้านพิธีกรรม

3.2.5 ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ศีลธรรม

สมมติฐานการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยดังนี้ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงที่เป็นพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไปมีวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามและ สัมภาษณ์	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง
1. พระภิกษุ สามเณร	1. พระพุทธศาสนาในประเทศไทย
2. ครู	2. วัฒนธรรมไทย
3. นักเรียน	3. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา
4. พุทธศาสนิกชนทั่วไป	4. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง 5 ด้าน
	4.1 ด้านภาษาและวรรณกรรม
	4.2 ด้านความเชื่อ
	4.3 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี
	4.4 ด้านพิธีกรรม
	4.5 ด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. กลุ่มน้ำโจงในประเทศไทย หมายถึง พื้นที่ลุ่มแม่น้ำโจงในส่วนที่เป็นลุ่มน้ำในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี
2. คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโจง หมายถึง คนไทยที่เป็นพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียนและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ใน 7 จังหวัดแถบลุ่มแม่น้ำโจง
3. วิถีชีวิตของคนไทย หมายถึง แนวการดำเนินชีวิตของคนไทยใน 7 จังหวัด แถบลุ่มแม่น้ำโจงที่ถือปฏิบัติตามแนววัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา 5 ด้านคือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม
4. พระพุทธศาสนาในประเทศไทย หมายถึง พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ที่คนไทยใน 7 จังหวัดแถบลุ่มแม่น้ำโจงนับถือ
5. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตที่มีรากฐานมาจากอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา ที่คนไทยใน 7 จังหวัดแถบลุ่มแม่น้ำโจง ถือปฏิบัติเป็นแนวในการดำเนินชีวิต 5 ด้านได้แก่ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรมและด้านคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม
6. พระภิกษุสามเณร หมายถึง พระภิกษุสามเณรทุกนิกายที่อยู่จำวัดในเขตพื้นที่ 7 จังหวัด แถบลุ่มแม่น้ำโจง
7. ครู หมายถึง ผู้บริหารและครูผู้สอนทั้งชายและหญิง ในโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนในระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 – มัธยมศึกษาปีที่ 6 ทุกสังกัด ใน 7 จังหวัดแถบลุ่มแม่น้ำโจง
8. นักเรียน หมายถึง นักเรียนในระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 – มัธยมศึกษาปีที่ 6 ทุกสังกัดใน 7 จังหวัดแถบลุ่มแม่น้ำโจง
9. พุทธศาสนิกชนทั่วไป หมายถึง อุบาสก อุบาสิกา ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ใน 7 จังหวัดแถบลุ่มแม่น้ำโจง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องต่างๆและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ดังนี้

1. พระพุทธศาสนาในประเทศไทย
2. วัฒนธรรมไทย
3. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาแถบลุ่มแม่น้ำโขง
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ประวัติความเป็นมา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของชนชาติไทยมาแต่สมัยโบราณ โดยชนชาติไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนเป็นสรณะแห่งชีวิตของตนสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติส่วนใหญ่ มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา

สำหรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยนั้น นันทนา เดชะวณิชช์ (2539 : 636) เห็นว่า พระพุทธศาสนาเริ่มเข้ามาประดิษฐานในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน เมื่อครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงทำตติยสังคายนาพระธรรมวินัย ในราว พ.ศ. 300 ซึ่งพระองค์ได้ทรงส่งพระสมณทูตมาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ. แต่ พัฒน์ เฟื่องผลา (2535 : 231) เห็นว่า พระพุทธศาสนาแพร่เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นที่ตั้งประเทศไทยในปัจจุบัน ประมาณ พ.ศ. 544–743 ตามหลักฐานที่ค้นพบคือ สลุปโบราณและโบราณสถานต่างๆ ในประเทศไทย ซึ่งเป็นรู่นราวคราวเดียวกันกับสมัยพระเจ้าอโศก เช่น พระสลุป พระปฐมเจดีย์องค์เดิม ที่ตามรูปเดิมสร้างเป็นรูปทรงโอคว่ำอย่างพระสลุปสำคัญในประเทศอินเดีย และสภาพอุเทสิกเจดีย์อื่นๆที่สร้างเป็นรูป พระธรรมจักร มีกวางหมอบอยู่บนพระแท่นเปล้าๆ

อย่างไรก็ตาม ในการรับนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศไทยนั้น พิฑูร มลิวัลย์ และ ไสว มาลาทอง (2527 : 130–131) ให้ทัศนะว่า ชนชาติไทยรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกในสมัยขุนหลวงมา กษัตริย์ไทยผู้ครองอาณาจักรอ้ายลาว ในราว พ.ศ. 620 โดยในสมัยนั้น

ในระยะเวลาต่อมา คนชาติไทยได้รับนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ เป็นศาสนาประจำชาติของตน พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) (2547 : 46) อธิบายว่า เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ. 1822 พระองค์ทรงสดับ กิตติศัพท์ของคณะสงฆ์แบบลังกาวงศ์ที่ทรงเลื่อมใสศรัทธา จึงโปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราช จากเมืองนครศรีธรรมราช มาตั้งสำนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ วัดอรุณญิก ในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ก็เจริญรุ่งเรืองและเป็นศาสนาประจำชาติของคนชาติไทย ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของคนชาติไทยมาแต่สมัยโบราณ คนไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนเป็นสรณะแห่งชีวิตของตน สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา และคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายมหายานและหินยานมาก่อน ครั้นเมื่อพ่อขุนรามคำแหง มหาราชทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ ในกรุงสุโขทัย มั่นคงแล้ว คนชาติไทยก็ได้ นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานลัทธิลังกาวงศ์ เป็นศาสนาประจำ ชาติสืบมาจนถึงปัจจุบัน

บทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ตลอดจนวัฒนธรรม ที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ (2536 : 1-2) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ พระพุทธศาสนาว่า เป็นศาสนาที่มีอิทธิพลครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในทุกๆ ด้าน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่มีผลต่อชาวโลกในด้านจิตใจเท่านั้น หากยังมีผล

สมพร เทพสิทธิ์ (2538 : 39–40) เห็นว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติไทย มาแต่โบราณกาลกว่า 1,000 ปีมาแล้ว พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ได้ ทรงทำนุ บำรุง รักษา พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดมาจนพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวม จิตใจ ทำให้เกิดความรัก สามัคคีในหมู่ชนชาวไทย ที่สำคัญคือคนไทยประมาณร้อยละ 90 นับถือ พระพุทธศาสนา มีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งและยึดเหนี่ยวจิตใจ พระพุทธศาสนาได้สร้าง เอกลักษณ์และคุณธรรมอันดีงามแก่คนไทย เช่น ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู กตเวทิตะ ความ สุภาพอ่อนโยน การประนีประนอมกัน อีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็น รากฐานที่สำคัญของศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีของไทย หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรมได้ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศของพระมหากษัตริย์และผู้ปกครอง หลักธรรมเรื่อง สิล 5 สังคหวัตถุ 4 และจรรยาวัตรธรรม 4 ได้ใช้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของ คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทำให้สังคมของเรามีความสงบ เรียบร้อย ประเทศชาติมีความเจริญ มั่นคง ก้าวหน้า

พิฑูร มลิวัดย์ (2527 : 1–4) ให้ทัศนะว่า พระพุทธศาสนา ได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคน ไทย ซึ่งชาติไทยได้มีความเจริญมั่นคง ดำรงเอกราชอธิปไตยสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาลจวบจน ปัจจุบัน ก็ด้วยคนไทยทั้งชาติยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาใน พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาท สำคัญยิ่งต่อชีวิตของคนไทย โดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนในชาติให้รักความสงบ มีความ เสียสละ แกล้วกล้า อัจฉริยะ ใฝ่หาความรู้รอบ รู้ฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรม เตือน คำดี (2534 : 1–2) อธิบายถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่า เป็นส่วนที่ทำให้คนไทยมีนิสัยยึดหยุ่น แสดงพฤติกรรมออกมาที่ไม่ก้าวร้าว มั่นคงในอารมณ์ มีนิสัยไม่หลุกหลิก อยู่ที่ไหนก็เป็นมิตรกับ ทุกคน การดำเนินชีวิตก็เรียบง่าย อ่อนน้อมถ่อมตน สังคมไทยจึงอบอุ่น จิตใจของคนไทยจึง อ่อนโยน มีความเมตตา ทรงความยุติธรรม ไม่เห็นแก่ตัว และไม่นิยมความรุนแรงในการ แก้ปัญหา

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก (2546 : 14–21) กล่าวถึงบทบาทและ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา สรุปเป็นรายชื่อได้ดังนี้

1. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือ พระพุทธศาสนา วิถีชีวิตความเป็นอยู่รวมทั้งลักษณะนิสัยและมารยาทของคนไทยส่วนใหญ่ มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา

2. พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธมามกะ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และพระมหากษัตริย์ไทยในระยะหลังจะทรงผนวชเพื่อศึกษาธรรมะตามพระราชประเพณีทุกพระองค์ นอกจากนี้ พระราชประเพณีอันเป็นวัฒนธรรมของไทยก็เป็นพิธีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วย

3. พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย ซึ่งวัฒนธรรมไทยทั้งด้านศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและวรรณกรรม เป็นต้น มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา

4. รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยการนับศักราชเป็นพุทธศักราช (พ.ศ.) กำหนดให้วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นวันหยุดราชการ และมีสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสถานที่ราชการ

5. พระพุทธศาสนาเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมในสังคมไทย ประเทศไทยมีวัดและสำนักสงฆ์ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ มีปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน โบราณวัตถุ และโบราณสถานในประเทศจำนวนมาก

คูสิต โสภิตชา (2542 : 13) เห็นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศของชาวพุทธ เพราะชาวพุทธเป็นผู้ตั้งประเทศมาแต่เริ่มแรก ในประวัติศาสตร์ชาติไทยได้บ่งบอกชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่อดีตกาลพร้อมกับตั้งประเทศไทย เราจะอ่านตำราเล่มไหนก็มีหลักฐานพิสูจน์ให้รู้ความจริงเช่นนั้น ซึ่งหลักฐานที่พิสูจน์ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยนั้นมีอยู่มากมาย ฉะนั้น พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยจึงกลมเกลียวเป็นอันเดียวกันมาตลอดโดยไม่ขาดตอนแม้แต่น้อย

สาโรช บัวศรี (2542 : 18) ให้ทัศนะว่า ทุกวันนี้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของประชาชน ส่วนในสาขาการศึกษานั้น หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีคำสอนและข้อปฏิบัติที่คัดสรรมาจากคำสอนพระพุทธองค์ ซึ่งนำเสนอในลำดับที่จัดเรียงไว้อย่างดี ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า หลักสูตรได้ปลูกฝังค่านิยมศีลธรรม สำหรับเด็กและเยาวชนไทย ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการเล่าเรียนหนังสือทีเดียว ส่วนในอีกแง่มุมหนึ่ง ตามประเพณีนั้นเยาวชนไทยต้องบวชเป็นเวลาอย่างน้อยสามเดือน เพื่อให้เป็นผู้บรรลุนิติภาวะ พิธีพุทธศาสนามีการเน้นเป็นพิเศษในงานสมาคมสำคัญของชีวิตชาวไทย เช่น พิธีการแต่งงาน พิธีอุปสมบท งานปีใหม่ และรัฐพิธีต่างๆ ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระพุทธศาสนาผูกพันอย่างลึกซึ้งกับชีวิตทั่วไปของประชาชนชาวไทย นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาหรือปรัชญาที่สำคัญเพียงอย่างเดียวในประเทศไทย ไม่เหมือนกับโลกตะวันตกที่ซึ่งปรัชญาและจิตวิทยาต่างๆมีมากมาย ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่เป็นที่พึ่ง ซึ่งอาจทำให้ได้มาซึ่งแนวคิดในเชิงปรัชญาและหลักจิตวิทยาแบบพื้นบ้าน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2539 : 7-88) ได้อธิบายและให้เหตุผลความสำคัญของ พระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

1. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย คนไทยนับถือ พระพุทธศาสนามากกว่าร้อยละ 95 ของคนไทยทั้งประเทศจากคนไทยทั้งหมด 65 ล้านคน
2. พระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย ชีวิตของคนไทย ผูกพันแนบแน่นอยู่กับพระพุทธศาสนา ฉะนั้น วงจรชีวิตของคนไทยจึงได้รับอิทธิพลและได้รับการถ่ายทอดมาจากพระพุทธศาสนาทุกด้าน เช่น แนวความคิด ประเพณีต่างๆ ฯลฯ เช่น ตั้งชื่อ โคนผมไฟ แต่งงาน และประเพณีและวัฒนธรรมอื่นๆอีกมากมาย
3. พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชนชาวไทย เมื่อคนไทย นับถือศาสนาเดียวกันแล้ว กิจกรรมต่างๆในทางศาสนา คนไทยก็ต้องทำร่วมกันในปีหนึ่งๆ มี เทศกาลมากมายและนอกจากนี้ จุดหมายสูงสุดในทางศาสนาก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย
4. พระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่ช่วยดำรงรักษาเสรีภาพในการนับถือศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้คนเชื่อหลักเหตุผล เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวพุทธไทยจึงเป็นคนมี เหตุผลและมีใจกว้างในการนับถือศาสนาของตน และมีใจกว้างในการที่ใครจะนับถือศาสนาอะไร หรือศาสนาอื่นจะมาเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย คนไทยก็ให้เสรีภาพเต็มที่ เป็นต้น
5. พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่ชาติไทย เป็นที่เข้าใจในหมู่คนไทยมาตลอดว่า ประเทศไทยมี 3 สถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เท่านั้น และคำว่าศาสนาในที่นี้ก็คือ พระพุทธศาสนา นั่นเอง แม้แต่ธงไตรรงค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชาติก็มี 3 สีคือ สีแดง น้ำเงิน และสีขาว สีขาวนั้นก็หมายถึง พระพุทธศาสนา
6. พระพุทธศาสนาสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทยที่รักความเป็นอิสระเสรี คนไทย นั้น โดยลักษณะนิสัยแล้ว เป็นชนชาติที่รักความเป็นอิสระเสรีภาพมากที่สุดชาติหนึ่งในโลก ด้วย พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและอิสระเสรีในการนับถือ จึงเหมาะสมเข้ากับชนชาติไทยอย่าง ยิ่ง
7. พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งสำคัญที่หล่อหลอมเอกลักษณ์ของชาติไทย คนไทยได้รับ อิทธิพลจากพระพุทธศาสนามาก เช่น เป็นคนมีเมตตา กรุณา มีความยึดหยุ่น ประสานประโยชน์ และไม่ชอบความรุนแรง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยในที่สุด
8. พระพุทธศาสนาเป็นมรดกและเป็นคลังสมบัติอันล้ำค่าของชนชาติไทย เรื่องนี้มิให้เห็น อยู่เต็มเมือง อันได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม เป็นของเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น
9. พระพุทธศาสนาเป็นหลักนำทางการพัฒนาชาติไทย ในการพัฒนาประเทศ วัดเป็น ศูนย์กลางในการพัฒนา และพระสงฆ์เป็นผู้ชี้ทางและนำในการพัฒนาด้วย และในการพัฒนานั้นมี ทั้งการพัฒนาด้านจิตใจ คุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อมๆกันด้วย

10. พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งของดี มีค่า ที่ชนชาติไทยมอบให้แก่อารยธรรมของโลก ศิลปวัฒนธรรมที่พัฒนาจนเป็นเอกลักษณ์ของไทยนั้น รากฐานที่แท้จริงมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งดังกล่าวทั้งหมดได้กลายเป็นอารยธรรมของโลกในที่สุด

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทและความสำคัญ ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย มาแต่ครั้งบรรพกาลที่ได้ก่อตั้งชาติไทยมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีได้ขาดตอน หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยทุกด้าน และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ หลักธรรมคำสอนเหล่านั้น ได้ช่วยให้ผู้ประพฤติปฏิบัติประสบความสุข ความสำเร็จในการดำรงชีวิตประจำวัน อันยังผลให้สังคมมีความสงบสุขร่มเย็นด้วย

หลักพุทธธรรมกับชีวิต

โดยที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของชนชาติไทยมาแต่โบราณ และคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะในชีวิตของตน หลักพุทธธรรมจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนในทุกด้าน. พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2543 : 727-825) กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนไทยกับหลักพุทธธรรมว่า เป็นการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ในสามด้านที่เกี่ยวเนื่องกันคือ ด้านพฤติกรรมที่เรียกว่า ศีล ด้านจิตใจที่เรียกว่า สมาธิ และด้านปัญญา คือความรู้ ทั้งสามด้านนี้จะต้องสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน และจะต้องพัฒนาไปด้วยกัน ดังนั้น ถ้าจะพัฒนาปัญญา ก็จะต้องให้ศีลและสมาธิพัฒนาไปด้วย เป็นระบบแห่งศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการศึกษาหรือศึกษาสามด้าน ซึ่งเรียกว่า ไตรสิกขา

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง หลักพุทธธรรมกับชีวิตในระดับการดำเนินชีวิตสามัญของคนทั่วไปว่า หลักพุทธธรรมที่คุ้นเคยกันมาก ซึ่งเป็นการนำเอาองค์มรรคมาใช้ในทางปฏิบัติ นั้น ได้แก่ ธรรมจริยา 10 ประการ ที่รู้จักกันดีในชื่อว่า กุศลกรรมบถ 10 (ทางทำความดีหรือกุศลธรรมที่เป็นทางแห่งสุคติ) และอรรถกถาถือว่าเป็น มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์) ซึ่งย่อลงได้เป็น 3 ประการ คือ กายสุจริต หรือ ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้องทางกาย วชิสุจริต หรือความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา และมโนสุจริต หรือความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ. สำหรับผู้ที่เริ่มฝึกฝนตนเองตามธรรมจริยา ทั้ง 10 ประการ หากยังไม่สามารถฝึกตนเองได้ครบถ้วน ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ก็ควรฝึกควบคุมตนเองในทางกายและทางวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลักศีล 5 ที่ตัดแบ่งออกมาจากธรรมจริยา 10 ประการนั้น ก็ยังได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม

ในส่วน หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา นั้น พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2543 : 431) อธิบายว่า หลักคำสอนและหลักปฏิบัติทาง

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก (2528 : 34–54) กล่าวถึงหลักพุทธธรรมอันเป็นอุดมมงคลสำหรับการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม ซึ่งหลักพุทธธรรมอันเป็นมงคลนั้น เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เป็นแนวทางให้บุคคลพึงปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต โดยมีสาระสำคัญ 6 ประการคือ

1. การเลี้ยงดูบิดา มารดา
2. การเลี้ยงดูบุตร
3. การเลี้ยงดูภรรยา
4. การสงเคราะห์ญาติ
5. ความกตัญญูกตเวที
6. การทำกิจกรรมที่ไม่มีโทษ มีแต่ประโยชน์เกื้อกูล

ไสว มาลาทอง (2540 : 10–199) กล่าวถึงหลักพุทธธรรมกับชีวิตว่า รัฐมีนโยบายในการเผยแพร่หลักธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนในทุกรูปแบบให้กว้างขวาง เพื่อสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง จึงจัดหลักธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เหมาะสมกับสถานะสังคมปัจจุบัน โดยสรุปเป็นหัวข้อธรรมในแต่ละหมวด ดังนี้

1. หมวดธรรมสำหรับส่งเสริมการพัฒนาชีวิต ประกอบด้วย
 - 1.1 ธรรมมีอุปการะมาก 2 ประการ
 - 1.2 ธรรมอันทำให้งาม 2 ประการ
 - 1.3 ธรรมสำหรับตกแต่งและประดับใจจิตใจ
 - 1.4 จักรธรรม 4 ประการ
 - 1.5 ผลของกรรมที่ทำไว้ในอดีตชาติ

- 1.6 สัปปริสธรรม 7 ประการ
2. หมวดธรรมสำหรับพัฒนาสังคัม ประกอบด้วย
 - 2.1 โลกบาลธรรม 2 ประการ
 - 2.2 บุคคลหาได้ยาก 2 อย่าง
 - 2.3 หลักธรรมในทิส 6
 - 2.4 สังคหวัตถุ 4 ประการ
 - 2.5 วิธีปฏิบัติในการให้ทาน
3. หมวดธรรมสำหรับส่งเสริมการพัฒนาครอบครัว ประกอบด้วย
 - 3.1 กุลจิริฎฐิติธรรม 4
 - 3.2 ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย 4 ประการ
 - 3.3 ศีล 5
 - 3.4 เบญจธรรม
 - 3.5 ฆราวาสธรรม 4 อย่าง
 - 3.6 ภรรยา 7 ประเภท
4. หมวดธรรมสำหรับส่งเสริมการปกครอง ประกอบด้วย
 - 4.1 พรหมวิหาร 4 อย่าง
 - 4.2 สังคหวัตถุ 4 อย่าง
 - 4.3 อปรินิยธรรม 7 ประการ
 - 4.4 อคติ 4 อย่าง
5. หมวดธรรมสำหรับส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ ประกอบด้วย
 - 5.1 อริยทรัพย์ 7 ประการ
 - 5.2 หลักความเชื่อของชาวกาลามะ 10 ประการ
 - 5.3 ความเชื่อ 4 อย่าง
 - 5.4 ทิฎฐธัมมิกัตถธรรม 4 อย่าง
 - 5.5 สัมปรายิกัตถธรรม 4 อย่าง
 - 5.6 โภคาวิภาคธรรม 4 อย่าง
 - 5.7 โภคาทียธรรม 5 อย่าง
 - 5.8 สุขของคฤหัสถ์ 4 อย่าง
 - 5.9 อบายมุข 4 อย่าง

พระพุทธศาสนากับหลักสูตรการศึกษา

วิชาพระพุทธศาสนารวมทั้งศีลธรรมและจริยธรรม ได้สอดแทรกอยู่โดยตลอดทั้งหลักสูตรระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ในระดับประถมศึกษาได้กำหนดรายวิชาศีลธรรมไว้โดยตรง แต่มีการเรียนในวิชาพระพุทธศาสนา ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ส่วนกลุ่มวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย มีส่วนในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

กรมวิชาการ (2535 : 7) ได้พิจารณาสาระของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตร ปีพุทธศักราช 2521 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ที่ได้จัดทำกรอบสาระไว้แล้ว เพื่อกำหนดหัวข้อที่ควรเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ผลการพิจารณาได้กำหนด ดังนี้

1. หัวข้อที่จัดให้เรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีดังนี้
 - 1.1 ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
 - 1.2 พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง
 - 1.3 พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
 - 1.4 หน้าทีชาวพุทธ
 - 1.5 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
2. หัวข้อที่จัดให้เรียนในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย มีดังนี้
 - 2.1 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
 - 2.2 พุทธศาสนสุภาษิต
 - 2.3 การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา
 - 2.4 ศาสนพิธี

ในส่วนหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัศึกษานั้น มีสาระของรายวิชาประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ 8 เรื่อง ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
2. พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง
3. พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม
4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
5. หน้าทีชาวพุทธ
6. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
7. การบริหารจัดการ และเจริญปัญญา

8. มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

อนึ่ง สำหรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้จัดวิชาพระพุทธศาสนาไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้หมวดสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในสาระที่ 1 : ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม มาตรฐาน ส. 1.1 ส. 1.2 และ ส. 1.3 มีหัวข้อสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
2. พุทธประวัติ พระสาวก ชาคกและชาวพุทธตัวอย่าง
3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
4. พุทธศาสนสุภาษิต คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา และพระไตรปิฎก
5. หน้าที่ชาวพุทธและมารยาทชาวพุทธ
6. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และศาสนพิธี
7. การบริหารจัดการ และการเจริญปัญญา
8. พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา

พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม

ลูซิฟ ปุณฺณานุภาพ (2540 : 85-95) เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมอันดีงามของไทยมาแต่โบราณ และเมื่อวัฒนธรรมหมายถึงวิถีการดำเนินชีวิต (the way of life) ที่มีความหมายคลุมถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดถึงความเชื่อถือ และการปฏิบัติตามความเชื่อถือ ศาสนาจึงเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น นักสังคมวิทยาบางท่านเห็นว่า การปฏิบัติตามศาสนาเป็นผลสุดท้ายของวัฒนธรรมอีกด้วย ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างไร

มีผู้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นต้นตำรับวัฒนธรรมดีงามที่เก่าแก่ที่สุด แต่ทันสมัย มีลักษณะนำชีวิตให้สูงขึ้นกว่าเดิมในหลายๆด้าน เป็นเรื่องที่มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรมของอินเดีย ซึ่งมีแบบฉบับขนบธรรมเนียมและแนวปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายพันปี แต่พระพุทธศาสนาได้ทำการเปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือ ทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมหลายประการ บางอย่างได้ให้แนวปฏิบัติในรูปวัฒนธรรม จึงทำให้อินเดียมีวัฒนธรรมอันดีงามใหม่ๆเกิดขึ้นหลายประการ เช่น

1. สังคมอินเดียปฏิบัติตามระบบวรรณะอย่างเคร่งครัด ไม่ยอมให้คนต่างวรรณะมีโอกาสใช้ชีวิตร่วมกันทั้งทางวัตถุและสายโลหิต ผู้ที่เกิดในวรรณะต่ำจะเป็นที่รังเกียจของสังคมในด้านต่างๆ พระพุทธศาสนาได้ปฏิวัติระบบนี้อย่างหน้ามือเป็นหลังมือ โดยได้สอนหลักศีลธรรม ยืนยันความดีความชั่วตามกรรมที่เขาทำ ไม่ใช่กำเนิดเป็นเครื่องตัดสิน ผู้บวชในพระพุทธศาสนาเคารพ

2. สังคมอินเดียมีการซื้อขายทาสเช่นเดียวกับชนชาติอื่นๆในสมัยโบราณ แต่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้งดเว้นการซื้อขายทาส ถือว่าเป็นอาชีพที่ผิดธรรม มีบทบัญญัติห้ามภิกษุมีทาส ซึ่งเป็นแนวทางสังคมในรูปแบบใหม่ ต่อมาจะเห็นว่า ผู้นำหลายประเทศพยายามเลิกทาสจนสำเร็จ ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ซึ่งความจริงก็คือการดำเนินตามครรลองพระพุทธศาสนานั้นเอง

3. ชาวอินเดียโบราณนิยมแสวงบุญด้วยการฆ่าสัตว์บูชาัญญ เพื่อบูชาเทพเจ้า ถ้าเป็นพิธีของพระราชารหรือผู้นำทางสังคมด้วยแล้ว สัตว์ที่จะถูกบูชาก็มีจำนวนมากขึ้น มนุษย์และสัตว์ถูกฆ่าประกอบพิธีบูชาัญญเป็นจำนวนมาก ก่อความทุกข์โศกให้กับมนุษย์และสัตว์ อย่างน่าเวทนาที่สุด พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้เลิกพิธีดังกล่าว โดยให้หันมาสร้างคุณดีด้วยการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ให้อภัยแก่กัน ไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนกัน ปฏิบัติชำระจิตใจให้สะอาดผ่องแผ้ว ปรากฏเป็นวัฒนธรรมแนวใหม่ ที่เหมาะสมกว่าเดิมเป็นอย่างมาก เป็นไปตามแนวสันติภาพของสังคมที่ตั้งไว้

4. ชาวอินเดียโบราณเชื่อพรหมลิขิตอย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นเหตุให้บางคนปล่อยชีวิตให้ เป็นไปตามยถากรรม ที่ต้องการความเจริญก็คอยให้พระพรหมบันดาล ที่มีความทุกข์ก็คอยวันที่ พระพรหมจะลิขิตให้พ้นจากสภาพเช่นนั้น ขาดการรับผิดชอบและการคิดอ่านแก้ไขปัญหาวีชีวิตด้วยตนเอง เอาแต่สวดอ้อนวอนบวงสรวง พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักแห่งกรรมว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กรรมของคนลิขิตทิศทางชีวิตของตน เมื่อต้องการสร้างชีวิตอย่างไร แก้ปัญหาชีวิตอย่างไร จำต้องควบคุมความประพฤติของตนเองให้เหมาะสม พระพุทธศาสนาได้สอนหลักกรรมลิขิตแทนพรหมลิขิต เพราะหลักกรรมลิขิต สามารถปรับปรุงชีวิตของตนให้ดีขึ้นได้เสมอ

5. พระพุทธศาสนาใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ คือถือเหตุผลเป็นสำคัญ ไม่เชื่อถือเรื่องโชคกลางของขลังฤกษ์งามยามดี แต่อยู่ที่ความสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อประพฤตสุจริตแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นเวลาใด เช้า สาย บ่าย เย็น ก็จัดเป็นฤกษ์ดีทั้งนั้น นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังสอนให้มีความปรารถนาดีต่อบุคคลและสัตว์ทั่วไป ไม่นิยมยกตนข่มผู้อื่น ไม่นิยมการทะเลาะวิวาทด้วยเรื่อง ความคิดเห็นที่ต่างกัน ไม่คิดใจในเรื่องความคิดเห็นที่หาที่ยุติไม่ได้ สอนให้เข้าถึงความรู้อย่างชัดแจ้งในเรื่องต่างๆ โดยไม่นิยมติดอยู่ในความเชื่อตามๆกันเท่านั้น

6. พระพุทธศาสนามีบทบัญญัติในพระวินัยมิให้พระภิกษุเก็บอาหารค้างคืนไว้ในห้องที่อยู่อาศัย หุงต้มอาหารในห้องที่อยู่อาศัย มิให้บริโภคอาหารค้างคืน ให้ทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ตลอดถึงบริเวณและห้องน้ำ ห้องส้วมอยู่เสมอ เมื่อทำความสะอาด จะต้องไม่รบกวนผู้อื่นที่อยู่ข้างเคียงด้วยประการต่างๆ ให้รักษาห้องสุขาให้สะอาด และปรับโทษผู้ละเมิด มีระเบียบในการเข้าแถวก่อนหลัง จะอ่าน จะท่องหนังสือ ต้องไม่ใช่สิทธิเกินขอบเขตอันเป็นการรบกวนผู้อื่น นุ่งห่มในลักษณะที่เรียบร้อยเหล่านี้ อยู่ในวัดอุทธรธรรมและสหธรรมทั้งสิ้น

7. พระพุทธศาสนามีบทบัญญัติให้รู้จักการนุ่งห่มให้เรียบร้อย รู้จักรักษาเครื่องนุ่งห่มไม่ให้หาย ไม่ให้ขาด ให้รู้จักปะชุน และกำหนดโทษปรับผู้ละเมิดไว้ด้วย

8. พระพุทธศาสนามีบทบัญญัติให้รู้จักรักษาสาธารณสมบัติ และรู้จักใช้สมบัติของส่วนรวม ผู้นำสมบัติส่วนรวมไปใช้แล้ว ต้องนำมาเก็บไว้ที่เดิมในรูปเดิม หรือมอบหมายกับผู้มีหน้าที่ปฏิบัติในเรื่องนี้ ไม่ปล่อยให้ทิ้งไว้ให้เสียหาย มีบทบัญญัติให้รู้จักรักษาผนัง พื้นของสถานที่ ไม่ทำให้สกปรกเสียหาย แม้จะเหยียบบนพื้นที่อยู่อาศัยด้วยเท้าที่ยังเปียกอยู่ก็เป็นการไม่สมควร เหล่านี้จัดรวมอยู่ในวัตรธรรมของวัณนธรรม

9. พระพุทธศาสนาสอนให้มีกิริยาทางกาย วาจา สุภาพอ่อนโยน ไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ไม่เล่นชุกชก โดยไม่รู้จักกาลเทศะ ไม่ส่งเสียงดัง ให้รู้จักรับฟังเมื่อผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนในทางที่ถูกที่ควร ไม่คือร้อนทั้งๆที่ผิด รู้จักสำรวมกายวาจาไม่ลู่อ่อนแก่ความโลภ ความโกรธ เป็นต้น เหล่านี้จัดเป็นสหธรรมในวัณนธรรม

10. พระพุทธศาสนาสอนหลักวัณนธรรมในการรักษาศักดิ์ศรีของตน โดยการเทิดทูนความดี อยู่กับความดี ประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะและภาวะของตน เช่น ภิกษุอยู่ในจริยาวัตรของภิกษุ ผู้ทรงศีลปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับศีล บัณฑิตอยู่กับแนวทางบัณฑิต เป็นต้น ไม่ปล่อยตัวให้ผิดรูป ผิดแบบ เป็นเรื่องของการรักษาศักดิ์ศรี ไม่ใช่เรื่องของการเยอหยิ่งถือดี

สรุปได้ว่า วัณนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม (the way of life) โดยพระพุทธศาสนาเป็นแม่แบบของวัณนธรรมอันดีงามของไทยมาแต่โบราณ อันได้แก่ความเป็นผู้มี ความเคารพนับถือกันตามระบบอาวุโส การเคารพในสิทธิมนุษยชน การสร้างคุณงามความดี ด้วยการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเชื่อในหลักแห่งกรรมแทน เรื่องพรหมลิขิต เชื่อหลักเหตุผล โดยไม่ถือโชคกลางและฤกษ์ยาม มีมารยาทในการบริโภคปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและกิลานเภสัช ตลอดจนทั้งกิริยามารยาทอ่อนโยน และรู้จัก รักษาเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งตน ซึ่งเหล่านี้จัดเป็นวัตรธรรมและสหธรรมในวัณนธรรม

วัณนธรรมไทย

ความหมายของวัณนธรรม

คำว่าวัณนธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1058) ให้ความหมายไว้ว่า วัณนธรรม คือ สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่ หมู่คณะ เช่น วัณนธรรมไทย วัณนธรรมในการแต่งกาย วิธีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัณนธรรม พื้นบ้าน วัณนธรรมชาวเขา พระราชบัญญัติวัณนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ในมาตรา 4

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544 : 2) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ และซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2540 : 1-20) เห็นว่า วัฒนธรรม เป็นคำไทยที่นำมาจากภาษาบาลี และสันสกฤต แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ หรือ ธรรมคือความเจริญ ถ้าจะให้เข้าใจกันง่ายๆ ก็คือ ความเจริญงอกงามที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้น ในด้านสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา คำว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต ซึ่งสังคมมนุษย์ทำให้เกิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการอันเป็นมูลฐานที่มีต่อความดำรงอยู่รอด ความถาวรแห่งเชื้อสายและการจัดระเบียบแห่งการประสพเหตุการณ์ของสังคม วัฒนธรรม คือ ประมวลแห่งงานทางวัตถุ แบบ หรือกระสวนแห่งองค์การทางสังคม แบบแผน ความประพฤติที่ได้รับการอบรมมาแล้ว ความรู้ ความเชื่อถือและการดำเนินงานอื่นๆทั้งปวง ซึ่งได้มีการทำให้เจริญขึ้นในสังคมมนุษย์ ดังนั้น วัฒนธรรม จึงได้แก่ การจัดการกับเหตุแวดล้อมของมนุษย์

สุวรรณ เพชรนิล (2532 : 4) ให้ทัศนะว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น และปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์ รวมถึงภาษา เครื่องมือเครื่องใช้ ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับ สถาบันต่างๆ มาตรฐานต่างๆ แนวความคิดและอุดมคติต่างๆ และอธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่รับช่วงกันมาโดยลำดับ ถ้าไม่มี วัฒนธรรม คนเราเกิดมาได้เหมือนกัน แต่อาจเป็นแบบสัตว์อื่นๆเสียมากกว่า แทนที่จะเป็นมนุษย์อย่างที่เห็นอยู่ปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม ไม่ใช่มรดกวัตถุ เราไม่ได้นำวัฒนธรรมติดตัวมาเกิด แต่เราเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรม และต้องเรียนรู้วัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นกองทุนใหญ่ ที่บรรพบุรุษได้รักษาไว้ เพราะแน่นอนแล้วว่า เป็นวิถีที่ดำรงของชีวิต

วิชาน สุชีวกุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน (2533 : 26-92) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความหมายเป็น 2 นัยคือ ความหมายทางนิตินัย ซึ่งหมายถึง ความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน และความหมายในทางพฤตินัย ซึ่งจะเป็นไปตามที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือทางที่ประพฤติกัน รวมเรียกว่า สภาพ

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งอันแสดงถึงลักษณะของความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ ศิลธรรมอันดีงามของประชาชน และวิถีชีวิตของประชาชน รวมถึงภาษา ศิลปะ วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบแบบแผน การดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ตลอดจนทั้งแนวคิดและอุดมคติ

ความเป็นมาของวัฒนธรรมไทย

ด้านความเป็นมาของวัฒนธรรมไทยนั้น สุชีพ ปุญญานุภาพ (2540 : 1-2) ให้ความเห็นว่ คำว่า วัฒนธรรม เริ่มมีใช้ที่เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรกเมื่อปี พุทธศักราช 2483 ด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483 กับฉบับที่ 2 เมื่อปี พุทธศักราช 2485 และเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้น จึงประกาศใช้พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ขึ้นใหม่ ซึ่งนอกจากจะได้ยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ทั้ง 2 ฉบับนั้นแล้ว ยังมีบทบัญญัติเรื่องวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นอีกหลายข้อ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติอันเป็นสถาบันที่ดำเนินงานสนองความมุ่งหมายแห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ก็ได้กำเนิดขึ้น เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2485 และในปีนั้นเองก็ได้ประกาศพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2485 ต่อมาจึงได้มีพระรากฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ และกฎสำนักนายกรัฐมนตรี ออกตามความในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ตลอดจนประกาศ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ว่าด้วยวัฒนธรรมต่างๆ ตามลำดับ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544 : 2-3) กล่าวถึงความเป็นมาของ วัฒนธรรมไทยว่า งานวัฒนธรรมได้เริ่มมีการฟื้นฟู ส่งเสริม เผยแพร่กันอย่างจริงจัง ในสมัย รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากเมื่อคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้รับความกระทบกระเทือนจากภัยสงครามทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้ภาวะทาง ศิลธรรม วัฒนธรรมของประชาชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลจึงได้พยายามปรับปรุง ฟื้นฟู ปลูกฝังวัฒนธรรมไทยขึ้น โดยการตราพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ฉบับแรกขึ้นใช้ บังคับเป็นกฎหมายเมื่อปี พ.ศ. 2483 และฉบับที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2485 พร้อมกันนั้น ก็ได้สถาปนา สภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2485 มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีหน้าที่ในการ ค้นคว้า คัดแปลง รักษา ส่งเสริม ให้คำปรึกษา และเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ แบ่งส่วน ราชการออกเป็น 5 สำนัก ได้แก่ สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม สำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ

สุวรรณ เพชรนิล (2532 : 23) กล่าวรับรองว่า ชนชาติไทยมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง มาแต่อดีตนานไกล นิยมเรียกว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีบ้าง การช่างต่างๆบ้าง มารยาทบ้าง สมบัติผู้ดีบ้าง เมื่อบัญญัติคำว่า “วัฒนธรรม” ขึ้นในปี พ.ศ. 2483 ชื่อเหล่านั้นก็เป็นส่วนประกอบต่างๆของวัฒนธรรมทั้งสิ้น ซึ่งสามารถศึกษาได้จาก ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร วรรณคดี โบราณคดี และจดหมายเหตุของชาวต่างชาติที่เคยเข้ามาพบเห็นวัฒนธรรมไทยในยุคนั้นๆ

สรุปได้ว่า ชนชาติไทยมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาแต่สมัยบรรพบุรุษในอดีตนานไกล แต่มีที่ใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2483 ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยตราพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483 ขึ้นใช้เป็นฉบับแรก และพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 เป็นฉบับต่อมา นอกจากนี้ยังได้ตราพระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติและกฎสำนักนายกรัฐมนตรี และได้สถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2485 โดยแบ่งหน้าที่การบริหารออกเป็น 5 สำนัก ได้แก่ สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม สำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม และสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง

ลักษณะและองค์ประกอบของวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544 : 2) กล่าวว่า วัฒนธรรมไทย มีลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย อันเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของความมั่นคงของชาติ ประเทศไทยมีแบบอย่างทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาเป็นเวลาช้านาน แม้ประเทศจะผ่านภาวะวิกฤติมาหลายครั้งหลายครา และต้องเผชิญกับการแพร่ขยายของวัฒนธรรมจากชาติอื่นๆ แต่ประเทศไทยก็ยังคงรักษาความเป็นไทยมาได้โดยตลอด ด้วยไทยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง

วิธาน สุชีวคุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน (2533 : 92) กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไทยว่าเป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และมีความเกี่ยวข้องกันกับแบบอื่นๆ ซึ่งมีดังนี้

1. เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ภาษา และแบบพฤติกรรมต่างๆที่สังคมยอมรับ
2. แบบพฤติกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกันและกัน กล่าวคือพฤติกรรมอย่างหนึ่งต้องสอดคล้องกับพฤติกรรมอื่นๆ เช่น การแสดงความเคารพผู้ใหญ่แบบไทย ย่อมสอดคล้องกับการยืน การนั่ง การเดิน การพูด เป็นต้น

3. มีผลที่ติดตามมาคือ แสดงออกมาเป็นนิสัย ทักษะคิด และการผลิตวัตถุ เครื่องใช้ต่างๆ
4. มีการถ่ายทอดกันได้ คือ การสอนให้ลูกหลานรับวัฒนธรรม (acculturation) และสืบทอดกัน เป็นมรดกทางวัฒนธรรม cultural heritage)
5. มีการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นโดยกระบวนการต่างๆ เช่น Confusion การเผยแพร่วัฒนธรรมของชนกลุ่มหนึ่งให้แก่ชนอีกกลุ่มหนึ่ง assimilation ชนกลุ่มน้อยปรับวัฒนธรรมของตนให้เข้ากับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ accomodation ชนสองกลุ่มปรับวัฒนธรรมของตนให้เข้ากันและกัน

ในด้านองค์ประกอบของวัฒนธรรมนั้น สุชีพ ปุญญานุภาพ (2540 : 112-113) เห็นว่ามี 4 ประเภท คือ

1. คติธรรม (Moral Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางศีลธรรมและทางจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องของ “คติ” คือ ทางหรือหลักดำเนินชีวิต
2. เนติธรรม (Legal Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย คือ บางอย่างแม้ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นที่ยกเว้นของสังคม เป็นที่น่าอับอายขายหน้า เพราะถือกันว่า เสียหาย
3. วัตถุธรรม (Material Culture) ได้แก่วัฒนธรรมทางวัตถุ ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะวัตถุศิลปกรรมเท่านั้น แม้บ้านเรือน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ ถนนหนทาง และสิ่งประกอบความเป็นอยู่ทุกชนิด ก็จัดเข้าในวัตถุธรรมทั้งสิ้น
4. สหธรรม (Social Culture) ได้แก่วัฒนธรรมทางสังคม คือวัฒนธรรมในการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มชน เช่น มารยาทในโต๊ะอาหาร มารยาทในการโดยสารรถไฟ รถประจำทาง มารยาทในการเข้าสังคม

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของวัฒนธรรมตามองค์ประกอบทั้ง 4 ประเภทนี้แล้ว จะเห็นว่ามุ่งหนักให้เป็นประโยชน์ในด้านการปฏิบัติและสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ด้าน วิชาน สุชีวกุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน (2533 : 92-93) เห็นว่าองค์ประกอบของวัฒนธรรม มี 3 ประการคือ

1. ความคิด (Ideas) หรือวัฒนธรรมทางความคิด (คติธรรม) ได้แก่ความเชื่อต่างๆ ซึ่งแสดงออกในทางศาสนา วรรณคดี สุภาษิต หรือคติชาวบ้าน เป็นต้น จะเห็นได้จากคนไทยนิยมนับถือศาสนาที่สอนเรื่องโลกนี้และโลกหน้า และมุ่งจุดหมายสูงสุดของศาสนานั้น โดยเฉพาะคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อทำบุญก็ตั้งปณิธานว่า “นิพพานปัจจุโย โหตุ ขอให้การทำบุญนี้เป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน” อาศัยศาสนาเป็นหลักดังกล่าวนี้ วรรณคดี สุภาษิต และคติชาวบ้านของไทย จึงมักจะอิงหลักธรรมอยู่เสมอ วรรณคดีมักจะสอดคล้องกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือกรรมสนองกรรม ส่วนสุภาษิตและคติชาวบ้าน

2. ปทัสถาน (Norms) วัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี (เนติธรรมและสหธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็นวิถีประชา (falkways) จารีต (mores) กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ กฎ กติกา ซึ่งก็อิงหลักศาสนา เช่น การลงโทษตามกฎหมายอาญาโบราณ มักจะอิงตำราที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น การลงโทษของพระเจ้าแผ่นดินโบราณ การลงโทษในนรก เป็นต้น ต่อมาจึงมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับกฎหมายของอารยประเทศ ส่วนวิถีประชาและจารีตก็ดำเนินตามแนวศาสนาเป็นพื้นประเพณีของสังคมต่างๆ เช่น การทำขวัญเด็ก การบรรพชาอุปสมบท การแต่งงาน การปลูกบ้าน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ล้วนแต่อิงพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

3. วัตถุ (Material) หรือ วัฒนธรรมทางวัตถุ (วัตถุธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็น ผลิตรกรรม ประติษฐกรรม และสถาปัตยกรรม ประติษฐกรรมและสถาปัตยกรรมโบราณ ล้วนแต่เกี่ยวกับศาสนา เช่น การหล่อพระพุทธรูป การสร้างโบสถ์ วิหาร และเจดีย์ ต่อมาจึงได้ขยายวงกว้างออกไปถึงการสร้างปราสาทราชวัง การสร้างอนุสาวรีย์ การสร้างบ้านทรงไทย เป็นต้น ซึ่งต้องการให้เหมือนกับวิมานหรือปราสาทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสนา

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมไทยมีลักษณะผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมต่างๆที่หลากหลาย แต่ลักษณะการผสมกลมกลืนของหลายวัฒนธรรมรวมกัน แต่ก็มีความคิดแบบชาตินิยมหรืออุดมคตินิยมแฝงอยู่ ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ของไทยโดยเฉพาะ ทั้งนี้โดยมีเนื้อหาทางวัฒนธรรมใน 4 องค์ประกอบ คือ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม และสหธรรม

วัฒนธรรม ทางพระพุทธศาสนาแถบลุ่มแม่น้ำโขง

พระพุทธศาสนาในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขง

คำว่า ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขงนั้น กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2547 : 21-23) ได้พิจารณาความหมาย โดยเห็นว่า คำว่า “ลุ่มน้ำ” หมายถึง พื้นที่บนผิวโลกที่รับน้ำฝนที่ตกลงมาแล้วไหลมารวมกันในแม่น้ำ ลำธาร หรือแอ่งรับน้ำในพื้นที่ แล้วรวมกันไหลออกที่จุดใดจุดหนึ่งของลำธารที่กำหนดขึ้น เพื่อเป็นจุดตรวจวัด (outlet) โดยมีแนวของเขตพื้นที่จากเส้นสันปันน้ำลุ่มน้ำสำคัญในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 25 ลุ่มน้ำ ได้แก่ ลุ่มน้ำสาละวิน ลุ่มน้ำโขง ลุ่มน้ำแม่กก ลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำวัง ลุ่มน้ำป่าสัก ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำปราจีน ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำโตนเลสาบ ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันตก ลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำเพชรบุรี ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก ลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออก ลุ่มน้ำตาปี ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ลุ่มน้ำปัตตานี และ

ลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตก

ส่วนคำว่า “ลุ่มน้ำโขง” เป็นลุ่มน้ำระหว่างประเทศ มีพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งสิ้น 795,000 ตารางกิโลเมตร แต่พื้นที่ลุ่มน้ำส่วนที่เป็นของไทยมีเพียง 57,422 ตารางกิโลเมตร เป็นลุ่มน้ำในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครอบคลุมพื้นที่ 11 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย พะเยา เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ลุ่มน้ำนี้ แบ่งเป็น 38 ลุ่มน้ำสาขา

ส่วนพระพุทธศาสนาที่เข้ามาประดิษฐานในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขงนั้น ตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว กัณโฑภาสเถระ) (2538 : 9–14) ให้ความเห็นว่า สมัยท้ายปัจฉิมโพธิกาล พระพุทธเจ้าพร้อมด้วย พระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ ได้เสด็จจากเขตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี มายังเมืองทศบุรีพา เสด็จประทับที่คยอนันท์ทังฮี (อยู่หลวงพระบาง) โปรดสัตว์ตามลุ่มน้ำโขง และประทับรอยพระบาทมาโดยลำดับ มีพระบาทบัวบก (อยู่ที่อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี) พระบาทโพนลินโพนเพล (อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตรงอำเภอโพนพิสัย) พระบาทเวินปลา (อยู่เหนือบ้านตำราญ อำเภอเมืองนครพนม) แล้วเสด็จมาประทับแรมที่ภูกำพร้าว (พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม) ใ้ร่มไม้รัง (พระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต) จากนั้นเสด็จมายังเมืองหนองหานหลวง (จังหวัดสกลนคร) ประทับที่ภูน้ำรอดเชิงชุม (พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร) และประทับเหยียบชนพระบาททับซ้อนลงที่แผ่นดินลาที่มีรอยพระบาทของอดีตพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว 3 พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมะ และพระกัสสปะ ในกาลเวลาเดียวกันนี้ พระเจ้าสุวรรณภิงคาร แห่งเมืองสกลทวาปี หนองหานหลวง ก็ได้ทะนุบำรุงรักษารอยพระพุทธรบาท และสืบต่อพระพุทธศาสนาต่อมา

ครั้นในกาลต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงแล้ว 8 ปี พระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยพระอรหันต์ 500 องค์ ได้อัญเชิญพระบรมอัฐิธาตุ มาประดิษฐานไว้ ณ ภูกำพร้าว (พระธาตุพนม) และให้พระอรหันต์กลับไปอัญเชิญพระอังคารหรือเถ้าถ่านจากที่ถวายเป็นเพลิง ณ กรุงกุสินารานคร มาบรรจุไว้ ณ พระธาตุนารายณ์เจงเวง (อำเภอเมืองสกลนคร) และพระธาตุภูเพ็ก (อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร) เพื่อให้เป็นที่สักการบูชาแก่ชาวเมืองสืบมาเท่าวันนี้

ตามตำนานประวัติพญาเจือง จากคัมภีร์โบลานล้านนา (2536 : 23–24) กล่าวสอดคล้องกันว่า อดีตกาลล่วงมาแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระมหากัสสปเถระเจ้า พาเอากิษุ 500 รูปเป็นบริวาร อัญเชิญพระธาตุของพระพุทธเจ้า จากเมือง กุสินารา มาถวายแด่พระยาอชุตราช ที่เป็นใหญ่ แห่งขอมหรือกรอมทั้งหลายอันอยู่ใน

เวียงกวางนั้น พระยาอชุตราชพร้อมด้วยข้าราชการ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า ขึ้นบรรจุไว้บนหน้าผา ตามที่พระพุทธองค์สั่งปู่เจ้าลาวจกไว้ ต่อแต่นั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า ได้นิรมิตคันตุง (เสาธง) ต้นหนึ่งสูงหนึ่งโยชน์ คือ 8,000 วา และสร้างรูปพญานาคตัวหนึ่ง ยาว ประมาณ 7,555 วา มาแขวนไว้กับคันตุง ตุงนั้นตั้งอยู่บนคอย เมื่อลมพัดกวัดแกว่งไปมา มีร่มเงา ใกวไปทั่วเมืองยวนทั้งหมด ด้วยเหตุนี้คอยลูกนี้จึงได้ชื่อว่า “คอยตุง” (อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัด เชียงราย)

พระเทพรัตนโมลี (2527 : 7-16) กล่าวรับรองเช่นกันว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้าเสด็จมา ประทับ ณ ภูกำพร้าว ภูอินทร์ เสด็จเข้าเฝ้า และทูลถามถึงเหตุที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับ ณ ภูกำพร้าว พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นประเพณีของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อปรินิพพานแล้ว พระสาวกทั้งหลาย ย่อมนำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ ณ ภูกำพร้าว เมื่อเรา พระตถาคต นิพพานไปแล้ว พระมหากัสสปะผู้เป็นสาวก จะเป็นผู้นำเอาพระธาตุของเรามาบรรจุไว้ เช่นเดียวกัน ตรัสแล้ว ทรงปรารถนาถึงเมือง ศรีโคตรบูร และเมืองมรุกขนคร จากนั้นเสด็จไปเมือง หนองหานหลวง เทศนาโปรดพญาสุวรรณภิงคารและพระนางเทวี ประทับรอยพระบาทไว้ ณ ที่ นั้นแล้ว เสด็จกลับสู่ พระเชตวัน และนิพพานที่กุสินารานคร ซึ่งในกาลต่อมา พระมหากัสสป เถระเจ้า พร้อมพระอรหันต์ 500 องค์ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุในส่วน พระอัฐิธาตุ มา ประดิษฐานไว้ ณ ภูกำพร้าว ครั้นพญาเมืองทั้ง 5 มอบเวนสิ่งของเป็นพุทธบูชา และตั้งความ ปรารถนาสำเร็จแล้ว พระมหากัสสปะ พร้อมพระอรหันต์ทั้ง 500 องค์ กลับสู่กรุงราชคฤห์ โดย ทางอากาศ

สรุปได้ว่า กลุ่มแม่น้ำโขง เป็นลุ่มน้ำระหว่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน ลาว กับประเทศไทย ในส่วนที่เป็นของไทย ได้แก่ พื้นที่ที่ครอบคลุม 11 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด เชียงราย พะเยา เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี สกลนคร หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ซึ่งในดินแดนดังกล่าว พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานตั้งแต่ สมัยพุทธกาล โดยที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับรอยพระบาทไว้ ณ ภูน้ำรอดเชิงชุม (พระธาตุ เชิงชุม จังหวัดสกลนคร) รวมทั้งที่ประทับไว้ในที่ต่างๆ ของจังหวัดแถบลุ่มแม่น้ำโขง ตลอดทั้งใน กาลสมัยที่พระมหากัสสปเถระเจ้าพร้อมด้วยพระอรหันต์ 500 องค์ อัญเชิญพระอัฐิธาตุ มา ประดิษฐานไว้ ณ ภูกำพร้าว (พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม) และอัญเชิญพระ อังคาร มาบรรจุไว้ที่พระธาตุนารายณ์เจงเวง และพระธาตุภูเพ็ก (จังหวัดสกลนคร) ด้วย

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

เป็นที่ทราบโดยทั่วไปแล้วว่า พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 นิกายใหญ่ๆ ได้แก่ พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาท และพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานหรืออภิกษัยวาท เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น มีผู้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

ฉลาด บุญลอย (2505 : 32) กล่าวถึงภาษาว่า เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและทำมนุษย์ให้เจริญก้าวหน้ากว่าสัตว์เครื่องอื่น ๆ เพราะสัตว์เครื่องอื่นไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลานของมันได้ด้วยภาษา และยิ่งกว่านี้ ภาษายังทำให้มนุษย์เจริญเหนือมนุษย์ด้วยกัน เพราะวัฒนธรรมทางภาษาของมนุษย์แต่ละพวกแต่ละถิ่น มีระดับสูงกว่ากันทั้งในด้านภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งจะเห็นได้ในเวลานี้ว่า คนแต่ละคนมีวัฒนธรรมทางภาษาพูดไม่เท่าเทียมกัน และยิ่งกว่านี้ยังมีภาษาอีกหลายภาษาที่ยังเจริญไม่ถึงขั้นภาษาเขียน แม้ในจำพวกที่มีภาษาเขียนแล้ว ก็ยังมีความเลื่อมล้ำค่าสูงกว่ากันในทางวรรณคดี

นันทนา เตชะวณิชย์ (2539 : 636) กล่าวถึงภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนาว่า เมื่อคนไทยรับนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน ที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งพระสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ราว พ.ศ. 300 ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎกอันจารึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีนั้น คนไทยก็ได้ศึกษาภาษาบาลีในหลักธรรมคำสอนนั้นๆ ดังนั้นภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน จึงได้แก่ ภาษาบาลี นั้นเอง ซึ่ง พัทธน์ เฝิงผลา (2535 : 26) เห็นสอดคล้องกันว่า ภาษาที่ใช้ในพระไตรปิฎกนั้นคือ ภาษาบาลี ซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. คาทา คือคำประพันธ์ร้อยกรองที่ส่วนมากต้องการครุ ลหุ บางที่ต้องตัดต้องต่อคำ เพื่อความไพเราะและสะดวกในการออกเสียง ปัจจุบันเรียกว่า คณะฉันท คาทาหรือคำร้อยกรองมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก คำสอนของพระพุทธเจ้าส่วนมาก เป็นประเภทร้อยกรองหรือคติพจน์สั้นๆ เช่น ธรรมบท (บทแห่งธรรม) ล้วนเป็นคาทาททั้งสิ้น ไม่มีร้อยแก้วเจือปนเลย

2. ร้อยแก้ว คือลักษณะภาษาที่ไม่มีหลักบังคับแบบร้อยกรอง ใช้คำเรียงกันเข้าตามหลักไวยากรณ์ให้ได้ความหมายตามต้องการเป็นใช้ได้ เพราะร้อยแก้วมีในพระไตรปิฎกด้วย นักปราชญ์ส่วนมากมีความเห็นว่า บทร้อยแก้วในพระไตรปิฎกนั้น เดิมเข้าไปในภายหลัง โดยพระธรรมสังคากาจารย์ผู้รวบรวมพุทธพจน์ เช่น เอมุ เม สุตโต เอกิ สมยิ ภควา สาวตถิยิ แปลว่า ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี เป็นต้น

ส่วน ฉลาด บุญลอย (2507 : 57) กล่าวถึงภาษาบาลีว่า พระอรธกถาจารย์ผู้นำมาใช้ฝ่ายบาลี ไม่ได้ระบุว่า บาลี เป็นภาษา แต่กล่าวว่า บาลีเป็นพระพุทธพจน์ เป็นปาพจน์ เป็นปริยัติธรรม อันเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แสดงพระธรรมเทศนา และทรงบัญญัติวินัยไว้ และ

พิฑูร มลิวัดย์ และ ไสว มาลาทอง (2533 : 10) แสดงความเห็นเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนาว่า คนไทยในอาณาจักรอัยลาว ได้รับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นครั้งแรก ในราว พ.ศ. 620 ซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หรืออาจารย์วาท ที่พระเจ้าเม็งตี้ กษัตริย์จีน นำเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรอัยลาว โดยใช้ภาษาสันสกฤตในการศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ส่วน พัฒน์ เฟื่องผลา (2535 : บทนำ) ก็มีความเห็นเช่นเดียวกันว่า ตามที่พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือ นิกายเถรวาทหรือหินยาน กับนิกายอาจารย์วาทหรือมหายานนั้น พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท จัดเป็นนิกายแรกที่เก่าแก่และดั้งเดิม ที่รับสืบทอดมาจากพระอริยเถระทั้งหลายผู้รวบรวมและร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นพระไตรปิฎกซึ่งใช้ภาษาบาลีบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “พระไตรปิฎก” แม้พระเถระทั้งหลายในนิกายนี้ ในเวลาแต่ังกัมภีร์หรือวรรณคดีพระพุทธศาสนาในยุคหลังพระไตรปิฎก ก็ล้วนแต่แต่งด้วยภาษาบาลีทั้งสิ้น ส่วนพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้น เกิดขึ้นหลังนิกายเถรวาท พระพุทธศาสนานิกายนี้ใช้ภาษา “สันสกฤต” บันทึกกัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งภายหลังได้แปลกลับไปเป็นภาษาของชนชาตินั้นๆตามเดิม

สรุปได้ว่า ภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและทำให้มนุษย์มีความเจริญก้าวหน้า สำหรับภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนานั้น มีด้วยกัน 2 ชนิด ได้แก่ ภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้จารึกคำสอน และใช้ศึกษาพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาท และภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่จารึกหลักธรรมคำสอน และศึกษาพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานหรืออาจารย์วาท

ด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ฉลาด บุญลอย (2505 : 24-25) ให้ทัศนะเกี่ยวกับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาว่า ในชั้นแรกใช้คำว่า “บาลี” ซึ่งหมายถึง พระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้เป็นหลักปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ต่อมาได้รวบรวมเรียบเรียงขึ้นเป็น “พระไตรปิฎก” จึงถือเป็นหัวใจสำคัญของวรรณกรรมหรือวรรณคดีภาษาบาลี นับเป็นคลังวิทยาการทางศิลปกรรมอันมหาศาลของมนุษยชน แต่ต่อมา คำว่า “บาลี” ได้เลือนรูปไป ซึ่งหมายถึงภาษาที่พระพุทธเจ้ารับสั่งและเป็นภาษาที่รับรองพระพุทธพจน์ สำหรับทรงจำและนำไปสอนกันสืบมา ดังที่เรียกว่า “ภาษาบาลี” ในตอนหลังนี้ วรรณคดีภาษาบาลีกินความหมาย

พัฒน์ เฟื่องผลา (2535 : 10-12) ได้กล่าวถึงการแบ่งยุคของภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาว่า ถ้ายึดลักษณะรูปแบบประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์กำหนดสามารถแบ่งได้เป็น 7 ยุค ดังนี้

1. ยุคพระธรรมวินัย หมายถึงยุคพุทธกาล เป็นยุคที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงประกาศคำสั่งสอนของพระองค์ที่เรียกว่า พระธรรมวินัยบ้าง พระพุทธพจน์บ้าง แก่พุทธบริษัททั้งหลาย ยุคนี้เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ จนถึงพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมเวลา 45 ปี

2. ยุคพระไตรปิฎก หมายถึง ยุคที่พระสาวกองค์สำคัญของพระพุทธเจ้า เช่น พระมหากัสสปเถระ ได้ประชุมสงฆ์รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัย ให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งมีรูปแบบเดียวกัน เรียกว่า สังคายนา ยุคนี้เริ่มตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน จึงถึงการทำสังคายนาครั้งที่ 3 รวมถึงผลของการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ด้วย ประมาณ พ.ศ. 235 ในยุคนี้ยังไม่ได้เขียนพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่จดจำด้วยมุขปาฐะ (จำปากเปล่า) เท่านั้น

3. ยุคหลังพระไตรปิฎก หมายถึงยุคที่พระสงฆ์สาวก ได้แต่งคัมภีร์อธิบาย ขยายความในพระไตรปิฎกให้พิสดารออกไป เพื่อความเข้าใจง่าย ในยุคนี้แบ่งออกไปอีก ดังนี้

3.1 ยุคอรรถกถา หมายถึงยุคที่พระอรรถกถาจารย์ แต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบายข้อความในพระไตรปิฎก ผู้แต่งหนังสือในลักษณะนี้ เรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ หนังสือหรือคัมภีร์อรรถกถานี้แต่งขึ้นก่อนพระพุทธโฆษาจารย์ (พ.ศ. 959)

3.2 ยุคฎีกา หมายถึงยุคที่มีการแต่งอธิบาย ขยายความในคัมภีร์อรรถกถา บางทีก็แก้คำ แก่ความหมาย ในคัมภีร์อรรถกถาด้วย ผู้แต่งคัมภีร์ชนิดนี้เรียกว่า ฎีกาจารย์ ยุคนี้เริ่มประมาณ พ.ศ. 1587

3.3 ยุคอนุฎีกา หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบาย ขยายความในคัมภีร์หรือหนังสือฎีกาอีกชั้นหนึ่ง ผู้แต่งเรียกว่า อนุฎีกาจารย์

3.4 ยุคปกรณ์พิเศษ หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือเพื่ออธิบายธรรมะในพระพุทธศาสนา ไม่ได้อธิบายคัมภีร์เล่มใดเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ หนังสือปกรณ์พิเศษ เกิดขึ้นต่างยุคต่างสมัยกัน ผู้แต่งอยู่ในยุคต่าง ๆ กัน เช่น มลिनทปัญญา วิสุทฺธิมรรค เป็นต้น การแบ่งยุคนี้ไม่สู้ชัดเจนนัก

3.5 ยุคโยชนา หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือเพื่ออธิบาย ขยายคำ ความหมายในคัมภีร์เดิมให้เข้าใจง่ายขึ้น เช่น หนังสือโยชนาสมันตปาสาทิกา แต่งอธิบาย ขยายข้อความหรือคำยากๆ ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ของพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้น

3.6 ยุคไวยากรณ์บาลี หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือหลักไวยากรณ์บาลีขึ้น เช่น คัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น เกิดขึ้นในยุคหลังพระพุทธโฆษาจารย์

3.7 ยุคพจนานุกรม หมายถึงยุคที่มีการแต่งรวบรวมคำบาลีไว้เป็นเล่มเพื่อสะดวกในการค้นคว้า การแบ่งยุคนี้ เหมือนยุคปรกรณ์พิเศษ กล่าวคือ ไม่ผู้ชัดเจนนักในการแบ่งยุคของยุคนี้

ทวิศกดิ์ ญาณประทีป (2536 : 74-75) กล่าวถึงประเภทวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาว่ามีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับผู้จัดแบ่งว่าจะนำไปอธิบายในแง่ใด เช่น อธิบายในเชิงประพันธ์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ คัชชะ (ร้อยแก้ว) ปัชชะ (ร้อยกรอง) และวิมสิตี (ระคนกัน) ถ้าอธิบายพระพุทธพจน์ แบ่งเป็น 9 ส่วน คือ สุตตะ เคยยะ เป็นต้น และถ้าอธิบายเนื้อหาสาระของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาทั้งหมด ก็แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ วรรณกรรมบาลีสายพระธรรมวินัย และวรรณกรรมบาลีที่มีใ้ได้อยู่ในสายพระธรรมวินัย วรรณกรรมบาลีสายพระธรรมวินัยนั้น ได้แก่ พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นที่รวมของวัจนะต่างๆ และการสาธกหรืออธิบายปัญหาทางปรัชญา ประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

ส่วน ธวัช ปุณโณทก (2537 : 83-84) ได้กล่าวถึงวรรณกรรมพระพุทธศาสนาว่า มี 2 ประเภทคือ วรรณกรรมชาดก และวรรณกรรมตำนานพุทธศาสนา มีอธิบายโดยสังเขป ดังนี้

1. วรรณกรรมชาดก หรือชาดกนอกนิบาตที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กลวิธีตามแบบการประพันธ์ชาดก ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1.1 ปรารภชาดก คือ กล่าวท้าวความว่าเป็นเรื่องที้ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์ และสาเหตุที่จะทรงเล่าถึงอดีตชาติ เช่น เกิดฝนโบกขรพรรษ

1.2 เนื้อเรื่อง คือ อดีตชาติที่พระพุทธองค์ต้องเกิดเพื่อใช้หนี้กรรม และบำเพ็ญบารมีต่างๆ เช่น ทาน สีล สมာธิ ปัญญา ฯลฯ (ทศบารมี)

1.3 ประชุชาดก คือ ตอนท้ายเรื่องจะกล่าวถึงตัวละครต่างๆในเรื่อง ที่จะกลับชาติมาเกิดใหม่ (ถือชาติ) เป็นพระพุทธองค์ พระนางยโสธรา พิมพา หรือเป็นพุทธบิดา มารดา ฯลฯ เป็นต้น

1.4 ประพันธ์ด้วยภาษาบาลี (คาถาบาลี) แทรกอยู่ทั่วไป เพื่อให้เห็นว่ามีโครงเรื่องอยู่ในคัมภีร์พระบาลีนั่นเอง

2. วรรณกรรมตำนานพุทธศาสนา ได้แก่ ประวัติการสืบพระพุทธศาสนาในดินแดนแหลมทอง และล้านช้าง ซึ่งเนื้อหาสาระของเรื่อง กล่าวถึงตำนานพุทธเจดีย์สำคัญๆในภาคอีสาน ล้านช้าง และล้านนา

ทวิศกดิ์ ญาณประทีป (2536 : 77-211) กล่าวถึงวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยว่า มีด้วยกัน 12 เรื่อง ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง พระมาลัยคำหลวง นิบาตชาดก และ

สรุปได้ว่า วรรณกรรมพระพุทธศาสนา ในชั้นแรกใช้คำว่า “บาลี” ในครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ หมายถึง “พระธรรมวินัย” ในกาลต่อมา ได้แก่ “พระไตรปิฎก” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ครั้นเมื่อคำว่า “บาลี” ได้เลือนรูปไป คำว่า วรรณกรรมพระพุทธศาสนา ได้หมายรวมวรรณกรรม หรือวรรณคดีทุกชนิดที่เขียนด้วยภาษาบาลี และแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ วรรณกรรมพระธรรมวินัย และวรรณกรรมที่ไม่ใช่พระธรรมวินัย โดยตรง

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่ได้รับการสืบทอดเป็นมรดกทางสังคม ความเชื่อมีความหมายอยู่หลายนัย ซึ่งท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1093–1165) เห็นว่า ในภาษาสันสกฤต ใช้คำว่า ศรัทธา และภาษาบาลีใช้คำว่า สัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส เช่น สิ้นศรัทธา อันมีศรัทธาในความคิดของเขา บางทีก็ใช้คู่กับคำ ประสาทะ เป็น ศรัทธาประสาทะ เชื่อ เลื่อมใส เช่น เขาศรัทธาในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ. พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) (2546 : 243–247) เห็นด้วยว่า ความเชื่อในภาษาสันสกฤตใช้คำ ศรัทธา และในภาษาบาลีใช้คำ สัทธา ว่าโดยทั่วไป หมายถึง ความเชื่อ ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ในทางธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเลื่อมใสในพระธรรม ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งที่ดีงาม และในการทำความดี ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม (2518 : 5) เห็นว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่ก็มีก็ตาม ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่

ธวัช ปุณฺณโกทก (2528 : 350) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง

บุปผา บุญทิพย์ (2543 : 156) ให้ความหมายของ “ความเชื่อ” ว่า ความเชื่อ หมายถึง ผลที่มนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาเป็นจำนวนหลายพันปี และเชื่อว่ามิอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดี ผลร้าย มนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้น ต่อมาจึงได้มีพิธีต่างๆ ขึ้น เพื่อบูชาเช่น สรวงพระผู้เป็นเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น ต้องมีผู้บันดาลให้เกิดเป็น เช่น ฝนตก แดดออก ฯลฯ มนุษย์จึงตั้งเทพประจำสิ่งนั้นขึ้น ความเชื่อต่างๆ หลายอย่าง เลื่อมไปเพราะวิทยาการใหม่เข้ามา มนุษย์จึงเข้าใจความจริงมากขึ้น และหาเหตุผลพิสูจน์ได้

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2543 : 256–257) ให้ความหมายของ ความเชื่อว่า หมายถึง การยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตนว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีก็ได้ และอธิบายว่า ในสมัยโบราณ คนเรายังไม่มีความเจริญในด้านวัตถุเพียงพอ จึงมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่มีความจริงแน่นอนหรือความเข้าใจของตน หรือสิ่งที่ไม้อาจหาเหตุผลมาพิสูจน์ได้โดยเฉพาะ เมื่อเกิดปรากฏการณ์หลายๆ อย่าง ที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและความกลัว ส่วนมากก็จะยกให้เป็นเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา หรือภูตผีปีศาจ เป็นต้น เมื่อคนในสังคมเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย เกิดอันตรายก็จะอาศัยความเชื่อเหล่านี้ มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้กำลังใจตนเอง และบุคคลรอบข้าง เพื่อให้ดำเนินชีวิตไปได้ด้วยความสุข ความเชื่อเหล่านี้เองที่เป็นสาเหตุให้คนในสังคมสร้างหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ โดยการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น

สรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกที่มีต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตน ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือในพลังอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น อาจจะมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีก็ได้ และความเชื่อมีคำที่ใช้คือ ศรัทธา และสักขะ ซึ่งเป็นความเชื่อในทางธรรม อันหมายถึงความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อความเลื่อมใสในพระธรรม ความมั่นใจในความจริงและคุณงามความดี

ความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์และมูลเหตุการเกิดความเชื่อ

เสฐียร พันธรั้งยี (2506 : 34) กล่าวถึงความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ว่า ตั้งแต่มนุษย์เกิดมาก็ได้พบธรรมชาติรอบตัวเช่น ความมืด ความสว่าง ความหนาว ความร้อน ฯลฯ ลักษณะต่างๆ ดังกล่าวมีผลทำให้มนุษย์มีทุกข์หรือมีสุขได้ ซึ่งทำให้มนุษย์คิดว่า เหตุที่ธรรมชาติเป็นเช่นนั้น เพราะมีอำนาจสามารถบันดาลความสุขหรือทุกข์ให้แก่ตนได้ จึงพากันเชื่อและถือว่าธรรมชาตินั้นๆ มีชีวิต จึงมีการนับถือธรรมชาติ (Nature Worship) นับเป็นอันดับแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

ส่วนพระยาอนุমানราชชน (2506 : 195) แสดงทัศนะถึงความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทยว่า ชนชาติไทยดั้งเดิมมีความเชื่อถือสิ่งที่ตามปรกติ มองไม่เห็นตัว แต่ถือหรือเข้าใจว่ามีฤทธิ์หรือมีอำนาจอยู่เหนือคน อาจบันดาลให้ดีหรือร้าย หรือให้คุณให้โทษได้ ความเชื่อถืออย่างนี้เรียกว่า “คติถือผีบางเทวดา” อันเป็นคติทางศาสนาแต่ดั้งเดิมของมนุษย์ ก่อนที่จะวิวัฒนาการมาเป็นคติศาสนาอันประณีตขึ้นเหมือนในปัจจุบัน. นันทนา ขุนภักดี (2530 : 246) กล่าวถึงความเชื่อของคนไทยในอดีต โดยมีสาระสำคัญว่า ความเชื่อเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นคล้ายตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจ เห็นคล้ายตามและปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่า ความเชื่อนั้นๆมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตาม และชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ เพราะความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว ครั้นเมื่อมีความกลัวแล้ว จึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ ความเชื่อบางอย่าง อาจหมดความจำเป็น ไม่มีประโยชน์ และไม่มี ความหมายโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน แต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้อนุชนได้ศึกษาเหตุผลและสาระที่ เกิดจากความเชื่อในสิ่งต่างๆ

ทวี ผลสมภพ (2535 : 37-39) กล่าวถึงเหตุที่มนุษย์เกิดความเชื่อว่าเป็นเนื่องมาจากมนุษย์เกิดความกลัวแต่ภัยธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถป้องกันได้ ซึ่งได้สร้างความเชื่อสืบเนื่องมา 2 ประการ คือ ความเชื่อเรื่องวิญญาณไม่ตาย ตลอดจนเกิดความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดของวิญญาณ และอีกประการหนึ่งคือ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้พระเจ้าผู้ที่มีอำนาจสร้างศาสนา เป็นผู้ที่มีอำนาจสร้างสรรค์สิ่งต่างๆในโลก

สรุปได้ว่า ความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ได้แก่ การนับถือธรรมชาติอันเนื่องมาจากมนุษย์กลัวแต่ภัยธรรมชาติที่ไม่อาจป้องกันได้ ส่วนชนชาติไทยในอดีต เชื่อถือในผีบางเทวดา อันเป็นคติทางศาสนาแต่ดั้งเดิมของมนุษย์ ซึ่งได้สร้างความเชื่อสืบเนื่องมาถึง ความเชื่อในเรื่องวิญญาณ และความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ระดับและประเภทของความเชื่อ

เสฐียร พันธรั้งยี (2506 : 33-50) ได้จัดระดับความเชื่อไว้ 5 ระดับดังนี้

1. ความเชื่อในธรรมชาติ (Animatism)
2. ความเชื่อในผีบางเทวดา (Animism)
3. การบูชาบรรพบุรุษ
4. การนับถือเทพเจ้า มี 2 ประเภท คือ
 - 4.1 การนับถือเทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism)
 - 4.2 การนับถือเทพเจ้าองค์เดียว (Monotheism)
5. การนับถือเหตุผล

คณัช ไชโยธา (2538 : 49-63) เห็นว่า ความเชื่อของมนุษย์ได้วิวัฒนาการตามความก้าวหน้าของสังคม ซึ่งมีลักษณะการผสมผสานระกวางความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางศาสนา ที่มีระบบและเหตุผลมากขึ้น จัดเป็นระดับได้ดังนี้

1. ความเชื่อในธรรมชาติ
2. ความเชื่อในคติถือผีบางเทวดา
3. ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ
4. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์
5. ความเชื่อในพระเจ้าองค์หนึ่งของชนกลุ่มหนึ่ง
6. ความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว
7. ความเชื่อในปัญญาของมนุษย์

บุปผา บุญทิพย์ (2543 : 159-168) กล่าวถึงประเภทของความเชื่อว่า อาจแบ่งได้เป็น 2 พวกใหญ่ๆคือ ความเชื่อที่มีเหตุผล กับความเชื่อที่ไร้เหตุผล แต่ถ้าจะแบ่งโดยละเอียดเป็นหมวดๆก็ได้ 15 ประเภท ดังนี้

1. ความเชื่อที่เกี่ยวกับการเกิด การตาย
2. ความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลาง
3. ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันและการทำนายฝัน
4. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม
5. ความเชื่อเกี่ยวกับเวทย์มนต์คาถา เครื่องราง ของขลัง เสน่ห์และไสยศาสตร์
6. ความเชื่อเกี่ยวกับการดูลักษณะดี ชั่ว ของคนและสัตว์
7. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์
8. ความเชื่อเกี่ยวกับเคล็ด และการแก้เคล็ดต่างๆ

9. ความเชื่อเกี่ยวกับมงคลและอัปมงคล
10. ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับ จำนวนเลขต่างๆ
11. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
12. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
13. ความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ชาติใหม่ ภพใหม่
14. ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ
15. ความเชื่อเบ็ดเตล็ดนอกเหนือจาก 14 ประเภทข้างต้น

เสรี พงศ์พิศ (2547 : 286–323) เห็นว่า ประเภทของความเชื่อมีดังนี้

1. ไสยศาสตร์
2. เวทมนต์ คาถา อาคม
3. ผี สาง เทวดา
4. ฤกษ์ยาม
5. ประเพณีในวิถีชีวิต
6. คุณไสย

อุดม จุมพลหล้า (2547 : 35–54) ได้ศึกษาคติชาวบ้านจากบ้านกั้ง ตำบลพร้อยพร้าว อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ได้รวบรวมชนิดของความเชื่อไว้ ซึ่งมีดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับดวงสังหรณ์
2. ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันและการทำนายฝัน
3. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของบุคคล
4. ความเชื่อโศกลางในการประกอบอาชีพ
5. ความเชื่อในการถือผี (ผีตาปู้ ผีตาแฮก และผีฟ้า)
6. ความเชื่อเรื่องหมอดู
7. ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามต่างๆ
8. ความเชื่อเรื่องยากลางบ้าน
9. ความเชื่อเรื่องเวทย์มนต์คาถา เครื่องรางของขลัง
10. ความเชื่อเรื่องเมตตามหานิยม
11. ความเชื่อเรื่องนวดเส้นเอ็น
12. ความเชื่อเรื่องยาแฝด
13. ความเชื่อเรื่องการถูกกระทำด้วยอาคมและคุณผี
14. ความเชื่อเรื่องอุปาทวี

สรุปได้ว่า ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่มีวิวัฒนาการตามความก้าวหน้าของสังคม ซึ่งมีลักษณะผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม กับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งมีอยู่ 5 ระดับคือ ความเชื่อในเรื่องธรรมชาติ ในคติถือผีสาวเทวดา ในวิญญานบรรพบุรุษ ในการนับถือเทพเจ้า และการนับถือเหตุผล และมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับลางสังหรณ์ ความฝันและการทำนายฝัน โขคลาง ลักษณะของบุคคลและสัตว์ การถือผี หมอคู ฤกษ์ยาม ยา กลางบ้าน เวทมนต์คาถาอาคม เสน่ห์ยาแฝด เมตตามหานิยม อุบาทว์ คุณไสย เครื่องรางของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มงคล อัปมงคล ปราภฏการณ์ธรรมชาติ นรก สวรรค์ และความเชื่อเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

ความเชื่อในทัศนะของพระพุทธศาสนา

ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา มีคำที่ใช้คือ ศรัทธา และ สัทธา ซึ่งแปลว่า ความเชื่อ ความเชื่อที่ถูกต้องในทางพระพุทธศาสนา ท่านแสดงไว้ 4 อย่างคือ

1. เชื่อในพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ตรัสรู้จริง
2. เชื่อในบาปบุญว่ามีจริง
3. เชื่อในผลของบาปว่ามีจริง
4. เชื่อว่าบาปบุญเป็นของตนจริง

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2546 : 272) กล่าวถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาว่า ท่านแสดงไว้ในหมวดธรรมคือ พละ 5 เวสัชชกรณธรรม 5 อริยวัฑฒิ 5 สัทธรรม 7 และ อริยทรัพย์ 7 ซึ่งสรุปใจความได้ว่า เชื่อในคุณของพระพุทธเจ้าว่ามีจริง เชื่อในคุณและโทษของกรรมว่ามีจริง ไตรสรองโดยแบบกายแล้วจึงปลงใจเชื่อในคุณของความดีและเห็นโทษของความชั่ว เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อและเชื่ออย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ท่านยังได้แสดงประเภทของความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วยว่ามี 4 ประเภท ดังนี้

1. กัมมสัทธา คือเชื่อในกรรม
2. วิปากสัทธา คือเชื่อในผลของกรรม
3. กัมมัตสตกตาสัทธา คือเชื่อว่าสรรพสัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น
4. ตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อนั้น ในทางพระพุทธศาสนาสอนไว้ไม่ให้เชื่ออย่างมง่าย ไร้เหตุผล จะต้องมีหลักฐานหรือข้อมูลที่ได้จากการพิสูจน์ ทดลองหรือปฏิบัติจนได้พบข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องแท้จริงแล้วจึงปลงใจเชื่อ บุญมี แทนแก้วและคนอื่นๆ (2523 : 15) ได้กล่าวถึงหลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวกาลามะ ใน

กาลมสูตร เพื่อเตือนสติสาวก และทั้งที่ยังมิได้เป็นสาวกว่า ควรเชื่ออย่างไรและไม่ควรเชื่ออย่างไร ซึ่งมีดังนี้

1. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา : มา อนุสุสวณ
2. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆกันมา : มา ประมุปราย
3. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ : มา อิติกราย
4. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ : มา ปิฎกสมุปทานน
5. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างเหตุผลทางตรรกะ : มา ตกทุกเหตุ
6. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอนุমান : มา นยเหตุ
7. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองเอาตามแนวเหตุผล : มา อากาการปริวิตกเกน
8. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรงกับความเห็นหรือทฤษฎี
ของคนที่คิดไว้ : มา ทิฎฐินิษฌมานกชนุตติยา
9. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะว่า
น่าจะเป็นไปได้ : มา ภพพรูปตาย
10. อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็น
ครูของเรา : มา สมโณ โน ครูติ.

อนึ่ง ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าสำคัญยิ่งใหญ่อ จัดเป็นอุดมคติหรืออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาได้แก่ กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด เรียกในภาษาอังกฤษว่า The Law of Karma and Rebirth พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2543 : 152-161) กล่าวถึงกฎแห่งกรรมว่า พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งคนและสัตว์หรือสิ่งของ ทั้งที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม ย่อมเป็นไปตามกรรมตามแห่งเหตุปัจจัย กรรมคาวินี้เรียกโดยทั่วไปว่า กฎธรรมชาติ ภาษาบาลีว่า นิยาม มีอยู่ 5 อย่างคือ อุดุนิยม พิชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม

สำหรับกรรมนิยามนั้น เป็นกฎสำคัญที่สุด เพราะเป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง มนุษย์เป็นผู้เสกสรรปรุงแต่งกรรม และกรรมเป็นเครื่องปรุงแต่งวิถีชีวิต โชคชะตาของมนุษย์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงสอนเน้นถึงความสำคัญของกรรมเป็นอย่างมาก ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า กมฺมุนาวตตตี โลโก แปลว่า โลกเป็นไปตามกรรม กรรมนั้น เมื่อจำแนกตามคุณภาพหรือตามกรรมที่เป็นมูลเหตุ แบ่งได้เป็น 2 อย่างคือ อกุศลกรรม และกุศลกรรม ถ้าจำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล มี 4 อย่างคือ กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว และกรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว และในบรรดากรรม 3 อย่างคือ กายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม ถือว่า มโนกรรม เป็นสำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการทำกรรมทางกาย และทางวาจา

ส่วน ภัทรพร สิริกาญจน และคนอื่นๆ (2540 : 34) ให้ความเห็นเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมว่าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หากไม่มีเจตนา ก็ไม่ถือว่าทำกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า คุณกรภิกษุทั้งหลาย เจตนาอันนี้เอง เราเรียกว่า กรรม บุคคลจงใจแล้วจึงทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ นอกจากนี้ยังได้จำแนกประเภทของกรรมออกเป็น ดังนี้

1. กรรมจำแนกตามวิธีที่แสดง แบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือ กรรมที่เกิดจากมูลเหตุที่ดี เรียกว่า กุศลกรรม ได้แก่ การกระทำที่ไม่ได้มาจากความโลภ ความโกรธ และความหลง และกรรมที่เกิดจากมูลเหตุที่ชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม ได้แก่การกระทำที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ และความหลง

2. กรรมจำแนกตามวิธีที่แสดง แบ่งได้เป็น 3 ชนิด การทำกรรมด้วยกาย เรียกว่า กายกรรม การทำกรรมด้วยวาจา เรียกว่า วาจากรรม และการกระทำด้วยความคิด หรือด้วยใจ เรียกว่า มโนกรรม การทำกรรมด้วยกาย เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ หรือการบริจาคนาน เป็นต้น การทำกรรมด้วยวาจา เช่น การสั่งสอนให้เป็นคนดี การพูดให้ร้ายผู้อื่น หรือการพูดจาที่ไพเราะ เป็นต้น และการกระทำด้วยใจ เช่น การมีใจเมตตากรุณา การคิดอาฆาตมาดร้าย หรือการคิดอยากได้ อยากแย่งชิงสิ่งของของผู้อื่น เป็นต้น ในพระพุทธศาสนาถือว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะใจเป็นเครื่องกำหนดคำพูดและการกระทำ คนเราพูดดี ทำดี และพูดชั่ว ทำชั่ว ก็เพราะคิดชั่ว ความคิดและจิตใจจึงเป็นต้นเค้าหรือมูลเหตุของกรรมในวิธีอื่นๆ

3. กรรมจำแนกตามวิบากหรือการให้ผล แบ่งได้เป็น 4 ชนิด คือ กรรมดำมีวิบากดำ (กรรมชั่วให้ผลชั่ว) กรรมขาวมีวิบากขาว (กรรมดีให้ผลดี) กรรมทั้งดำทั้งขาว (กรรมที่ชั่วบ้างดีบ้าง) และกรรมไม่ดำไม่ขาว (กรรมไม่ชั่วไม่ดี) ซึ่งหมายถึงกรรมที่มีเจตนาเพื่อยุติกรรม เช่น การปฏิบัติตามโพชฌงค์ 7 หรือมรรคเพื่อความพ้นทุกข์

เดือน คำดี (2534 : 90-104) กล่าวถึงขอบเขตของกฎแห่งกรรมว่า อาจพิจารณาได้

2 ประเด็นคือ กฎแห่งกรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งธรรมชาติ และในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม

1. กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ ได้แก่ กฎแห่งเหตุผล ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น และเป็นไปในสากลจักรวาล ย่อมเกิดขึ้นและเป็นไปตามเหตุปัจจัยในธรรมชาติล้วนๆ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปในธรรมชาติ ซึ่งดำเนินไปตามกฎนี้ เรียกว่า อิทัปปัจจยตา

2. กฎแห่งกรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งศีลธรรม ได้แก่ กฎแห่งพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตที่สามารถแสดงเจตจำนงเสรีได้เท่านั้น ด้วยสามารถกำหนดคุณค่าทางศีลธรรมได้ โดยมีหลักกว้างๆ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำความดี ย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำความชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

นอกจากนั้น ได้กล่าวถึงสาเหตุแห่งการกระทำว่า มี 2 กลุ่มคือ กุศล และ อกุศล ในกลุ่มกุศล มี 3 สาเหตุ คือ โลภะ โทสะ และ โมหะ ส่วนกลุ่มอกุศล ก็มี 3 สาเหตุเช่นกัน คือ โลภะ โทสะ และ โมหะ และกรรมที่กระทำนั้น แบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ และแต่ละประเภทจำแนกออกไปเป็นอย่างละ 4 ชนิด ดังนี้

1. กรรมที่จัดตามเวลาการให้ผล แบ่งเป็น 4 ชนิด คือ

- 1.1 ทัฏฐธรรมเวทนิยกรรม คือกรรมที่ให้ผลในชาตินี้
- 1.2 อุปัชชเวทนิยกรรม คือกรรมที่ให้ผลในชาติหน้าถัดไปจากชาตินี้
- 1.3 อปราปรียเวทนิยกรรม คือกรรมที่ให้ผลในชาติต่อไป ถัดจากชาติหน้า
- 1.4 อโหสิกรรม คือกรรมที่ให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว

2. กรรมที่จัดตามกำลังที่ให้ผล แบ่งเป็น 4 ชนิด คือ

- 2.1 ครุกรรม คือ กรรมหนัก มี 5 ประการคือ ฆ่าบิดามารดา พระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าแม่เพียงห้องพระโลหิต และยุงสงฆ์ให้แตกแยกกัน ซึ่งจะให้ผลในชาติเป็นลำดับ
- 2.2 อาสันนกรรม คือกรรมจวนเจียนหรือกรรมใกล้ตาย หมายถึงจิตที่ระลึกถึงกรรมที่ทำทั้งดีหรือไม่ดีในเวลาใกล้ตาย กรรมใดเกิดขึ้นมาก่อนในขณะที่กำลังจะตาย จะได้เสวยผลแห่งกรรมนั้นก่อนเมื่อตายไป
- 2.3 อาจิณกรรม (พหุลกรรม) คือกรรมที่กระทำอยู่เสมอๆ กระทำบ่อยๆ สั่งสมเป็นประจำ พอพูนขึ้นเรื่อยๆ แม้จะทำเพียงเล็กน้อย แต่สั่งสมบ่อยเข้าก็ให้ผลแรงกล้าในชาตินี้ได้
- 2.4 กตัตตกรรม คือกรรมสักแต่ว่ากระทำ เป็นเพียงกรรมอย่างสามัญที่ทำในชาตินี้ไม่เข้าถึงความเป็น ครุกรรม อาสันนกรรม และอาจิณกรรม เป็นกรรมที่กระทำโดยธรรมดา ผู้กระทำมิได้มีเจตนา ไม่มีความตั้งใจเต็มที่ ให้ผลโดยไม่กำหนดเวลาที่แน่นอนและให้ผลอย่างไรขึ้นอยู่กับกรรมฝ่ายไหนจัดให้ผล

3. กรรมที่จัดตามหน้าที่การให้ผล แบ่งเป็น 4 ชนิด คือ

- 3.1 ชนกรรม คือกรรมนำไปให้เกิดในภพภูมิต่างๆ มิได้ทำหน้าที่อย่างอื่น
- 3.2 อุปถัมภกกรรม คือกรรมที่สนับสนุนชนกรรมที่ไปเกิดในภพภูมิต่างๆ ให้ยิ่งๆขึ้นไปตามประเภทของกรรม
- 3.3 อุปปีพกกรรม คือกรรมบีบคั้น ทำหน้าที่ตัดเสียซึ่งผลของกรรมอื่น แล้วตนเองเข้าไปให้ผลแทน ทั้งที่เป็นฝ่ายกุศลกรรมและอกุศลกรรม
- 3.4 อุปฆาตกรรม คือกรรมตัดรอน ทำหน้าที่เข้าไปฆากรรมอื่นเสียรวมทั้งวิบากอันเป็นผลของกรรมนั้นด้วย ให้สิ้นลงอย่างเด็ดขาด เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุปัจเฉทกรรม

วศิน อินทสระ (2537 : 375-383) กล่าวถึงประโยชน์ของกฎแห่งกรรมว่า ผู้ที่เข้าใจในกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ย่อมได้รับประโยชน์ ดังนี้

1. ช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้ทุกแง่มุม ทำให้ไม่น้อยใจในชะตาชีวิตของตน และไม่ริษยาในความสุขของผู้อื่น
2. ช่วยแก้ปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ ความแตกต่างกันในเรื่องอุปนิสัยใจคอของคน แม้อยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน และมีบิดามารดาเดียวกัน ได้รับการอบรมอย่างเดียวกัน
3. ทำให้คนเรามีความอดทน มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ท้อถอย มีความเพียร ตั้งสมรรถมติขยาดต่อกรรมชั่ว ไม่ดีโทษตีพายเมื่อผิดหวัง และไม่ระริงหลงใหลเมื่อประสบผลดี เพราะรู้แจ้งว่าผลทุกอย่างย่อมมีมาเพราะเหตุ
4. ช่วยให้คุณคลลกล้าเผชิญกับชีวิตอย่างกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว สามารถมองเห็นแง่ดี แม้ของความผิดหวัง หรือในความโชคร้าย เพราะเห็นแจ่มแจ้งว่าเป็นการใช้หนี้กรรม
5. เป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีผลเป็นความสุขสงบสรุปได้ว่า ความเชื่อในทศณะของพระพุทธศาสนา มีคำที่ใช้คือ ศรัทธา และสัทธา หมายถึง ความเชื่อที่ถูกต้อง ความเชื่ออย่างมีเหตุผล ที่มีหลักฐานหรือข้อมูลที่ได้จากการพิสูจน์ทดลองหรือปฏิบัติ จนได้ข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องถ่องแท้ หลักความเชื่อที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาได้แก่ กฎแห่งกรรม ทุกคนย่อมมีกรรมเป็นของของตน ทำกรรมใด ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น และกรรมช่วยให้คุณคลลประพฤติปฏิบัติอย่างมีเหตุผล

ประโยชน์ของความเชื่อ

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งในด้านดีและด้านร้าย ถ้าความเชื่อนั้นเป็นความเชื่อที่ไม่เบียดเบียนผู้ใด และเป็นความเชื่อไม่มงมาย การกระทำที่เกิดจากความเชื่อเช่นนั้นจะเป็นมงคลแก่ชีวิตและสังคม ประโยชน์ที่เกิดจากความเชื่อที่มีเหตุผลและไม่มงมายนั้น ผาสุกมูทเมธา (2530 : 58-59) กล่าวว่า ความเชื่อในเรื่อง เทพเจ้า เทวดา นางฟ้าและพระภูมิเจ้าที่ เพื่อความเป็นสิริมงคล จึงได้สร้างศาลเจ้า เทวรูป และศาลพระภูมิขึ้นไว้บูชา ซึ่งทำให้งานศิลปกรรมเกิดขึ้น หากกล่าวโดยสรุป ประโยชน์ของความเชื่อ มีดังนี้

1. เกิดงานด้านศิลปกรรมขึ้น ได้แก่ งานด้านจิตรศิลป์ มีงานแกะสลัก งานดอกไม้ งานประดิษฐ์เครื่องหอมต่างๆ เพื่อเป็นการสักการะบูชา
2. เกิดบทสวด อ้อนวอนสรรเสริญ และสวดดี
3. เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม
4. เกิดขนบธรรมเนียมประเพณี
5. เกิดความมั่นใจที่จะกระทำและไม่กระทำ ทำให้คนมีความเข้มแข็ง มีหลักยึดเหนี่ยว

เพ็ญศรี คุ้มและคนอื่นๆ (2533 : 71) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของความเชื่อว่ามีดังนี้

1. ทำให้เกิดความมั่นใจ
2. ทำให้เกิดพลัง
3. ทำให้เกิดการสร้างสรรค์
4. ทำให้เกิดความสามัคคี
5. ทำให้เกิดรูปธรรม
6. เป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
7. ทำให้การนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
8. ทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 554–663) ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า ขนบ หมายถึง แบบอย่าง แบบแผน ระเบียบ คำว่า ธรรมเนียม หมายถึง ประเพณี แบบแผน แบบอย่าง และคำว่า ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี เมื่อนำคำมารวมกันเป็น ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง แบบอย่างที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีที่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้แล้ว อันเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ถ้าฝ่าฝืนก็ไม่ว่าผิดหรือชั่ว

สุวรรณ เพชรนิล (2532 : 101) เห็นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง สิ่ง que ประพฤติสืบต่อกันมา จนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวมปรากฏเป็นลักษณะ 3 อย่าง คือ

1. เอกนิยม หมายความว่า กำหนดให้มีประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเหมือนกัน ไม่มีประเพณีหลายหลากแตกต่างกัน
2. พหุนิยม หมายความว่า ทำให้มีประเพณีแตกต่างกันหลายหลาก ต่างกลุ่มต่างมีประเพณีเป็นของตนเอง ไม่จำกัดจำนวนของประเพณี
3. สัมพัทธนิยม กำหนดให้ประเพณีของชนชาติต่างๆ สัมพันธ์กัน มีของเก่าเป็นพื้นฐานบ้าง มีของใหม่เข้ามาปรับปรุงบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย

นันทนา เตชะวณิชย์ (2539 : 669) ให้ความหมายของ ประเพณีว่า หมายถึง การกระทำซึ่งประพฤติกินอยู่บ่อยๆ จนเป็นนิสัยความเคยชิน และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างกันมานาน โดยส่วนรวม ขนบประเพณี (Institution) เป็นประเพณีที่มีระเบียบแบบแผน

พระยาอนุมานราชชน (2514 : 37) กล่าวว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤตินิยมหนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมา ถ้าใครในหมู่ประพฤติก่อนนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือจารีตประเพณี ส่วน จารุวรรณ ไวยเจตน์ (2523 : 119) แสดงความเห็นว่าเป็นประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำสิ่งต่างๆ การประกอบพิธีกรรมที่กระทำในโอกาสต่างๆ ลักษณะสำคัญของประเพณีคือ สิ่งที่ถูกปฏิบัติเชื่อถือกันมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน และ เสาวลักษณ์ อนันตศาสตร์ (2543 : 240) ให้ความหมายของขนบธรรมเนียม (custom) ว่า หมายถึง การปฏิบัติไปตามประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิม อันเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล หรือธรรมเนียมปฏิบัติของชีวิตสังคม ซึ่งถ่ายทอดแบบปากต่อปาก หรือถ่ายทอดด้วยการเลียนแบบ และมีสิ่งที่ทำให้แบบอย่างการปฏิบัติมีพลังมั่นคงแน่นอนหลายอย่าง คือความกดดันทางสังคม การปฏิบัติร่วมกัน และอิทธิพลของพ่อแม่

สรุปได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ วัฒนธรรมส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่นิยมถือประพฤตินิยมปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี โดยบางชนิดได้วางระเบียบแบบแผนไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลจะต้องปฏิบัติอย่างไร แต่บางชนิดก็มิได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่เป็นที่ยอมรับของส่วนรวม หากใครประพฤติล่วงเกินบางอย่างก็ถือว่ามีความผิด หรือผิดต่อศีลธรรมและบางอย่างก็มิได้ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง แต่อาจถูกตำหนิได้ว่า ประพฤติไม่สมควร

ประเภทของขนบธรรมเนียมประเพณี

สุวรรณ เพชรนิล (2532 : 101-102) กล่าวถึงชนิดของประเพณีว่ามี 3 ประเภท คือ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี มีอธิบายโดยสังเขปดังนี้

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่บรรพชนได้ถือประพฤติกันมาแต่อดีตกาล ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามถือว่าเป็นความผิด ส่วนใหญ่เป็นหลักศีลธรรมของสังคม ที่สังคมถือว่ามีคุณค่าแก่ส่วนรวม ผู้ที่ฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษ เช่น หลักกตัญญูกตเวทีที่ถูกควรมีต่อบิดามารดา เมื่อท่านแก่แต่อาชรา เป็นหน้าที่บุตรธิดาจะพึงเลี้ยงดู ถ้าบุตรธิดาคณใดละเลย ไม่ปฏิบัติหน้าที่ ทอดทิ้งให้ท่านลำบากทุกข์ยาก สังคมก็จะลงโทษบุตรธิดาว่าเป็นคนอกตัญญู ผู้ที่ถูกสังคมลงโทษก็จะไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย เป็นต้น

2. ขนบประเพณี เป็นระเบียบปฏิบัติของสถาบันต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบๆ กันมา ทั้งที่กำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติโดยตรง และทั้งที่รู้กันโดยปริยาย เช่น ระเบียบแบบแผนของโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ทหาร ตำรวจ และหน่วยราชการต่างๆ เช่น ระเบียบในการรับสมัคร การสอบไล่ การขอจบการศึกษา เป็นต้น ตลอดจนระเบียบ กฎ กติกา ประจําต่างๆ ที่พระภิกษุ สามเณร เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถือปฏิบัติกันมา การล่วงละเมิด ขนบประเพณี แล้วแต่ละสถาบันจะพิจารณาโทษตามกฎหมายที่ได้ออกไว้

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบๆ กันมา โดยไม่ปรากฏระเบียบ แบบแผนอย่างขนบประเพณี ไม่ถือเป็นถูกผิดชัดเจนอย่างจารีตประเพณี เป็นเพียงนิยมประพฤติตามๆ กันมา การประพฤติผิดธรรมเนียมประเพณี ไม่เป็นความผิดเสียหายอย่างชัดเจน นอกจากถือกันว่าเป็นการขาดการศึกษาอบรม ธรรมเนียมประเพณีนั้น เกี่ยวกับกิริยามรรยาท การพูด การบริโภค การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น

นันทนา เตชะวนิชย์ (2539 : 669-684) มีความเห็นเกี่ยวกับประเภทของประเพณีว่ามี 3 ประเภทเช่นกันคือ จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม (Mores) ขนบประเพณี (Institution) และ ธรรมเนียมประเพณี (Convention) นอกจากนี้ยังเห็นว่า ประเพณีไทยแยกเป็นประเภทได้ 4 ประเภทคือ ประเพณีครอบครัว ประเพณีส่วนรวม ประเพณีท้องถิ่น และ รัฐพิธีและพระราชพิธี แต่ละประเพณีจำแนกย่อยได้อีก ดังนี้

1. ประเพณีครอบครัว ประกอบด้วย ประเพณีการเกิด ประเพณีโกนจุก ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตายและการเผาศพ

2. ประเพณีส่วนรวม ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล มีเทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลสารท เทศกาลออกพรรษา เทศกาลลอยกระทง เทศกาลสงกรานต์ วันวิสาขบูชา และวันมาฆบูชา

3. ประเพณีท้องถิ่น ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกาย และประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์

4. รัฐพิธีและราชพิธี ประกอบด้วย พิธีบรมราชาภิเษกพระนเรศวรมหาราช พิธีพืชมงคล พิธีแรกนาขวัญ พิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ส่วนพระราชพิธี ได้แก่ พิธีขึ้นปีใหม่ และ พิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

แต่ สุวรรณ เพชรนิล (2532 : 102–119) เห็นว่าประเพณีไทยมี 4 ชนิด ได้แก่ ประเพณีประจำวัย ประเพณีประจำตัว ประเพณีส่วนรวมและประเพณีวันสำคัญทางศาสนา แต่ละชนิด แบ่งย่อยออกเป็น ดังนี้

1. ประเพณีประจำวัน มีดังนี้ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการพรพชา อุปสมบท ประเพณีเกี่ยวกับพิธีมงคลสมรสและประเพณีเกี่ยวกับงานศพ
2. ประเพณีประจำตัว ประเพณีส่วนรวม และประเพณีวันสำคัญทางศาสนา กล่าวโดยรวม มีดังนี้ ประเพณีทำบุญขวัญวัน ขวัญเดือน และโกนผมไฟ ประเพณีทำบุญตักบาตรประจำวัน ประเพณีการไหว้พระสวดมนต์ฟังธรรมประจำวัน ประเพณีการทำบุญในวันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ตักบาตรเทโว และทำบุญสารทไทย ประเพณีทำบุญทอดกฐิน ผ้าป่า ประเพณีลอยกระทง ประเพณีทำบุญเทศน์มหาชาติ ประเพณีการไหว้ครู และประเพณีที่ดั่งมอื่น ๆ

แต่ บุญผา บุญทิพย์ (2543 : 171) แบ่งหมวดหมู่ประเพณีออกเป็น 2 หมวดคือ

1. ประเพณีส่วนบุคคล คือประเพณีที่คนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งกำหนดขึ้นตามโอกาสอันควร ไม่มีระยะเวลาแน่นอนตายตัว เช่น ประเพณีการแต่งงาน การบวช การขึ้นบ้านใหม่ การโกนผมไฟ การทำบุญอายุ การเกิด การตาย เป็นต้น
2. ประเพณีส่วนรวม คือประเพณีที่วางเวลา พิธีการแน่นอน และคนกลุ่มใหญ่ของสังคมรับรู้อยู่ในใจ เพราะเป็นเรื่องของการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาโดยปกติสม่ำเสมอ เช่น ประเพณีตรุษสงกรานต์ การทำบุญในโอกาสต่างๆ เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา วิสาขบูชา ลอยกระทง เป็นต้น

ส่วน พระมหาปรีชา ปริญญาโณ (2530 : 57–154) ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเพณีโบราณไทยอีสานว่า ได้แก่ “ฮีตสิบสอง” อันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมา 12 อย่าง คือ บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญพระเวส บุญสร่งน้ำ บุญบั้งไฟ บุญช่าชะ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษาและบุญกฐิน

สรุปได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีมีด้วยกันหลายประเภท ถ้าจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ มี 2 หมวด ได้แก่ ประเพณีส่วนบุคคล และประเพณีส่วนรวม โดยทั่วไปจัดแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี ถ้าแบ่งย่อยออกไปก็มี ประเพณีครอบครัว ประเพณีส่วนรวม ประเพณีท้องถิ่น ประเพณีประจำวัย ประเพณีประจำตัว ประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณีประจำถิ่น

บุปผา บุญทิพย์ (2543 : 171-173) ได้กล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณีประจำถิ่นของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

1. ประเพณีการฟ้อนผึ่มคผีเม็ง

1.1 การฟ้อนผึ่มค เป็นการฟ้อนรำเพื่อสังเวศผึ่มบรรพบุรุษ มักทำกันในเดือน พฤษภาคม – มิถุนายน พวกที่ฟ้อนรำจะต้องอยู่ในตระกูลเดียวกัน โรงพิธีสร้างเป็นปรา (ผาม) ไว้ที่ลานบ้าน ที่ปราจัดเครื่องเช่นต่างวางไว้บนร้าน ถัดไปมีผ้าโสร่งและเครื่องแต่งตัวสำหรับผู้ฟ้อนนุ่งทับ กลางปราผูกผ้าขาวห้อยยาวลาดพื้นปรก ในวันทำพิธีอธิษฐานขอให้ผึ่มบรรพบุรุษคุ้มครองให้อยู่สุขสบาย ประกอบอาชีพเจริญก้าวหน้า แล้วเข้าทรงและรำฟ้อน โดยหญิงออกรำก่อนตามจังหวะตีกลอง

1.2 การฟ้อนผึ่มค ก็รำเช่นกัน แต่ที่แตกต่างกันก็คือต้องมีกระบอกใส่น้ำปลาร้า (บอกฮ้ำ) ค้ำ

2. ประเพณีการแอ้วสาว เป็นประเพณีของภาคเหนือโดยเฉพาะ ถือเป็นประเพณีที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้รู้จักกัน สามารถเลือกคู่ครองได้อย่างเสรีโดยมีพ่อแม่คอยดูแล

3. ประเพณีดำหัว เป็นพิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส ทำพิธีในวันสงกรานต์คือในวันพญาวัน หรือปากปี จะมีการสงฆ์พระพุทธรูปและพระเจดีย์แล้วรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในตอนบ่าย

4. ประเพณีบุญข้าวจี เป็นประเพณีของภาคอีสาน ทำกันในเดือน 3 ในวันทำบุญข้าวจีชาวบ้านออกไปรวมกันที่วัด ทำบุญถวายข้าวจี แล้วฟังเทศน์ หลังจากนั้นนำข้าวจีส่วนหนึ่งไปเลี้ยงผีปู่ตา เป็นการเซ่นไหว้ตามประเพณีที่ทำกันสืบๆต่อมา

คุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณี

บุปผา บุญทิพย์ (2543 : 240) กล่าวถึงคุณค่าของประเพณีไทยว่า ด้วยประเพณีไทยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังนั้น คุณค่าของประเพณีไทย จึงมีดังนี้

1. ทำให้จิตใจของผู้กระทำแจ่มใส เพราะถือว่าได้ทำบุญ และในแง่การปฏิบัติ ก็เพื่อสืบทอดพระศาสนา ซึ่งได้แก่ ประเพณีทำบุญในวันสำคัญๆทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันสงกรานต์ ประเพณีการบวช เป็นต้น

2. ทำให้สังคมเป็นระเบียบ ประเพณีบางประเพณีถือเป็นบรรทัดฐานของสังคม ได้แก่ ประเพณีการสวามิภักดิ์ การแต่งงาน ประเพณีการทำศพ เป็นต้น ซึ่งเป็นแบบแผนที่กำหนดไว้ หากใครไม่ประกอบพิธีนั้นๆ ก็จะมีความรู้สึกว่าตนผิดประเพณี แต่ไม่ถึงกับถือว่าร้ายแรง ประเพณีของชน

3. ช่วยส่งเสริมกำลังใจ ถือเป็นความเชื่ออย่างหนึ่ง เช่น ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีทำบุญอายุ ประเพณีขอฝน ประเพณีบูชาแม่โพสพ แม่ย่านาง ผิดาแฮก เป็นต้น ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ส่งเสริมในแง่กำลังใจก็คือ ถ้าได้ทำบุญบ้านที่เราปลูกใหม่ หรือไปอยู่ใหม่ ก็ทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความรู้สึกอบอุ่น ร่มเย็นเป็นสุข เป็นกำลังใจในการประกอบอาชีพ เช่น อาชีพกสิกรรม ทำนา ถ้าได้บูชาแม่โพสพ หรือเลี้ยงผิดาแฮกเสียก่อน ก็ช่วยในด้านกำลังใจว่า ปีนี้พืชผลจะอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น ประเพณีที่กระทำขึ้นจึงมีผลในด้านส่งเสริมกำลังใจ

คณัฏ ไขโยธา (2538 : 7) เห็นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีมีคุณค่า ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้ปกครองได้นำผู้ได้ปกครองมาพบปะ ทำความรู้จักและสร้างความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างกันและกัน
2. การสื่อความหมายต่างๆ เข้าใจตรงกันในการอยู่ร่วมกัน เนื่องจากพิธีกรรมเป็นระบบสัญลักษณ์แห่งการสื่อสาร
3. เป็นผลทางจิตใจ เพราะเชื่อว่าถ้ากระทำถูกต้องตามประเพณีแล้ว จักเป็นสิริมงคล ทำให้เกิดสบายใจ และมั่นใจจนเป็นที่ยอมรับสิ่งต่างๆ ร่วมกันได้

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรม

พิธีกรรม เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ในสังคมจะขาดเสียมิได้ เพราะเป็นแบบแผนที่คนในสังคมนั้นๆ ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของพิธีกรรมไว้ดังนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 788) ให้ความหมายไว้ว่า พิธีกรรม คือ แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา หรือจัดขึ้นตามลัทธิความเชื่อถือ หรือตามขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อความขลัง หรือความเป็นสิริมงคล เป็นต้น เช่น พิธีมงคลสมรส พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีพระราชทานปริญญา พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นต้น

นงเยาว์ ชาญณรงค์ (2531 : 24) ให้ความหมายของพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรม คือ แบบอย่าง หรือแบบแผนต่างๆ ในสังคมที่คนในสังคมนั้นๆ ได้ยึดถือปฏิบัติตามกันมา เกิดจากความเชื่อต่างๆ ในศาสนา หรือลัทธิความเชื่อต่างๆ อันเป็นผลที่เกิดตามหลักศาสนาหรือผู้ก่อตั้งศาสนา เรียกว่า ศาสนพิธี ที่เป็นส่วนในพระเจ้าแผ่นดิน เรียกว่า ราชพิธี เป็นต้น เพราะพฤติกรรมทางความเชื่อมีอิทธิพลต่อการดำเนินพิธีกรรมอย่างมาก โดยถือว่าเป็นปทัชฐานของสังคมนั้นๆ ให้เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติหรือเป็นแนวทางกำหนดการดำเนินชีวิต ความประพฤติ มรรยาท กิริยา ซึ่งเรียกว่า วิถีประชา หรือขนบธรรมเนียม ซึ่งเราไม่อาจฝ่าฝืนได้ นอกจากนั้น พิธีกรรม ยังหมาย

1. เกิดจากศาสนาเอง เช่น ศาสดา หรือ นักพยากรณ์ ผู้ก่อตั้งศาสนาขึ้น เพื่อให้สังคมได้ยึดถือปฏิบัติตาม เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนทฤษฎีว่าด้วยสิทธิมนุษยชน รวมทั้งข้อปฏิบัติในศาสนา เช่น พระวินัย เป็นต้น ก็เป็นเหตุให้เกิดพิธีกรรม

2. เกิดจากหลักธรรมในศาสนา ได้แก่ หัวข้อของหลักธรรมที่สังคมนำไปปฏิบัติเป็นนิสัยจนเป็นประเพณี เช่น พระพุทธศาสนา ได้วางหลักปฏิบัติให้เชื่อตามเรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ ซึ่งประกอบด้วยหลักคำสอน 3 ประการคือ ให้ละเว้นความชั่วทุกชนิด ในทำความดี และทำจิตใจให้สะอาดผ่องใส

3. เกิดจากบุคคลที่เป็นตัวแทนทางศาสนา ได้แก่ พระศาสดา และพระสาวก ได้มาจัดรูปแบบการปกครอง หรือจัดวางรากฐานความเชื่อทางศาสนา เช่นการวางรากฐานพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา ตลอดถึงพระสงฆ์ในศาสนา เป็นต้น

สรุปได้ว่า พิธีกรรม เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ในสังคมจะขาดเสียมิได้ เพราะเป็นแบบแผนที่คนในสังคมนั้นยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็นแบบอย่างหรือแบบแผนที่ปฏิบัติในทางศาสนา ลัทธิความเชื่อถือ หรือขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อความขลังหรือความเป็นสิริมงคล ทั้งนี้ พิธีกรรมเกิดขึ้นจากสาเหตุ 3 ประการคือ เกิดจากศาสดา ผู้ก่อตั้งศาสนาประสงค์จะให้สังคมยึดถือปฏิบัติตาม เกิดจากหลักธรรมในศาสนาที่สังคมนำมาประพฤติปฏิบัติ และเกิดจากตัวแทนทางศาสนาที่ได้จัดรูปแบบการปกครอง หรือวางรากฐานความเชื่อทางศาสนา

ความมุ่งหมายของพิธีกรรม

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2543 : 242) กล่าวถึงพิธีกรรม ว่าเป็นงานพิธี หรือพิธีการในสังคมที่มี 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นการทำเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มาก และเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาและเวทมนต์มายา ซึ่งลักษณะอย่างแรกเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสังคม ส่วนลักษณะอย่างหลังเกี่ยวข้องกับปัจเจกบุคคล ในสมัยโบราณในกลุ่มผู้คนที่ไม่มีตัวหนังสือ ใช้การประกอบพิธีที่กระทำต่อหน้าพยาน ก็เป็นเพียงพิธีการที่จะยืนยันว่า มีเหตุการณ์ หรือการกระทำที่สำคัญ เกิดขึ้นและเป็นไปตามปกติ และเมื่อผู้คนเหล่านี้มีตัวหนังสือใช้แล้ว แต่การประกอบพิธีเช่นนี้ก็ยังคงมีสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

ศิราพร จิตะฐาน (2547 : 5-9) กล่าวถึง พิธีกรรมว่า เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ในสังคมจะต้องมี ไม่ว่าจะเป็นสังคมที่เจริญหรือไม่เจริญ สังคมที่มีตัวอักษรใช้หรือไม่มีตัวอักษรใช้ สังคม

สมบูรณ สุขสำราญ (2547 : 561) ให้ความเห็นว่า พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่ต่อท้ายคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แสดงออกโดยการกระทำและถ้อยคำในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน พิธีกรรมย่อมเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงความคิดเห็น ความรู้สึกของสมาชิกในกลุ่มชนนั้นด้วย การประกอบพิธีกรรมช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมใน 2 เรื่องคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำพิธีกรรมในรอบปีและรอบชีวิต จะทำให้เข้าใจถึงบทบาทและความสำคัญของพิธีกรรม ที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่มารวมกลุ่มกันประกอบพิธีนั้น เพราะพิธีกรรมเป็นการบูชาเนื่องในวาระต่างๆเป็นต้น ตามเทศกาล ตามอาชีพ ตามอายุขัย การศึกษาลักษณะและความเข้มข้นของพิธีกรรมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง จะทำให้เข้าใจถึงความต่อเนื่องและ/หรือ การกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มนั้น ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า พิธีกรรม เป็นงานหรือพิธีการที่จัดขึ้นเพื่อประโยชน์ทั้งในส่วนของสังคมและปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะเพื่อตอบสนองความต้องการทางใจหรือความเชื่อของมนุษย์ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่า มีความสบายใจ หรือความเป็นสิริมงคล

พิธีกรรมในวิถีชาวบ้าน

อมรา พงศาพิชญ์ (2547 : 273–279) กล่าวถึงพิธีกรรมว่า พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนา ซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ในสมัยก่อนที่จะมีการวิเคราะห์พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ประชาชนแทบทุกคนจะคิดว่า พิธีกรรมทางศาสนาก็คือศาสนา อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับหมวดหมู่ของพิธีกรรมนั้น จัดได้เป็น 4 หมวด ได้แก่

1. พิธีกรรมเกี่ยวกับบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบ้านผีเรือน ผีปู่ย่าป้าตา
2. พิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต (rite of passage) เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต มีพิธีการเกิด พิธีแต่งงาน พิธีบวช เป็นต้น
3. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเพาะปลูก (Fertility ritual, harvesting ritual)
4. พิธีกรรมเพื่อรักษาโรค (healing ritual)

ทวี ผลสมภพ (2535 : 46–47) กล่าวถึงพิธีกรรมอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณบรรพบุรุษว่า สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า วิญญาณไม่ตายหรือวิญญาณไม่สูญ ทำให้บุตรหลานของคนตาย คิดว่าญาติที่ตายไปคงต้องกินอาหารเหมือนครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ ความคิดดังกล่าวก่อให้เกิดพิธีกรรมในการนำอาหารและเครื่องบริโภครูปอื่น ๆ ไปใส่ลงในหลุมฝังศพ โดยหวังว่าวิญญาณของตนจะได้กินหรือใช้สอยในขณะที่หิว ต่อมาพิธีกรรมดังกล่าวได้เปลี่ยนมาให้เป็นประจำปี พิธีกรรมเช่นนี้ ได้เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดีย เรียกว่า “พิธีสารท” พิธีสารทของอินเดียตกอยู่ประมาณเดือน 12 ของไทย เทศกาลนี้ ชาวอินเดียโบราณเชื่อว่า ท่านยมบาลจะปล่อยผีให้กลับมายังมนุษย์โลก เพื่อกินอาหารที่ญาตินำมาให้ คนไทยเราก็มีความคิดถึงวิญญาณของบรรพบุรุษเช่นกัน เมื่อมารับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว ก็ปฏิบัติตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอน คนไทยเรา ไม่ว่าจะทำบุญอะไร เวลาไหน เมื่อพระท่านฉันเสร็จแล้ว ก็จะอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ญาติพี่น้องทุกคนที่ตายไปแล้ว แม้ถึงกระนั้น ในปีหนึ่งคนไทยเราก็สร้างโอกาสเฉพาะสำหรับทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษของตน วันนั้นก็คือ วันสงกรานต์ คนไทยก็จะนำอัฐิของบรรพบุรุษไปบั้งสุกุล แล้วก็นำอาหารไปถวายพระพร้อมอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่บรรพบุรุษของตน

เสรี พงศ์พิศ (2547 : 305–306) กล่าวถึงพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวบ้านทางภาคอีสานว่า ชาวบ้านดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับการผลิตทางเกษตรเป็นหลัก พิธีกรรมเกือบจะทั้งหมดจึงเกี่ยวข้องกับข้าว นับแต่การเตรียมการปลูกข้าว โดยขอเทวดาฟ้าดินให้ส่งฝนมาให้ (พิธีบุญบังไฟ) ถั่วแฉ่งจัดก็มีพิธีขอฝนแบบบรเว้าให้หนักขึ้น (พิธีแห่นางแมว หรือพิธีทำรูปสิ่งศักดิ์ไปไว้ตามทุ่งนา) เริ่มเตรียมไถแรก (พิธีเลี้ยงปู่ตา หรือบุญบ้าน เลี้ยงตาแฮกและพิธีแฮกนา) พอข้าวสุกเกี่ยวข้าวก็ทำบุญ (บุญคูณลาน บุญกุ่มข้าวใหญ่) เป็นต้น

พระมหาปริชา ปริญาโณ (2530 : 2) กล่าวถึงพิธีกรรมโบราณไทยอีสานว่า ไทยอีสานโบราณได้กำหนดชีวิตขึ้นสำคัญไว้ 4 ครั้ง คือ การเกิดครั้งหนึ่ง บวชครั้งหนึ่ง กินดองครั้งหนึ่ง (แต่งงาน) ครั้งหนึ่ง และตายครั้งหนึ่ง เมื่ออายุผ่านมาถึงขั้นนั้นๆจะต้องมีการทำพิธี พิธีที่ทำในระยษะนั้นๆเรียกว่า พิธีประจำชีวิต การทำพิธีก็เพื่อหวังผลให้เกิดความสวัสดิมงคล

สรุปได้ว่า พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญทางศาสนาที่ประชาชนให้ความสำคัญ และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด รวมทั้งลัทธิความเชื่อที่ตนมีต่อวิญญาณบรรพบุรุษ การประกอบอาชีพ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และในวิถีชีวิตส่วนบุคคล

พระพุทธศาสนากับพิธีกรรม

พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่ แบบอย่าง หรือแบบแผนต่างๆที่พึงปฏิบัติในทางศาสนา เรียกว่า ศาสนพิธี ท่านจำแนกไว้เป็น 4 หมวด คือ

1. หมวดกุศลพิธี ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล
2. หมวดบุญพิธี ว่าด้วยพิธีทำบุญ
3. หมวดทานพิธี ว่าด้วยพิธีถวายทาน
4. หมวดปกิณกะ ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด

กรมการศาสนา (2545 : 1-199) ได้แสดงศาสนพิธีทั้ง 4 หมวด โดยคัดเฉพาะพิธีสามัญที่เป็นเบื้องต้นและที่เห็นว่าจำเป็นมาแสดง ดังนี้

1. กุศลพิธี เป็นพิธีกรรมสำหรับปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศล อันเกี่ยวข้องกับการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 อย่างคือ พิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้น อย่างสามัญ และพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติ

1.1 พิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างสามัญ กล่าวโดยย่อมี 3 อย่างคือ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาอุโบสถและพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

1.1.1 พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นพิธีที่คฤหัสถ์ประกาศตนเป็นผู้รับนับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะของตน รวมทั้งยอมรับนับถือพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งของตนด้วย การบรรพชาอุปสมบท เป็นพระภิกษุ สามเณร ในพระพุทธศาสนาก็ถือเป็นพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะทั้งสิ้น

1.1.2 พิธีรักษาอุโบสถ เป็นพิธีที่คฤหัสถ์ปฏิบัติด้วยการสมาทานอุโบสถศีล เพื่อรักษากันในวัน 8 ค่ำ 14 หรือ 15 ค่ำ มี 2 อย่าง คือ ปกติอุโบสถและปฐจาครอุโบสถ ซึ่งเป็นการประกอบด้วยพิธีกรรมทางพระศาสนา ที่ปฏิบัติกันมาตามระเบียบพิธีการที่กำหนด

1.1.3 พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นพิธีที่พุทธศาสนิกชน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ นิยมประกอบพิธีกรรมด้วยการบูชาพระรัตนตรัยเป็นพิเศษ โดยนอกจาก การทำบุญให้ทาน สมาทานรักษาศีล ทำวัตร สวดมนต์แล้ว ยังมีการเวียนเทียนเป็นกรณีพิเศษเพิ่ม อีกด้วย วันสำคัญที่ประกอบพิธีกรรมเพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยเป็นพิเศษนั้นมี วัมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา ฯลฯ

1.2 พิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติ เป็นพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัย ทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติและหมู่คณะของสงฆ์ ที่สำคัญได้แก่ พิธีเข้าพรรษา พิธีถือณิสัย พิธีทำสามัคคีกรรม พิธีทำวัตรสวดมนต์ พิธีกรรมวันธรรมสวนะ พิธีสังฆกรรมอุโบสถ และพิธีออกพรรษา

2. บุญพิธี เป็นพิธีทำบุญหรือทำความดีเนื่องด้วยประเพณีนิยมในครอบครัว ซึ่งเป็นการ ดำเนินชีวิตของคนทั่วไป มี 2 ประเภท คือ พิธีทำบุญเนื่องในงานมงคล และพิธีทำบุญเนื่องใน งานอวมงคล

2.1 การทำบุญเนื่องในงานมงคล มี 2 อย่างคือ งานมงคลทั่วไป กับงานมงคลพิเศษ หรืองานมงคลเฉพาะกรณี งานมงคลทั่วไป เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยการฉลองสมโภชและ เรื่องต้องการความเป็นสิริมงคลที่นิยมทำกันอย่างสามัญทั่วไป ได้แก่ พิธีทำบุญเลี้ยงพระในงาน มงคลทั่วไป ส่วนงานมงคลพิเศษ หรืองานมงคลเฉพาะกรณี ได้แก่ พิธีทำบุญเลี้ยงพระใน 5 งาน คือ งานฉลองพระบวชใหม่ งานมงคลสมรส งานทำบุญอายุ งานทำบุญเอาฤกษ์เอาชัย และงาน ทำบุญต๋อนาม

2.2 การทำบุญเนื่องในงานอวมงคล ได้แก่ พิธีกรรมการทำบุญเกี่ยวกับการตาย นิยม ทำกัน 2 อย่างคือ การทำบุญหน้าศพ ซึ่งเป็นการทำบุญในขณะที่ศพยังอยู่ ยังมีได้ปลงด้วยวิธี ฌาปนกิจ และการทำบุญอัฐิหรือการทำบุญคล้ายวันตาย เป็นการทำบุญหลังจากการปลงศพแล้ว

3. ทานพิธี ได้แก่ พิธีถวายทานต่างๆ มี 2 ประเภทคือ ปาฏิปุคคลิกทาน และสังฆทาน

3.1 ปาฏิปุคคลิกทาน คือ ทานที่ถวายเจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปนั้นรูปนี้ ในการถวาย ไม่ต้องมีพิธีกรรม เมื่อเกิดศรัทธาในภิกษุรูปใดก็ถวายได้เป็นเสร็จพิธี

3.2 สังฆทาน คือ ทานที่ถวายไม่เจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง มอบให้เป็น ของสงฆ์ เป็นหน้าที่สงฆ์จะเฉลี่ยกันใช้สอยเอง ในการถวายจะต้องมีพิธีกรรม โดยพิธีกรรมศาสนพิธี นำกล่าวถวายตามระเบียบพิธีในการถวาย ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ แต่ถ้าไม่มีพิธีกรรมศาสนพิธี หรือ เจ้าหน้าทีพิธี หรือหาพิธีกรไม่ได้ พระสงฆ์ผู้ใหญ่หรือประธานสงฆ์ที่ได้รับอาราธนาในงานพิธี นั้น จะเป็นผู้บอกหรือให้คำแนะนำในการปฏิบัติพิธีแก่เจ้าภาพ

4. ปกิณกพิธี คือพิธีกรรมต่างๆที่ไม่นับเข้าในพิธีทั้ง 3 ข้างต้น ส่วนใหญ่จะเป็นมารยาท และวิธีปฏิบัติในพิธีทั้ง 3 ประการดังกล่าว ซึ่งมีดังนี้

4.1 วิธีแสดงความเคารพพระ

4.2 วิธีประเคนของพระ

- 4.3 วิธีทำหนังสืออารธนา และทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย
- 4.4 วิธีอารธนาศีล อารธนาพระปริตร อารธนาธรรม
- 4.5 วิธีกรวดน้ำ
- 4.6 วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน
- 4.7 วิธีไหว้ครูสำหรับนักเรียน
- 4.8 วิธีจับด้ายสายสิญจน์
- 4.9 วิธีบังสุกุล
- 4.10 วิธีตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระ

สรุปได้ว่า พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นกุศลพิธี บุญพิธี และทานพิธี มีระเบียบพิธีปฏิบัติแต่ละพิธีโดยเฉพาะ ในการประกอบพิธีตามประเพณีมักจะมีพิธีกรศาสนาพิธี หรือเจ้าหน้าที่พิธี เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีให้แก่เจ้าภาพ หรือประชาชนฝ่ายคฤหัสถ์ ในศาสนา พิธีหรืองานพิธีนั้นๆ ซึ่งจะขาดเสียมิได้ หากไม่มีพิธีกรศาสนาพิธีหรือเจ้าหน้าที่พิธี พระสงฆ์ผู้ใหญ่ หรือประธานสงฆ์ในพิธีนั้น จะเป็นผู้บอกหรือให้คำแนะนำในการปฏิบัติพิธีแก่เจ้าภาพหรือ ประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในพิธีนั้น

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม

คุณธรรม

คำว่า คุณธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 252–2553) ให้ความหมายว่า คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี โดยอธิบายว่า คุณธรรม มาจากคำว่า คุณ และธรรม มารวมกันเป็น คุณธรรม คำว่า คุณ หมายถึง ความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้นๆ ความเกื้อกูล เช่น รู้คุณ และคำว่า ธรรม หมายถึง คุณความดี เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น คุณธรรม จึงหมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดีงาม การกระทำที่ทำให้เกิดความดีงาม และอุปนิสัยอันดีงามที่เป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดี

วิคิน อินทสระ (2541 : 106–117) เห็นว่า คุณธรรม คืออุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่า ศรัทธาเป็นคุณธรรมที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในเบื้องต้น เพื่อให้ชีวิตมีหลักยึดไว้ก่อนและศรัทธาจะถูกแทนที่โดยปัญญาทั้งหมดในขั้นสุดท้าย เพราะปัญญานั้น ถือเป็นคุณธรรมสูงสุด สมพร เทพลีธา (2525 : 1) ให้ความหมายว่า คุณธรรม คือธรรมที่เป็นคุณ เป็นประโยชน์ ตรงข้ามกับคำว่า อธรรม หรือ อกุศลธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นโทษ

บรรจง ชุตกุลชาติ (2532 : 5) ให้ทัศนะว่า คุณธรรม คือ สภาพความดีทั้งหลายซึ่งฝังลึก อยู่ในจิตสำนึกของบุคคลและเป็นคุณสมบัติที่มีอาหาได้ในสัตว์โลกชนิดอื่น นอกจากมนุษย์นั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติโดยเฉพาะ กิริติ บุญเจือ (2528 : 79) อธิบายว่า คุณธรรม เป็นความเคยชินในการประพฤติคืออย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงข้ามกับกิเลส (Vice) ซึ่งได้แก่ ความเคยชินในการประพฤติผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ความประพฤติแต่ละครั้งสืบเนื่องมาจาก คุณธรรมหลายอย่าง และเมื่อฝึกคุณธรรมใด คุณธรรมหนึ่ง คุณธรรมอื่น ๆ มักจะพลอยได้ไปด้วย และในทำนองเดียวกัน การปล่อยตัวให้กิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งเข้าเกาะกุม ก็จะพลอยมีกิเลสอีก หลายๆอย่างติดตัวโดยอัตโนมัติ

นवलเพ็ญ วิเชียรโชติ และวีรยุทธ วิเชียรโชติ (2518 : 24) แสดงความเห็นว่าคุณธรรม เป็นหลักของความดี ความควรกระทำ และความถูกต้อง ตามหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมและ วัฒนธรรมที่บุคคลยึดมั่นไว้เป็นหลักประจำใจ เพื่อให้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้ โดยความเชื่อว่า การประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น จะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญให้กับตนเองและ ผู้อื่น เพื่อให้สังคมเป็นระเบียบและเป็นสุข

ในด้านคุณลักษณะทางคุณธรรมของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการ และมีความจำเป็นที่ จะต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบันนั้น กรมการศาสนา (2521 : 1) ได้กำหนดไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. มีระเบียบวินัย
2. มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม
3. มีความขยัน หมั่นเพียร ประหยัดและยึดมั่นในสัมมาอาชีพ
4. มีความสำนึกในหน้าที่และมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
5. รู้จักคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ วิจัยและตัดสินใจ อย่างมีเหตุผล
6. กระตือรือร้นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนาและ พระมหากษัตริย์
7. มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
8. รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ
9. มีความภาคภูมิใจ และรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรของชาติ
10. มีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญและสามัคคี

เกี่ยวกับขอบข่ายของคุณธรรมที่จะต้องพัฒนา โดยดำเนินการให้สอดคล้องเป็นแนว เดียวกันทั้งประเทศนั้น กระทรวงศึกษาธิการ (2532 : 9-10) ได้กำหนดไว้ 2 ประการคือ

1. คุณธรรมตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ คือ
 - 1.1 การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ
 - 1.2. การประหยัดและออม
 - 1.3 การมีระเบียบ วินัย และเคารพกฎหมาย
 - 1.4 การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
 - 1.5 ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. คุณธรรมตามพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 4 ประการ คือ
 - 2.1 การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
 - 2.2 การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดีนั้น
 - 2.3 การอดทน อดกลั่น อดออม ที่จะไม่ประพฤติกว้างความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด
 - 2.4 การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

ส่วนแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น วศิน อินทสระ (2541 : 106–117) เห็นว่า จะต้องปลูกฝังความมีศรัทธา ประสาทเป็นเบื้องต้น และยึดถือปฏิบัติตามในแบบแผนความประพฤติ ซึ่งตั้งอยู่ในคุณงามความดีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

1. ไม่เบียดเบียนประทุษร้ายต่อคนและสัตว์
2. มีเมตตากรุณา
3. ไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละ เห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่า
4. ไม่พูดปด ไม่ยุยงให้แตกร้าง ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเหลวไหล
5. มีความประพฤติดีในความสัมพันธ์ทางครอบครัวและเพศ
6. เว้นสิ่งเสพติด มีสติสัมปชัญญะ
7. มีความละเอียดและความเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว
8. มีความอดทน อดกลั่น
9. มีความกตัญญูกตเวที
10. มีความซื่อสัตย์สุจริต

11. ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้ผ่องใส
12. เชื้อกฏแห่งกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

อย่างไรก็ตาม ในการนี้ ยนต์ ชุ่มจิต (ม.ป.ป. : 87-92) ได้เสนอแนวทางการปฏิบัติตามคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

1. ซื่อสัตย์และจริงใจต่อตนเอง ต่อเพื่อนร่วมงาน และต่อประเทศชาติ
2. อคทน อคกลั่นและอคคอมเสมอ
3. เว้นการกระทำที่เบียดเบียนคนและสัตว์
4. เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ เสียสละเพื่อส่วนรวมตามโอกาส
5. เว้นการกระทำที่ผิดประเวณีต่อภรรยาหรือบุตรธิดาของผู้อื่น
6. ตำรวมาจาอยู่เสมอ เช่น ไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ ยุยงให้แตกร้างหรือพูดจาเหลวไหล เป็นต้น
7. เว้นจากสุราเมรัยและสิ่งเสพติดทั้งปวง
8. มีความเมตตากรุณาต่อศิษย์และผู้ได้บังคับบัญชาทุกคน
9. มีความยุติธรรมต่อศิษย์และเพื่อนร่วมงานหรือบุคคลทั่วไป
10. มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว
11. มีความกตัญญูกตเวที
12. ละชั่ว ประพฤติแต่สิ่งที่ดี และทำจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ
13. ขอมรับกฏแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง หลักแห่งคุณงามความดีที่ควรแก่การประพฤติปฏิบัติ ซึ่งบุคคลควรยึดมั่นเป็นหลักประจำใจ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของตนเองจนเกิดเป็นความเคยชิน เป็นลักษณะอุปนิสัยที่ถาวร ทั้งนี้โดยการปลูกฝังให้มีศรัทธา ปสาทะในคุณธรรม เป็นเบื้องต้น และมีปัญญาพิจารณา ไตร่ตรองเป็นสูงสุด โดยความเชื่อว่า การประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมที่มีศรัทธา ปสาทะเป็นเบื้องต้น และมีปัญญาเป็นที่สุดเช่นนั้นจะทำให้เกิดความสงบสุข ร่มเย็น เจริญก้าวหน้าให้กับตนเองและผู้อื่น อันส่งผลให้สังคมโดยรวม เป็นระเบียบและมีสันติสุข

จริยธรรม

คำว่า จริยธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 291) ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฏศีลธรรม พระยาอนูมานราชชน (2516 : 409) เห็นว่า จริยธรรม

(Morality) โดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับจริยศาสตร์ (Ethics) ในทางปรัชญา ซึ่งเป็นเรื่องของ การค้นคว้าหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติในสังคมว่า อย่างไรถูกต้องดีงาม อย่างไรถือว่าผิดหรือชั่วไม่ควรประพฤติ แล้วกำหนดเป็นมาตรฐานไว้.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2542 : 593) เห็นว่า จริยธรรมเป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ ดีงามหรือระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ครอบคลุมถึงศีลธรรม การฝึกอบรม จิต การปลูกฝังวางรากฐานคุณธรรมในจิตใจ และการสร้างญาณทัศนะต่างๆที่เป็นเรื่องปัญญา ภาวนาในขั้นสูง หากมองในแง่ไตรสิกขา ก็คือมีทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา ครอบคลุม ก่อ สวัสดิภาพนิชัย (2522 : 18) เห็นว่า จริยธรรม คือประมวลความประพฤติและความนึกคิดในสิ่งที่ ดีงาม เหมาะสม สาโรช บัวศรี (2522 : 13) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติเพื่อยู่ กันได้อย่างร่มเย็นในสังคม เป็นความสำนึกที่บุคคลมีในเรื่องความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ความยุติธรรม และไม่ยุติธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 2) แสดงความเห็นว่ จริยธรรม หมายถึง ลักษณะ ทางด้านสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมเกี่ยวกับจริยธรรมจะมีคุณลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิก ของสังคมนั้น ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สังคมชื่นชอบไม่ใช่ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิก ของสังคม พนัส หันนาคินทร์ (2523 : 122) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นคุณสมบัติทางความประพฤติที่ สังคมมุ่งหวังสำหรับสมาชิกของสังคมนั้นประพฤติ

ประภาศรี สีหอำไพ (2535 : 24) ให้ทัศนะว่า จริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่อบรม กิริยา และปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม หรือศีลธรรม แสง จันทร์งาม (2522 : 218) อธิบายว่า จริยธรรม มาจากคำสองคำคือ จริยะ กับคำ ธรรมะ มารวมกัน จริยะ แปลว่า ความประพฤติ และคำว่า ธรรมะ แปลว่า คุณค่าทางจิตใจของแต่ละคน เมื่อนำคำทั้งสอง มารวมกันเป็น จริยธรรม จึงหมายถึง คุณภาพจิตที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของตน และด้วยคำ ว่า ธรรม ในที่นี้ตรงกับคำว่า คุณธรรม ซึ่งหมายถึงจิตฝ่ายดีที่ควบคุมให้คนมีความประพฤติดี ความประพฤติในที่นี้ หมายถึงพฤติกรรมของแต่ละคนที่แสดงออกมาทางความคิด คำพูด และการ กระทำทางกาย ธรรม ในที่นี้กับคำว่า ศีลธรรม มีความหมายเหมือนกันคือ หมายถึง คุณภาพจิต ฝ่ายดี ส่วนศีล หมายถึง การงดเว้นจากการกระทำและคำพูดที่มีโทษ เช่น การฆ่าสัตว์ การลัก ทรัพย์ การล่วงละเมิดสิทธิในกาม เป็นต้น

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976 : 4-5) เห็นว่า จริยธรรม มีพื้นฐานของความยุติธรรม ถือเอา การกระจายสิทธิและหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีได้หมายถึง กฎเกณฑ์ที่บังคับทั่วไป แต่เป็น

เจฟเฟอรี (Jeffreys. 1962 : 134) กล่าวว่า จริยธรรม คือ พฤติกรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานของ ความดี ความเลว เป็นพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่ความดีและเว้นในสิ่งที่เลวร้ายทั้งปวง และเรสต์ (Rest. 1977 : 73-74) สรุปว่า จริยธรรมเป็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับความยุติธรรมในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ในสังคม และไม่เกี่ยวข้องกับคุณค่าส่วนตัวของแต่ละคนซึ่งไปมีผลต่อผู้อื่น

เกี่ยวกับลักษณะทางจริยธรรม ดวงเดือน พันธุนาวิณ (2524 : 2-3) เห็นว่า แบ่งออกได้ เป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับ กฎ ระเบียบ ข้อห้ามทาง สังคมและศาสนาว่าสิ่งใดควรกระทำและไม่ควรกระทำ ซึ่งสมาชิกในสังคมต้องการเรียนรู้

2. ทักษะเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้ที่ชื่นชอบ ไม่ชอบ ในลักษณะและ พฤติกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด ทักษะเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น มีความหมายกว้างขวางกว่า ความรู้เชิงคุณธรรม เพราะทัศนคตินั้นรวมทั้งความรู้และทัศนคตินั้นเข้าด้วยกัน

3. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ยอมรับ เช่น การให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น หรือดเว้น พฤติกรรมที่ฝ่าฝืน กฎเกณฑ์ ค่านิยม ในสังคมนั้นๆ เช่น การโกงสิ่งของ เงินทอง การโกหก หลอกลวง การลักขโมย เป็นต้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะการกระทำที่ดี หรือเลวของบุคคลนั้น ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของ สังคม

4. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการตัดสินใจเลือกกระทำ พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์นั้น เหตุผลเชิงจริยธรรมช่วยให้ทราบเหตุจูงใจที่อยู่ เบื้องหลังการกระทำของบุคคล และเป็นเครื่องชี้ให้เห็นพัฒนาการด้านจริยธรรมของบุคคลนั้นๆว่า อยู่ในขั้นใด เพราะพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของคนเราที่กระทำอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน อาจ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมคนละอย่าง คนละระดับได้

ส่วนวิธีการส่งเสริมจริยธรรมนั้น สาโรช บัวศรี (2527 : 59-63) กล่าวว่า สามารถ ดำเนินการได้ ดังนี้

1. แต่งตั้งคณะกรรมการจริยธรรมประจำโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานจริยธรรม ควบคุมดูแลให้เป็นไปตามแผนและปรับปรุงแผนปฏิบัติให้เหมาะสม

2. มีแผนการส่งเสริมจริยธรรม โดยดำเนินการ ดังนี้

2.1 สร้างบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการให้การศึกษายอบรมและปฏิบัติเรื่อง จริยธรรม เช่น คณะครูประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ชี้แจง กระตุ้น โน้มน้าว

2.2 จัดให้มีการอบรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่องในโรงเรียน ผู้ให้การอบรมได้แก่ พระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารโรงเรียน ครูประจำชั้น และครูเวรประจำวัน

3. มีแผนงานควบคุมความประพฤติ ผู้ใดประพฤติผิดจริยธรรม ต้องลงโทษตามสมควรแก่กรณีอย่างเคร่งครัด ผู้ใดประพฤติดีเด่นด้านจริยธรรม ต้องยกย่องสรรเสริญ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 63–67) เห็นว่า วิธีส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรม มี 3 วิธี คือ

1. การให้ความรู้ขั้นสูงขั้น ซึ่งเป็นการฝึกฝนเด็กซึ่งใช้หลักเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นต่ำให้สามารถใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นไป
2. การอบรมทางศาสนา ซึ่งเป็นประเพณีของผู้นับถือศาสนาพุทธที่เป็นโอกาสให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะเพศชายมีโอกาสเข้ารับการอบรมทางพุทธศาสนา
3. การให้แสดงบทบาทสมมติ โดยให้เด็กแสดงบทบาทเป็นตัวละครในเรื่องที่มีปัญหาขัดแย้งทางจริยธรรม จะเป็นเครื่องช่วยให้เด็กมีความผูกพันใกล้ชิดกับปัญหาของตัวเองในเรื่อง เหมือนกับเป็นปัญหาของตนเอง
4. การใช้กลุ่มให้เกิดการคล้อยตาม การแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม เพื่อเป็นการยกระดับจิตใจของเด็กนั้น อาจทำได้โดยการใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กวัยรุ่นจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่างและคล้อยตามลักษณะของเพื่อนๆ ไปได้ง่าย
5. การให้เลียนแบบจากตัวแบบ การใช้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมต่างๆ ให้ผู้ถูกทดลองเห็น จะเป็นวิธีหนึ่งที่จะให้ผู้ถูกทดลองทำพฤติกรรมนั้นๆตามแบบได้

ทางด้าน กระทรวงศึกษาธิการ (2527 : 15–32) ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน โดยจะต้องกำหนดไว้ในแผนพัฒนาจริยศึกษา ดังนี้

1. ดำเนินการร่วมกับวัดและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อจัดทำสื่อการเรียนการสอน
2. จัดให้มีการฝึกสมาธิอย่างง่ายและเหมาะสมกับวัย แก่เด็กวัยประถมศึกษา
3. จัดอบรมบุคลากรที่รับผิดชอบทางด้านจริยศึกษาให้มีความรู้ความสามารถ ในการจัดการเรียนการสอนและการจัดจริยศึกษา
4. จัดสภาพแวดล้อมเป็นรูปธรรมที่เป็นมงคลและดีงามให้แก่นักเรียน ตามวันสำคัญทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป ภาพในชาดกหรือสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่นๆ
5. จัดให้มีห้องพระหรือห้องจริยศึกษาสำหรับนักเรียน ในการกราบไหว้บูชา ประกอบกิจกรรมทางศาสนา

6. จัดกิจกรรมส่งเสริมลักษณะนิสัยให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยประสานให้วัดและชุมชนเข้าร่วมด้วย
7. จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้สนับสนุนหรือเอื้อต่อการส่งเสริมลักษณะนิสัยและจริยธรรมของนักเรียน สภาพแวดล้อมจะเป็นเสมือนภูมิป้องกันมิให้เด็กเลื่อมทางจริยธรรมได้
8. จัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นภาคปฏิบัติเป็นสำคัญ และมีการจัดอบรมทั้งในเวลาและนอกเวลา
9. พัฒนาบุคลากรทั้งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการสอนให้เป็นผู้นำ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรมที่พึงประสงค์
10. ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน การประเมินผลทางจริยธรรมให้เหมาะสม สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอน
11. พัฒนาคู่มือมีความรู้ทางจริยธรรม วิธีการถ่ายทอดความรู้และคุณลักษณะของความ เป็นครู
12. ส่งเสริมการประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียน บ้าน วัดและสื่อมวลชนในด้านการ เผยแพร่คุณธรรมและจริยธรรม
13. ส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ครู อาจารย์ ที่สอนจริยธรรมดีเด่น
14. ครูควรนำข่าวอาชญากรรมหรือข่าวแปลกๆ มาวิจารณ์ วิเคราะห์ประกอบการสอน จริยธรรม
15. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักวิเคราะห์ วิเคราะห์สภาพสังคมที่นำไปสู่ความเลื่อมโทรมทาง จริยธรรม

ศีลธรรม

คำว่า “ศีลธรรม” เป็นคำที่ใช้ในสังคมไทยมานาน เดิมเป็นชื่อวิชาที่ว่าด้วยหลักของ พระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในปัจจุบัน นักปรัชญาของไทยบางท่าน เช่น วิทย์ วิศทเวทย์ (2522 : 13-21) ก็ใช้คำว่า ศีลธรรม ในความหมายของ จริยธรรม ใน บทความเรื่อง จริยธรรมในสังคมไทยในทัศนะนักปรัชญา

ส่วนความหมายของ ศีลธรรม นั้น พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1103) ให้ความหมายว่า ศีลธรรม คือ ความประพฤติที่ดี ที่ชอบ ศีลธรรม ธรรมในระดับ ศีล พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) (2546 : 245) เห็นว่า ศีลธรรม คือความประพฤติที่สั่งامทาง กาย วาจา ความประพฤติที่ดีที่ชอบ ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีพะ โดยทางศัพท์ ศีลธรรม แปลว่า ธรรมคือศีล หมายถึงธรรมขั้นศีล หรือธรรมในระดับศีล เพราะศีลเป็นธรรม อย่างหนึ่ง ในบรรดาธรรมภาคปฏิบัติ 3 อย่างคือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น ต่อจากธรรมขั้น

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2543 : 618) ยังอธิบายเกี่ยวกับ ศีลธรรมอีกว่า ที่บางท่านพยายามขยายความหมายของศีลธรรมให้กว้างขวางออกไป เช่น แปลศีลธรรมว่า ศีล และธรรม ซึ่งทำให้ศีลธรรม มีความครอบคลุมถึงคำสอนในทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด แต่ใน ความรู้ลึกของคนที่ทั่วไป หายอมรับการขยายความตามไปด้วยไม่ เช่น เมื่อนึกถึงศีลธรรม ก็ไม่นึกถึง การฝึกสมาธิ การเจริญสติปัฏฐาน การพิจารณาสังขารธรรม โดยไตรลักษณ์ เป็นต้น การ ขยายความหมายนั้น จึงทำได้เพียงในชั้นความเพียรเชิงวิชาการเท่านั้น ส่วนความหมายที่เข้าใจกัน โดยทั่วไปก็คงอยู่เพียงชั้นที่แปลศีลธรรมว่า ธรรมชั้นศีลหรือธรรมคือศีล แม้พจนานุกรม ฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน ก็ให้ความหมายเพียงคำว่า ความประพฤติที่ดีที่ชอบ คำว่า ศีลธรรม อย่างที่ เข้าใจกันนี้ จะขยายกันอย่างไรก็คงอยู่เพียงในขอบเขตของหมวดธรรมที่เรียกว่า กุศลกรรมบถ 10 ซึ่งมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมจรรยา บางที ถ้างั้นไปใช้คำว่า ธรรมจรรยา อาจจะเหมาะสมดีกระมัง

ส่วนการประพฤติศีลธรรม คนส่วนมากมักจะเพ่งเล็งถึงการล่วงละเมิดหรือประพฤติดีศีลข้อ 2, 3 หรือ 4 เป็นสำคัญด้วย หากประพฤติดีศีลข้อ 1 มักจะเห็นว่าเป็นคนไม่มีคุณธรรม ส่วนการผิดศีลข้อ 5 เห็นว่าเป็นเรื่องสิทธิส่วนบุคคล ทั่วๆที่พระท่านกล่าวว่าการผิดศีลข้อ 5 เป็น มูลเหตุให้ผิดศีลได้ทุกข้อ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย ยังไม่มีการวิจัยโดยตรงมาก่อน จะมีบ้างก็โดยปริยายที่อาจเกี่ยวข้องใน บางส่วน ดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวกับศาสนา

อุดม จุมพลผล (2530 : 58-82) ได้ศึกษาวิจัยปัญหาการบริหารงานด้านการศาสนาของ ศึกษาธิการอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4 ด้านคือ การบูรณะและพัฒนาวัด การเผยแพร่ หลักพุทธธรรมแก่เยาวชนและประชาชน การศาสนศึกษาและการดูแลรักษาและจัดการศาสนา สมบัติของวัด ตามกระบวนการบริหาร 5 ด้านคือ การวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การกระตุ้น และส่งเสริมให้ปฏิบัติงาน การประสานงาน และการประเมินผลงาน ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

วรรณะ กวงสูงเนิน (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความสามารถในการ นำความรู้วิชาพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัด สมุทรสาคร ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ความสามารถในการนำความรู้วิชาพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนอยู่ในระดับสูงมีจำนวนมากที่สุดร้อยละ 87.70 รองลงมา มีความสามารถในการนำความรู้วิชาพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันในระดับปานกลางร้อยละ 12.30 และ นักเรียนหญิงมีความสามารถในการนำความรู้วิชาพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันสูงกว่า นักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พงษ์ยุทธ เอี่ยมศิริกิจ (2529 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะคดีที่มีต่อวิชา พระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนคาทอลิก ใน เขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาวิจัยพบว่า นักเรียนโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนคาทอลิก ส่วนมากไม่มีระดับการศึกษาทางศีลธรรม และไม่ร่วมเป็นสมาชิกในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา โดยนักเรียนหญิงและนักเรียนชายของโรงเรียนทั้งสองประเภท มีความรู้ทาง พระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ส่วนทักษะคดีที่มีต่อพระธรรมและการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ไม่ แตกต่างกัน นักเรียนหญิงมีความสามารถในการนำความรู้วิชาพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กรมการศาสนา (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินผลงานการจัดบรรพชา และอุปสมบทภาคฤดูร้อน พบว่า หลักสูตรและคู่มือการบรรพชา อุปสมบท ที่กรมการศาสนาส่ง ให้ มีประโยชน์และเหมาะสมกับวัย ให้ความรู้ด้านศาสนพิธี พิธีกรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียม และผู้เข้าร่วมโครงการเห็นว่า เมื่อลาสิกขาแล้ว สามารถนำความรู้ไปใช้ ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ดี ผู้ปกครองประทับใจในบุตรหลานของตนได้ความรู้และเปลี่ยน พฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ปัญหาสำคัญคือ ความไม่เพียงพอของงบประมาณและอุปกรณ์ และ ขาดแคลนวิทยากรซึ่งทางเจ้าอาวาสหรือผู้อำนวยการฝึกต้องให้เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาออกไป เยี่ยมบ้าง.

สุชา ไอยราพงศ์ (2524 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องอิทธิพลของ เพศ ศาสนา และ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีต่อบุคลิกภาพด้านความต้องการของนักเรียนวิทยาลัยครูยะลา ผลการ

ชาย โพรธิตา (2522 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบปัญหาสำคัญคือ การสูญเปล่า ชนิดแอบแฝงในการจัดศาสนศึกษาของสงฆ์

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2526 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ พบปัญหาสำคัญคือ ประชาชนปฏิบัติผิดเพี้ยนไปจากหลักธรรมและข้อปฏิบัติที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามหลักธรรมมากขึ้น ทางราชการไม่สามารถทำนุบำรุงและอุปถัมภ์วัด และพระสงฆ์ ให้สามารถดำเนินกิจการคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขาดการประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจระหว่างพระสงฆ์และประชาชน และประการสุดท้าย การแยกการศึกษาของสงฆ์กับการศึกษาของเยาวชนและประชาชนออกจากกันอย่างเด็ดขาด ทำให้การศาสนศึกษาขาดเครื่องจูงใจ ไม่ก้าวหน้า และการศึกษาของเยาวชนและประชาชนบกพร่องในส่วนจริยศึกษา ซึ่งเป็นผลให้ สังคมเสื่อมจากศีลธรรม.

อำนาจ บัวศิริ (2528 : 77-80) ได้ศึกษาคุณสมบัติและบทบาทเจ้าอาวาสในพระพุทธศาสนาที่เอื้อต่อการพัฒนาชนบทยากจนในภาคเหนือ พบว่า ประชาชนเห็นด้วยกับการจัดอบรมให้ความรู้ ด้านพุทธศาสนาแก่ประชาชนที่วัดทุกวันพระ และการพัฒนาวัดให้สะอาด และร่มรื่นเพื่อความสงบทางจิตใจของประชาชน.

บาชาบี้ (Basabe. 1967 : 8) ได้ศึกษาทัศนคติของเด็กหนุ่มสาวชาวญี่ปุ่นที่มีต่อศาสนา พบว่า นิสิตนักศึกษาร้อยละ 70 เห็นว่า ศาสนาเป็นเครื่องสนองความต้องการทางใจและทำให้เกิดความสุข และนิสิตนักศึกษาร้อยละ 60 เห็นว่าศาสนาไม่มีความจำเป็นสำหรับผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง.

การ์ดเนอร์ (Gardner. 1975 : 45) ได้ศึกษาทัศนคติและความเชื่อทางศาสนาระหว่าง นักศึกษาดังมหาวิทยาลัย พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่เห็นคุณค่าของศาสนาและมีทัศนคติที่ดีต่อศาสนา

งานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม

นงลักษณ์ เรือนทอง (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยวัฒนธรรมองค์การที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานในสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ พบว่า วัฒนธรรมองค์การที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานในสำนักงานศึกษาธิการอำเภอโดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับคือ ด้านงานบริหารทั่วไป ด้านงานแผนงานและพัฒนาชนบท และด้านงานส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วัฒนธรรมองค์การกับการปฏิบัติงานของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอมีความสัมพันธ์กัน แต่ระดับความสัมพันธ์แตกต่างกันไปตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ส่วนดัชนีของวัฒนธรรมองค์การที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอโดยภาพรวมตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง มี 5 ด้านคือ ด้านบูรณาการคุณภาพ ด้านความไว้วางใจ ด้านความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์การและนานาคติ.

อัจฉรา สุวรรณ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยวัฒนธรรมโรงเรียนกับการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 1 พบว่า ระดับวัฒนธรรมโรงเรียนและระดับการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ระดับวัฒนธรรมในโรงเรียนโดยรวมในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีขนาดต่างกันไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมอบอำนาจและความหลากหลายของบุคลากรในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กอยู่ในระดับมากกว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลางและขนาดใหญ่ ด้านความไว้วางใจและความเอื้ออาทรในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กอยู่ในระดับมากกว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ระดับการปฏิบัติการณ์เทศการศึกษาโดยรวมในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีขนาดต่างกันไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การปฏิบัติด้านการช่วยเหลือครูโดยตรงในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กและขนาดใหญ่ อยู่ในระดับมากกว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง การปฏิบัติด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่อยู่ในระดับมากกว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมโรงเรียนกับการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาทุกขนาดอยู่ในระดับสูง โดยพบว่า ความหลากหลายของบุคลากรอยู่ในระดับสูงสุด และวัฒนธรรมโรงเรียนโดยรวมมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติด้านการพัฒนาครูอยู่ในระดับสูง

รัตนา ศิริขยานันท์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยวัฒนธรรมโรงเรียนที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม พบว่า วัฒนธรรมโรงเรียนโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก สำหรับการปฏิบัติงานนิเทศภายในโรงเรียน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และรายด้าน พบว่า การพัฒนาครูอยู่ในระดับมาก ส่วนการช่วยเหลือครูโดยตรง การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาบุคลากรและการวิจัยเชิง

ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทและวิลาศลักษณ์ ชั่ววัลลี (2524 : 143) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ครอบครัวยุคใหม่กับการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางจิตใจของไทย 5 ด้านคือ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีสัมมาคารวะต่อบิดามารดา และผู้อาวุโส ด้านความเอื้อเฟื้อ ด้านความมีกตัญญูกตเวทิตะ และด้านการยึดบาปบุญ พบว่า นักเรียนที่มีฐานะความเป็นอยู่ต่ำ ได้รับการถ่ายทอดเรื่องความกตัญญูกตเวทิตะที่มากกว่านักเรียนที่มีฐานะความเป็นอยู่สูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนนักเรียนที่มีฐานะความเป็นอยู่ปานกลาง ได้รับการถ่ายทอดเรื่องความกตัญญูกตเวทิตะที่ไม่แตกต่างกันจากนักเรียนที่มีฐานะความเป็นอยู่สูงและต่ำ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อ

ศิริพร สิริวิวัฒน์ (2527 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเทรกกิ้งของ ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า นักเรียนส่วนมากไม่เคร่งครัดในการรักษาศิล 5 ในชีวิตประจำวันมากนัก โดยเฉพาะศีลข้อ 1 และศีลข้อ 4 ในเทศกาลสำคัญทางศาสนา นักเรียนส่วนมากมักจะทำบุญตักบาตร และบริจาคเงินหรือสิ่งของอยู่เสมอ ในด้านการสวดมนต์ไหว้พระนั้น นักเรียนหญิงจะให้ความสนใจมากกว่านักเรียนชาย และนักเรียนมีความสนใจน้อยมากในการอ่านหนังสือธรรมะ ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่นักเรียนได้รับมาจากวัดและโรงเรียน ส่วนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ความเชื่อเรื่องบาป บุญ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย ส่วนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 มัธยมศึกษาปีที่ 5 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำหรับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า พระพุทธสาวก กรรม และนิพพาน นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความเชื่อไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

พรสวรรค์ เพชรแดง (2528 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อในเรื่องบาปบุญใน พระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ได้รับความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จากโรงเรียนและวัด มีการทำบุญตักบาตร อยู่เสมอ แต่ไม่ค่อยเคร่งครัดในศีล 5 โดยเฉพาะศีลข้อ 4 และศีลข้อที่ 1 การเข้าร่วมฟังธรรมหรือ กิจกรรมในทางพระพุทธศาสนายังมีน้อย และทำการสวดมนต์ไหว้พระตามประเพณีเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นในการทำบุญว่า จะช่วยให้ตนมียศศักดิ์ ทรัพย์สิน และบริวาร มากกว่าคนอื่นๆ และมีหน้าตาในสังคม ส่วนความหมายของพระพุทธศาสนานั้น นักเรียนส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจไม่ถูกต้องนัก จึงคิดว่า พระพุทธศาสนาไม่ค่อยมีความจำเป็นต่อสังคม เพราะเป็นตัวถ่วงความเจริญของประเทศชาติ ในเรื่องความเชื่อเรื่องบาป บุญ ในพระพุทธศาสนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย และอาชีพของบิดามารดาแตกต่างกัน ความเชื่อเรื่องบาปบุญไม่แตกต่างกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม

ธวัช โพธิกุล (2528 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย คุณธรรม 4 ประการ ของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีคุณธรรมด้านการรักษาสัจจะ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนอีก 3 ด้าน อยู่ในระดับดีมาก ผู้บริหารที่มีอายุน้อยมีคุณธรรมด้านการรู้จักข่มใจตนเอง และ ด้านความเสียสละอยู่ในระดับดี และด้านความอดทนอยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านการรักษาสัจจะ ของผู้บริหารที่มีอายุน้อย อยู่ในระดับต่ำ แต่ผู้บริหารที่มีอายุมาก มีในระดับค่อนข้างดี ผู้บริหารที่มีวุฒิสูงและวุฒิต่ำ มีคุณธรรมด้านการรู้จักข่มใจตนเอง และด้านความเสียสละอยู่ในระดับดี ด้าน ความอดทนอยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านการรักษาสัจจะ ผู้บริหารที่มีวุฒิต่ำมีในระดับต่ำ ผู้บริหาร ที่มีอายุต่างกัน มีคุณธรรมด้านการรักษาสัจจะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการรู้จักข่มใจตนเอง ด้านความเสียสละและด้านความอดทนไม่แตกต่างกัน

ฉลวยศรี มีใจเย็น (2526 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทดลองการใช้การแสดงบทบาทสมมุติ เพื่อ พัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูทวดเทวี ของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอน โดยการแสดงบทบาทสมมุติมีการพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูทวดเทวี แตกต่างกัน จากนักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สมใจ สุริยะกุล (2523 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างบทเรียนสื่อประสมในการสอน วิชาจริยศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในอำเภอประเหลียน จังหวัดตรัง พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนของนักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิมสูงขึ้นกว่าก่อนการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทาง

ระพิน ชูชื่น (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า พระสงฆ์ส่วนมากเคยมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ในวันสำคัญทางศาสนากับโรงเรียน และกิจกรรมที่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ การจัดนิทรรศการในวันสำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวันวิสาขบูชา

เรณู ภูมิประดิษฐ์ (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างนักเรียนที่ฝึกสมาธิและไม่ได้ฝึกสมาธิ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดทรงธรรม จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า นักเรียนที่ฝึกสมาธิให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ฝึกสมาธิภายหลังที่ฝึกสมาธิแล้ว ให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าก่อนการฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ฝึกสมาธิมีความคิดเห็นต่อการฝึกสมาธิในเชิงบวก โดยมีนักเรียนที่เห็นด้วยต่อการฝึกสมาธิร้อยละ 80.16

นิตยา ศรีจ้านง (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการปรึกษากลุ่มต่อการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของนักเรียนวิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนจริยธรรมเชิงพุทธภายหลังการทดลอง สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุภาพรณ พวงจันเพชร (2519 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการสอนศีลธรรมหน่วยคุณธรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัยด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และวิธีการสอนแบบธรรมดาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า วิธีการสอนทั้งสองไม่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน แต่ นักเรียนที่เรียนโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์มีทัศนคติในด้านมนุษยสัมพันธ์เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นกว่านักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนแบบธรรมดา และความแตกต่างกันยังคงอยู่เมื่อหนึ่งเดือนผ่านไป

กระทรวงศึกษาธิการ (2527 : 46) ได้ศึกษาการประเมินหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 กลุ่มวิชาสังคมศึกษา : ศีลธรรม พระพุทธศาสนา จริยธรรมและประวัติศาสตร์ ไทยในส่วนวิชาศีลธรรม พบว่า

1. ควรแยกศีลธรรมออกเป็นวิชาบังคับต่างหาก และให้มีหน่วยการเรียนรู้ที่สูงพอสมควร (ความเห็นหัวหน้าหมวด ร้อยละ 13.63 ผู้สอนร้อยละ 8.06)
2. เพิ่มเนื้อหาวิชาศีลธรรมให้มากขึ้น และจัดทำคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนขึ้น เพื่อเป็นคู่มือครู (ความเห็นหัวหน้าหมวด ร้อยละ 9.09)
3. ปรับปรุงเนื้อหาวิชาศีลธรรมให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน เนื้อหาให้กระชับและให้มีตัวอย่างประกอบ (ความเห็นผู้สอน ร้อยละ 8.06)

4. เนื้อหาไม่ควรซ้ำกันทุกชั้น (ความเห็นผู้สอน ร้อยละ 6.45)
5. ควรสอนศาสนาที่มีในท้องถิ่นมากกว่าสอนศาสนาอื่น (ความเห็นผู้สอน ร้อยละ 1.61)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
 - 2.1 ลักษณะของเครื่องมือ
 - 2.2 การสร้างเครื่องมือและการหาประสิทธิภาพของเครื่องมือ
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย
6. แนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไปเฉพาะในจังหวัดแถบลุ่มแม่น้ำโขง 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เลยหนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี จำนวน 110,629 รูป/คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 700 รูป/คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่ได้จากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างในระดับหมู่บ้าน โดยใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) จากประชากรในจังหวัดแถบลุ่มแม่น้ำโขงที่มีพื้นที่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขง 7 จังหวัด การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางสุ่มของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970 : 608 อ้างอิงจาก บุญชม ศรีสะอาด 2538: 187) การสุ่มกลุ่มตัวอย่างได้ดำเนินการดังนี้

1. เลือกจังหวัดทุกจังหวัดที่มีพื้นที่อยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งมี 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี

2. สุ่มอำเภอใน 7 จังหวัดที่เลือกได้ในขั้นที่ 1 จังหวัดละ 1 อำเภอ เพื่อให้กระจายทุกจังหวัด โดยกำหนดให้เป็นอำเภอที่มีพื้นที่อยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งนี้โดยการสุ่มแบบง่าย (Simple random sampling) รวม 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเชียงของ เชียงคาน โพนพิสัย ชาติพนม เมืองมุกดาหาร ชานุมาน และเขมราฐ

3. สุ่มตำบลในแต่ละอำเภอที่สุ่มได้ในขั้นที่ 2 อำเภอละ 1 ตำบล โดยกำหนดให้เป็นตำบลที่มีพื้นที่อยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งนี้โดยการสุ่มแบบง่าย (Simple random sampling) รวม 7 ตำบล ได้แก่ ตำบลเวียง เชียงคาน จมพล ชาติพนม มุกดาหาร ชานุมาน และเขมราฐ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวนตามแสดงในตาราง 1 และตาราง 2 ดังนี้

ตาราง 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับการสัมภาษณ์

ลำดับ ที่	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	ประชากร ทั้งตำบล	กลุ่มตัวอย่าง				รวม
					เจ้า อาวาส	ผู้ใหญ่บ้าน/ ผู้นำชุมชน	ผู้บริหาร โรงเรียน/ ครู	ไวยา จักร	
1	เชียงราย	เชียงของ	เวียง	12,311	1	1	1	1	4
2	เลย	เชียงคาน	เชียงคาน	10,245	1	1	1	1	4
3	หนองคาย	โพนพิสัย	จมพล	18,670	1	1	1	1	4
4	นครพนม	ชาติพนม	ชาติพนม	11,004	1	1	1	1	4
5	มุกดาหาร	เมือง มุกดาหาร	มุกดาหาร	31,860	1	1	1	1	4
6	อำนาจเจริญ	ชานุมาน	ชานุมาน	9,552	1	1	1	1	4
7	อุบลราชธานี	เขมราฐ	เขมราฐ	16,987	1	1	1	1	4
รวม	7	7	7	110,629	7	7	7	7	28

แหล่งข้อมูล : รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้านรายจังหวัด รายอำเภอ และรายตำบล ณ
เดือนธันวาคม 2548, กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.

ตาราง 2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับตอบแบบสอบถาม

ลำดับ ที่	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	ประชากร ทั้งตำบล	กลุ่มตัวอย่าง				รวม
					พระภิกษุ/ สามเณร	ครู	นักเรียน	พุทธศาสน- ิกชน ทั่วไป	
1	เชียงราย	เชียงของ	เวียง	12,311	25	25	25	25	100
2	เลย	เชียงคาน	เชียงคาน	10,245	25	25	25	25	100
3	หนองคาย	โพนพิสัย	จุมพล	18,670	25	25	25	25	100
4	นครพนม	ธาตุพนม	ธาตุพนม	11,004	25	25	25	25	100
5	มุกดาหาร	เมือง มุกดาหาร	มุกดาหาร	31,860	25	25	25	25	100
6	อำนาจเจริญ	ชานุมาน	ชานุมาน	9,552	25	25	25	25	100
7	อุบลราชธานี	เขมราฐ	เขมราฐ	16,987	25	25	25	25	100
รวม	7	7	7	110,629	175	175	175	175	700

แหล่งข้อมูล : รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้านรายจังหวัด รายอำเภอ และรายตำบล ณ
เดือนธันวาคม 2548, กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 2 ฉบับ คือ

1. แบบสัมภาษณ์ ซึ่งถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย
แถบกลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย 5 ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้าน
ขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรมและด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

2. แบบสอบถาม ซึ่งมุ่งถามเกี่ยวกับการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถี
ชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย 5 ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้าน
ความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรมและด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม
เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งเป็น 5 ระดับ และมี 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคน
ไทย แถบกลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย 5 ด้าน เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า

มากที่สุด	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด
มาก	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
ปานกลาง	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง
น้อย	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย
น้อยที่สุด	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุดหรือไม่ได้ปฏิบัติเลย

เกณฑ์การให้คะแนนแบบสอบถาม

การตรวจให้คะแนนคิดตามน้ำหนักอัตราส่วนจากมากไปหาน้อยดังนี้

มากที่สุด	ให้คะแนน	5	คะแนน
มาก	ให้คะแนน	4	คะแนน
ปานกลาง	ให้คะแนน	3	คะแนน
น้อย	ให้คะแนน	2	คะแนน
น้อยที่สุด	ให้คะแนน	1	คะแนน

เกณฑ์การประเมินของแบบสอบถาม

เพื่อความสะดวกในการสรุปผลและอภิปรายผลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนด

เกณฑ์การประเมินระดับการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยใช้จุดตัดของคะแนนเฉลี่ยดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด ,2535:100)

4.51-5.00	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด
3.51-4.50	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
2.51-3.50	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง
1.51-2.50	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย
1.00-1.50	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การสร้างเครื่องมือและการหาประสิทธิภาพของเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือและการหาประสิทธิภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ ดำเนินการดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย

1.2 ศึกษา พิจารณาและกำหนดประเด็นคำถามให้ครอบคลุมความมุ่งหมายและขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1.3 สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดในข้อ 1.1 และ 1.2

1.4 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ตรวจสอบพิจารณาความถูกต้อง และความเที่ยงตรงของเนื้อหา จำนวน 5 รูป/คน ดังนี้

1.4.1 พระศรีสกลกิจ รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร

1.4.2 พระมหา ดร. สมศักดิ์ ญาณโพธิ์ รองคณบดีคณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

1.4.3 ศาสตราจารย์ (เกียรติคุณ) ดร. อนันต์ รัสมิ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

1.4.4 ดร. สุวิญ รักสัตย์ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

1.4.5 นายเหรียญ เพ็ชรธาดา ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร

1.5 ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยทดลองสัมภาษณ์กับเจ้าอาวาส ผู้บริหาร โรงเรียน/ครู ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้นำชุมชน และไวยาวัจกร ในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 รูป/คน และแก้ไขข้อคำถามให้สมบูรณ์ผลการทดลองใช้แบบสัมภาษณ์ พบว่า ได้ความเชื่อมั่นเท่ากับร้อยละ 98.50

1.6 นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ทดลองใช้และปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลจริงต่อไป

2. แบบสอบถาม ดำเนินการดังนี้

2.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย

2.2 ศึกษา พิจารณาและกำหนดประเด็นคำถามให้ครอบคลุมความมุ่งหมายและขอบข่ายของการศึกษาค้นคว้า

2.3 สร้างแบบสอบถามตามกรอบแนวคิดจาก 2.1 และ 2.2

2.4 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ตรวจสอบพิจารณาความถูกต้องและความเที่ยงตรงตามเนื้อหา จำนวน 9 รูป/คน ดังนี้

2.4.1 พระราชศีล โสภิต เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร

- 2.4.2 พระมหา ดร. อากร อุดตมปญโญ อาจารย์คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 2.4.3 พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 2.4.4 ศาสตราจารย์ (เกียรตินิยม) ดร. อนันต์ รัศมี อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 2.4.5 รองศาสตราจารย์ ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ อาจารย์ประจำภาควิชาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 2.4.6 ดร. สุกิจ ชัยมุสิก อาจารย์ประจำภาควิชาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 2.4.7 นายสงัด ฝ่ายเทศ ผู้ตรวจราชการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขั้นพื้นฐาน สกสกร เขต 1 จังหวัดสกลนคร
- 2.4.8 นายอุทัย พลพวง วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร
- 2.4.9 นายประสพชัย สุตะโคตร ข้าราชการบำนาญ อดีตศึกษานิเทศก์ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสกลนคร

2.5 ปรับปรุง แก้ไขแบบสอบถามตามคำแนะนำและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปทดลองใช้กับ พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไปในเขตอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย จำนวน 70 รูป/คน ที่มีชื่อกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก คัดข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.21 ขึ้นไปไว้ใช้ แล้วนำข้อคำถามที่ใช้ได้มาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์ อัลฟา ของครอนบาค (Cronbach's & Coefficient) (Cronbach, 1990 : 202 – 204) ผลการทดลองใช้แบบสอบถาม พบว่า

2.5.1 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อต่ำสุดเท่ากับ 0.237 และสูงสุดเท่ากับ 0.755

2.5.2 ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.909

2.6 นำแบบสอบถามที่ได้ทดลองใช้และปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความร่วมมือในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้วิจัยพร้อมคณะผู้วิจัยและอาสาสมัครที่ช่วยคณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยเดินทางไปพบและขอความอนุเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่างในแต่ละวัด โรงเรียน และหมู่บ้านของแต่ละจังหวัดให้การสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง ระหว่างวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2549 ถึง 31 มีนาคม 2549 และแบบสอบถามอีกส่วนหนึ่ง ได้ขอความอนุเคราะห์หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลและส่งทางไปรษณีย์มาให้

3. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้ในข้อ 2 จำนวน 700 ชุด ซึ่งมีความสมบูรณ์คิดเป็นร้อยละ 100 ของแบบสอบถามที่ได้รับคืนมา และนำแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์มาวิเคราะห์ตามขั้นตอนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ตรวจสอบความถี่ของแบบสอบถามที่สมบูรณ์ และให้คะแนนตามค่าน้ำหนักที่กำหนด
2. วิเคราะห์ข้อมูลเป็นรายชื่อและสรุปเป็นรายด้านด้วยระบบคอมพิวเตอร์และนำเสนอข้อมูลด้วยตารางวิเคราะห์ตามลักษณะเครื่องมือการวิจัย
3. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละและความถี่แล้วนำเสนอเป็นตารางประกอบคำบรรยาย
4. วิเคราะห์ข้อมูลวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง
- 5 ด้าน โดยใช้ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแล้วนำเสนอ ในรูปตารางประกอบคำบรรยาย
5. เปรียบเทียบความแตกต่างผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยใช้ F-test

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

สถิติพื้นฐาน

1. หาค่าเฉลี่ย (\bar{X})
2. หาค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนน (S.D.)
3. หาค่าร้อยละ (%)

สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

1. การหาค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถามรายข้อกับรายด้าน ใช้การหาค่าสหสัมพันธ์รายข้อกับคะแนนรวม (Item – Total Correlation)
2. การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ ครอนบาร์ค (Cronbach's α - Coefficient)

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานนั้น ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Anova) ในการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง

หากพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแล้ว ตรวจสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีของ Scheffe's (บุญชม ศรีสะอาด, ม.ป.ป. : 2536)

แนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

การวิจัยวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย เมื่อพบว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในด้านใดมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวม ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาเป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดแนวทางส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในด้านนั้น ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลำดับดังนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้สัญลักษณ์ต่างๆ แทนความหมายในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อความสะดวกและเกิดความเข้าใจตรงกัน ดังนี้

- \bar{X} แทน ค่าเฉลี่ย
S.D. แทน ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
F แทน อัตราส่วนวิกฤตใน F-distribution

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผลในการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอตามลำดับดังนี้
ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ประเมิน สถานภาพของผู้ประเมิน นำเสนอเป็นจำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ประเมิน

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ในด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรมจริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ผลการวิจัยวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ในด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำเสนอเป็นค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ตอนที่ 4 เปรียบเทียบวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ในด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป นำเสนอเป็นค่าสถิติ โดยใช้ F-test

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ประเมิน

กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัยมีด้วยกัน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ และกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม ปรากฏตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตาราง 3 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ จำแนกตามจังหวัดและสถานภาพ ดังนี้

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	ประชากร ในตำบล	กลุ่มตัวอย่าง									
				เจ้าอาวาส		ผู้บริหารโรงเรียน/ครู		ผู้ใหญ่บ้าน/ ผู้นำชุมชน		ไวยาวัจกร		รวมทั้ง 4 กลุ่ม	
				จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%
1. เชียงราย	เชียงของ	เวียง	13,204	1	25.00	1	25.00	1	25.00	1	25.00	4	100.00
2. เลย	เชียงคาน	เชียงคาน	3,719	1	25.00	1	25.00	1	25.00	1	25.00	4	100.00
3.หนองคาย	โพนพิสัย	จุมพล	13,438	1	25.00	1	25.00	1	25.00	1	25.00	4	100.00
4. นครพนม	ธาตุพนม	ธาตุพนม	11,438	1	25.00	1	25.00	1	25.00	1	25.00	4	100.00
5. มุกดาหาร	เมือง	มุกดาหาร		1	25.00	1	25.00	1	25.00	1	25.00	4	100.00
6. อำนาจเจริญ	ชานุมาน	ชานุมาน	5,679	1	25.00	1	25.00	1	25.00	1	25.00	4	100.00
7.อุบลราชธานี	เขมราฐ	เขมราฐ	17,418	1	25.00	1	25.00	1	25.00	1	25.00	4	100.00
รวมทั้งสิ้น				7	25.00	7	25.00	7	25.00	7	25.00	28	100.00

จากตาราง 3 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ซึ่งจำแนกตามจังหวัด อำเภอ ตำบล และสถานภาพ พบว่า มีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ เจ้าอาวาส จำนวน 7 รูป คิดเป็นร้อยละ 25 ผู้บริหารโรงเรียน/ครู 7 คน คิดเป็นร้อยละ 25 ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้นำชุมชน จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 25 และไวยาวัจกร จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 25 โดยภาพรวมแล้วมีผู้ให้สัมภาษณ์รายจังหวัด อำเภอ ตำบล และสถานภาพ จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 100

ตาราง 4 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามจังหวัดและสถานภาพ ดังนี้

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	ประชากร ในตำบล	กลุ่มตัวอย่าง									
				พระภิกษุ สามเณร		ครู		นักเรียน		พุทธศาสนิกชนทั่วไป		รวมทั้ง 4 กลุ่ม	
				จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%
1. เชียงราย	เชียงของ	เวียง	13,204	25	25.00	25	25.00	25	25.00	25	25.00	100	100.00
2. เลย	เชียงคาน	เชียงคาน	3,719	25	25.00	25	25.00	25	25.00	25	25.00	100	100.00
3. หนองคาย	โพนพิสัย	จุมพล	13,438	25	25.00	25	25.00	25	25.00	25	25.00	100	100.00
4. นครพนม	ธาตุพนม	ธาตุพนม	11,438	25	25.00	25	25.00	25	25.00	25	25.00	100	100.00
5. มุกดาหาร	เมือง	มุกดาหาร		25	25.00	25	25.00	25	25.00	25	25.00	100	100.00
6. อัญญาเจริญ	ชานุมาน	ชานุมาน	5,679	25	25.00	25	25.00	25	25.00	25	25.00	100	100.00
7. อุบลราชธานี	เขมราฐ	เขมราฐ	17,418	25	25.00	25	25.00	25	25.00	25	25.00	100	100.00
รวมทั้งสิ้น				175	25.00	175	25.00	175	25.00	175	25.00	700	100.00

จากตาราง 4 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามซึ่งจำแนกตามจังหวัด อำเภอ ตำบล และสถานภาพ พบว่า มีกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พระภิกษุสามเณร จำนวน 175 รูป คิดเป็นร้อยละ 25 ครู จำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 25 นักเรียน จำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 25 แลพุทธศาสนิกชนทั่วไป จำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 25 โดยภาพรวมแล้วมีผู้ตอบแบบสอบถามรายจังหวัด อำเภอ ตำบล และสถานภาพ จำนวน 700 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 100.00

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียนและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ของเจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียนหรือครูและไวยาวัจกร โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำโขงทั้ง 7 จังหวัด เพื่อให้เห็นสภาพการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงตามสภาพจริง และผู้วิจัยนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการศึกษาวิจัย ปรากฏดังนี้

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านภาษาและวรรณกรรม

ภาษา

ภาษา อันเป็นวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ภาษาบาลีนั้นใช้ในการศึกษาเรียนรู้และเผยแผ่พระศาสนาในฝ่ายลัทธิหินยานหรือเถรวาท ส่วนภาษาสันสกฤตใช้ในการเผยแผ่พระศาสนาในฝ่ายลัทธิมหายานหรืออวัชรยานที่มีมาแต่เดิม ผลจากการศึกษาของผู้วิจัย โดยการสัมภาษณ์ พบว่า คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงรู้ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตค่อนข้างแตกต่างกัน พระภิกษุ สามเณร รู้ภาษาบาลีจากการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี มีพระภิกษุ สามเณรบางรูปที่เป็นพระนักศึกษาก็ได้เรียนภาษาบาลีจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ด้วย ด้านครูและนักเรียนนั้น รู้ภาษาบาลีด้วยการศึกษาจากหนังสือหรือตำราภาษาไทยและหนังสือสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ส่วนพุทธศาสนิกชนทั่วไปรู้ภาษาบาลีจากหนังสือไหว้พระ สวดมนต์ ทำวัตรเช้า-ทำวัตรเย็น คำถวายทานหรือคำอาราธนาต่างๆ โดยพระสงฆ์หรือผู้ที่ได้ศึกษาภาษาบาลีเป็นผู้บอกคำอ่านและคำแปล จนจำได้ขึ้นใจ ส่วนภาษาสันสกฤตนั้นมีผู้รูภาษานี้น้อยมากหรือไม่รู้จักภาษานี้เลย จะมีบ้างก็เฉพาะแต่พระสงฆ์บางรูปเท่านั้นที่เป็นพระนักศึกษ เรียนภาษาสันสกฤตในมหาวิทยาลัยสงฆ์บางคณะ

พระมหาอุทหนา นรเชฎฐ โส และพระครูรัตนภิบาล (2549 : สัมภาษณ์) อธิบายว่า พระภิกษุสามเณรได้เรียนภาษาบาลีจากตำราบาลีไวยากรณ์ หนังสือพระธัมมปทัฏฐกถา และหนังสือเรียนนักธรรม ส่วนนักเรียนได้เรียนภาษาบาลีที่แทรกอยู่ในหนังสือวิชาพระพุทธศาสนาที่มีการอ่านและเขียนคำภาษาบาลีแต่ไม่ใช่โดยตรง สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้รู้ภาษาบาลีจากบทสวดมนต์

ทำวัตรเช้า-ทำวัตรเย็น รวมทั้งคำถวายทานและคำอาราธนาต่างๆ ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้นำสวด และบอกคำอ่านพร้อมคำแปลภาษาบาลี วิทยา แสงทอง (2549 : สัมภาษณ์) ได้ให้ข้อมูลว่า ตนเป็นครูสอนวิชาตั้งคมศึกษา ได้สอนเรื่องพระไตรปิฎกที่มีการใช้ภาษาบาลีและหรือภาษาสันสกฤต เพื่อให้ตนมีความรู้ภาษาบาลีที่สามารถสอนนักเรียนได้ จึงต้องไปเรียนพิเศษกับพระภิกษุ สามเณรที่เรียนภาษาบาลี ในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม ส่วนนักเรียนนั้นก็รู้ภาษาบาลีจากเรื่องพระไตรปิฎกที่ครูสอนในหนังสือดังกล่าว

ในการนำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตไปใช้ประโยชน์นั้น วาสนา ไชยะเดชะ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่า พระภิกษุ สามเณร และนักเรียน ได้นำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตที่ได้จากการเรียนไปใช้ในการท่องบทสวดมนต์ คำไหว้พระ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น และการสอบธรรมสนามหลวง โดยพระภิกษุ สามเณรสอบนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ส่วนนักเรียนสอบธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก และพระครูภัทรวรคุณ (2549 : สัมภาษณ์) สรุปให้ฟังว่า พระภิกษุ สามเณร เรียนภาษาบาลีเพื่อนำไปสอบเปรียญธรรมและสอบนักธรรมชั้นต่างๆ และที่สำคัญเพื่อศึกษาหลักธรรมค่านอนและเรื่องราวต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาจากหนังสือหรือคัมภีร์เพื่อให้มีความรู้นำไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้ ส่วนคนทั่วไปก็นำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตไปใช้ตั้งชื่อบุคคล อาคารสถานที่ เพื่อความเป็นสิริมงคล แม้แต่พระอุปัชฌาย์ เมื่อตั้งนามฉายาให้แก่พระบวชใหม่ก็ต้องใช้ภาษาบาลี

วรรณกรรม

วรรณกรรม อันเป็นวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาได้แก่ หนังสือ ตำรา คัมภีร์หรือเอกสารต่างๆ ที่บันทึกหรือจารึกหลักธรรม คำสอน และเรื่องราวต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาไว้เพื่อการศึกษา ค้นคว้าและการเผยแพร่ ผลจากการศึกษาของผู้วิจัยโดยการสัมภาษณ์ พบว่า วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีด้วยกันหลายเรื่อง เช่น พระไตรปิฎก ปัญญาบารมี อุณหสสวิชัย ล้ามหาชาติ (เวสสันดรชาดก) พระเจ้าสิบชาติ มาลัยหมื่นมาลัยแสน นางอรพิม (ปาจิตติกุมารชาดก) ท้าวคันธนามปราบยักษ์ เป็นต้น พระอธิการทวน ฐานธมฺโม (2549 : สัมภาษณ์) และพระสมุห์สมบัติ สิริมฺงฺโร (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีหนังสือ ล้ามหาชาติ (พระเวสสันดรชาดก) มาลัยหมื่นมาลัยแสน ปัญญาบารมี อุณหสสวิชัย กำพรวีน้อย นางผมหอม นางอรพิม (ปาจิตติกุมารชาดก) ท้าวคันธนามปราบยักษ์ เป็นต้น ส่วนเรื่องปัญญาบารมีและอุณหสสวิชยนั้นถือเป็นเรื่องพิเศษ เพราะเมื่อมีงานพิธีต่างๆ ของชาวบ้าน ครั้นเจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว จะต้องเทศน์ 2 กัณฑ์ คือ ปัญญาบารมีกับเรื่องอุณหสสวิชย ต่อท้ายเสมอจะขาดไม่ได้

ส่วนด้านภาษาและตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึกเรื่องราวต่างๆ ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ภาษาถิ่นและตัวอักษรภาษาถิ่นในการบันทึกหรือสร้างสรรค์วรรณกรรมต่างๆ เหล่านั้น และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงระหว่างภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) ต่างก็ใช้ภาษาถิ่นและตัวอักษรภาษาถิ่นของตนในการบันทึกหรือสร้างสรรค์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

จาดุรงค์ กลิ่นบุปผา และพ่อหมื่นดวงดี จินะราช (2549 : สัมภาษณ์) ได้ให้ข้อมูลว่า การบันทึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและเรื่องราวต่างๆ ของพระพุทธศาสนาที่เขียนลงในใบลานและกระดาษปืบสำนั้นเป็นภาษาคำเมืองและตัวอักษรล้านนาทั้งหมด แม้แต่ใบเกิดก็เขียนเป็นภาษาคำเมืองและตัวอักษรล้านนาทั้งหมดด้วย ส่วนพระปลัดวรารุณี รตนวโร แก้วบุตตา และประดิษฐ์ เคนบุปผา (2549 : สัมภาษณ์) ได้สรุปใจความว่า นักปราชญ์อีสานโบราณ ได้สร้างสรรค์และจารึกหลักธรรมคำสอนและเรื่องราวต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาลงในใบลานและสมุดข่อยด้วยภาษาถิ่นอีสาน และตัวอักษรธรรม

โดยสรุป ภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่ใช้บันทึกหลักธรรม คำสอนและเรื่องราวต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาลงในใบลาน สมุดข่อยหรือกระดาษ ด้วยภาษาถิ่นและตัวอักษรภาษาถิ่นโดยคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคเหนือใช้ภาษาคำเมืองและตัวอักษรล้านนา ส่วนคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคอีสานใช้ภาษาอีสาน และตัวอักษรธรรม ส่วนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หนังสือพระไตรปิฎก ปัญญาบารมี อุณหัสสวิชัย ล้ามหาชาติ (เวสสันดรชาดก) พระเจ้าสิบชาติ มาลัยหมื่นมาลัยแสน นางอรพิม (ปาวจิตติกุมารชาดก) กำพร้าผีน้อย นางพม่อม ท้าวคันธนามปราบยักษ์ เป็นต้น

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ

ความเชื่อ เป็นความรู้สึกที่ยึดมั่น นับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอำนาจ มีพลังเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลให้เกิดความมั่นใจ และอบอุ่นใจ ว่าอำนาจพิเศษนั้น ช่วยปกป้อง คุ้มครอง ความปลอดภัย และมีความสวัสดิภาพให้แก่ตน จึงน้อมนำมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ผลจากการศึกษาของผู้วิจัยโดยการสัมภาษณ์ พบว่า ความเชื่อจำแนกเป็นประเภทได้ 2 ประเภท คือ ความเชื่อในพระศาสนา และความเชื่อในไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ปรากฏรายละเอียดดังนี้

ความเชื่อในพระศาสนา

ความเชื่อในพระศาสนา ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ และพิธีขอฝน พระครูนิพัทธ์สันติคุณ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่า ตามกฎแห่งกรรม หากคนเรายังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบากอยู่ ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิดในวิภวสงสาร และนรก สวรรค์ ก็เชื่อว่ามีอยู่จริงถ้าไม่มีใครเชื่อเรื่องเหล่านี้ก็คงไม่มีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล และบำเพ็ญสมาธิภาวนา หรือหากเป็นเรื่องเหลวไหล ผู้เฒ่าผู้แก่คงไม่สอนลูกหลาน ในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ใครอยากไปสู่สวรรค์ก็ต้องหมั่นสร้างบุญกุศล ทำคุณงามความดี ลด ละเลิกอบายมุข โลก โกรธ หลง ไม่ให้มี อัมพรทิพย์ สุทธิเวชกุล (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า เชื่อว่า บาป บุญ นรก สวรรค์ มีจริงและคนเราจะต้องเวียนว่ายตายเกิดจริง ผู้เฒ่าผู้แก่จะสั่งสอนลูกหลานอย่างนี้มาโดยตลอด ให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต ให้ทำแต่ความดี ถ้าทำไม่ดีจะได้สิ่งที่ไม่ดี ทำกรรมใดไว้ กรรมนั้นจะตามมาสนอง ไม่ช้าก็เร็วในชาตินี้ไม่ต้องรอให้ถึงชาติหน้า

จากการให้ข้อมูลของ พ่อหลวงสื่อ จินะราช (2549 : สัมภาษณ์) สรุปใจความได้ว่า ในงานทำบุญต่างๆ ที่ได้มีมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ในทำพิธีก่อนที่พระสงฆ์จะกลับวัด เป็นธรรมเนียมจะต้องประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่เจ้าภาพและผู้มาร่วมทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคล ให้อยู่เย็นเป็นสุข หรือแม้ไม่มีพิธีทำบุญ อาจจะมีฝนรัยหรือประสบอุบัติเหตุ รถล้ม ก็จะไปให้พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ให้เพื่อความสบายใจ หายจากความวิตติ อุบัติวันตราย แม้นคนที่ประสบโชคชลาภก็ไปรดน้ำมนต์เหมือนกันเพื่อรับโชค

ทวีชัย จันทรอิน (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า แถบลุ่มแม่น้ำโขงส่วนใหญ่ไม่ค่อยประสบภาวะฝนแล้ง แม้จะมีอยู่บ้างก็ได้อาศัยการสูบน้ำด้วยกำลังไฟฟ้าจากแม่น้ำโขงมาช่วยในการเกษตร ที่ตำบลชานูมานเป็นเขตนิคมอุตสาหกรรมทหารผ่านศึก มีแปลงเกษตร จำนวน 7 แปลง ถ้าน้ำฝนไม่เพียงพอก็สูบน้ำจากน้ำโขงมาช่วย มีอยู่ครั้งหนึ่งเกิดฝนทิ้งช่วงนานเกือบเดือน พระสงฆ์ที่วัดได้พาทำพิธีขอฝน โดยจัดพิธีเจริญพระพุทธมนต์ สวดพระคาถาพญาปลาช่อน (ปลาช่อน) และเทศน์นิทานชาดก ที่ศาลากลางบ้าน แต่ไม่มีพิธีแห่นางแมว ฝนก็มีเค้าว่าจะตกหนัก

ความเชื่อในไสยศาสตร์และโหราศาสตร์

ผลจากการศึกษาของผู้วิจัยโดยการสัมภาษณ์ พบว่า ความเชื่อในไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับการถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง คาถาอาคม ความฝัน ลางสังหรณ์ การสะเดาะเคราะห์และฤกษ์ยาม มีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

1. การถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ผลจากการศึกษาของผู้วิจัยโดยการสัมภาษณ์ พบว่า การถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อที่ชาวบ้านยังให้ความเชื่อถืออยู่มาก โดยเฉพาะผีปู่ย่า ผีบ้าน ผีเรือน ผีไร่ ผีนา ผีภูเขา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประดิษฐ์ เคนบุปผา และพระมหาพุทธนา นรเชษฐโฐ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ผีปู่ตาหรือผีปู่ย่า เป็นผีหลักบ้านที่เป็นใหญ่กว่าผีทั้งปวงในหมู่บ้าน ชาวบ้านต้องปลูกศาลหรือหอให้เป็นที่สิงสถิต และถือเป็นเทพารักษ์ เป็นกฎของหมู่บ้านและดูแลรักษาป่าชุมชน ใครฝ่าฝืนกฎของหมู่บ้านหรือตัดไม้ทำลายป่าชุมชนจะมีอันเป็นไป จึงไม่มีใครกล้าฝ่าฝืน การปฏิบัติต่อผีปู่ตามีข้อห้าม (คะลำ) หลายอย่างเป็นต้นว่า ในวันพระ ห้ามดักน้ำ ดำข้าว เก็บฟืน ลงไร่ไถนา ส่วนการเลี้ยงผีปู่ตาจะเลี้ยงด้วย เหล้าไห ไก่ตัวและของคาวหวาน เลี้ยงก่อนลงนาเป็นประจำทุกปีมิได้ขาด

วาสนา ไชยะเดชะ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ผีปู่ตาเป็นผีศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านนับถือทั้งหมู่บ้าน ที่บ้านผาแบ่น มีคนทำผิดผีผีได้นำคนในหมู่บ้านไปซ่อน ชาวบ้านค้นหา 3 วัน 3 คืน ก็หาไม่พบ กวนจ้ำหรือค้ำบ้านหรือหมอธรรม ต้องไปเลี้ยงผีปู่ตาขอขมา จึงหากันพบอยู่ใกล้ศาลปู่ตานั่นเอง ผู้ที่ถูกผีลักพาตัวไปบอกว่าเห็นชาวบ้านออกตามค้นหาตนอยู่แต่ไม่สามารถปรากฏตัวให้ชาวบ้านเห็นตนได้ ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น วาสนา ไชยะเดชะ เล่าต่อไปว่า แม้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะมองไม่เห็นตัวตนหรือไม่เชื่อก็ไม่ควรลบหลู่ สำหรับตนได้ประจักษ์กับตนเองมาแล้ว ขณะที่แม่ช้อนท้ายมอเตอร์ไซค์มาจากสวนจะกลับบ้าน แม่พลัดตกลงจากรถมอเตอร์ไซค์โดยไม่มีสาเหตุอะไรของในตะกร้าห่อกระดาษกระจาย ส่วนแม่หัวแตก รักษาอย่างไรก็ไม่หาย เหมือนคนสติไม่ดี วันหนึ่งคนบ้านน้อยมาหาที่บ้าน พี่นราเข้ามาและว่า “ถ้าอยากให้นางดำหาย ให้เลี้ยงเหล้าไห ไก่ตัว และฟืน แก่เจ้าปู่ศาลเจ้าหาดสำราญก็จะหาย” ศาลปู่เจ้าหาดสำราญอยู่ที่ผาจอมนาง เลย์บ้านห้วยซวกไป แต่ยังไม่ถึงบ้านหาดเบียะ ปากถ้ำจะอยู่ริมฝั่งโขงเป็นอุโมงค์ลอดเข้าไปถึงผาจอมนางที่อยู่บนเขา หลังจากนั้นก็ได้จัดหาเหล้าไห ไก่ตัวและฟืนนำไปเลี้ยงเจ้าปู่หาดเจ้าสำราญ ต่อมาไม่นานแม่ก็หายเป็นปกติ

2. เครื่องรางของขลัง

จากการศึกษาในด้านนี้ พบว่า เครื่องรางของขลังเป็นความเชื่อที่ชาวบ้านนับถือมาแต่โบราณว่าเป็นสิ่งที่ป้องกันอันตรายต่างๆ ได้ เช่น พระเครื่อง ตะกรุด ผ้ายันต์ เหล็กไหล เป็นต้น พระปลัดโกศล โกสโล โงทกราช (2549 : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่า เครื่องราง ของขลัง เป็นความเชื่อที่คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อถือมาแต่โบราณเหมือนคนอื่นๆ ที่เชื่อว่า เครื่องราง ของขลัง ใช้ป้องกันอุบัติเหตุหรือสิ่งเลวร้ายต่างๆ ไม่ให้เกิดแก่เราได้ อย่างเช่น ชาวเชียงคาน เชื่อในอิทธิฤทธิ์พระเครื่องหลวงปู่ชอบ ว่าป้องกันอุบัติเหตุและความเลวร้ายต่างๆ ไม่ให้เกิดแก่เราได้

ประดิษฐ์ เคนบุปผา (2549 : สัมภาษณ์) ให้ทัศนะว่า เครื่องราง ของขลัง สามารถป้องกัน อุบัติเหตุ หรืออันตรายต่างๆ ได้ ชาวเขมรราชู เชื่อในกระตุค (ตะกรุด) ของหลวงพ่อเพชร ท่านลงอาคม ป้องกันอุบัติเหตุ อันตราย ทวีชัย จันทรอิน (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตนเชื่อถือผ้ายันต์ใช้กันฝีปอบ หมอธรรมยังใช้ผ้ายันต์กันฝีปอบอยู่ เมื่อแม่ลูกอ่อนอยู่ไฟหรืออยู่กรรม หมอธรรมก็จะเสกผ้ายันต์กัน ฝีปอบให้

3. คาถา อาคม

ผลจากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ในด้านนี้ พบว่า คาถาอาคมซึ่งเป็นคำเสกเป่าที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ช่วย ปัดเป่าให้หายจากอาการต่างๆ หรือที่ใช้เป็นเสน่ห์ห่มหานิยมนั้น ก็ยังมีผู้ใช้กันอยู่ คนัญญกานต์ สุขเสมอ (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า คาถา อาคม ช่วยส่งเสริมและป้องกันสิ่งต่างๆ ได้ เมื่อสมัยที่ตนเป็นเด็ก เคยเรียน คาถาอ้อปอง (เรียนเก่ง/จดจำได้ดี) และคาถากันฝีปอบ ซึ่งปรากฏว่าตนเรียนได้ผลดี จำได้แม่น ส่วนคาถากัน ฝีปอบไม่เคยได้ใช้จึงไม่ทราบผลของคาถา ส่วนพระครูภัทรวรคุณ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นเช่นเดียวกัน ว่า เชื่อว่าคาถาอาคมมีความศักดิ์สิทธิ์ และว่าเมื่อสมัยเป็นเด็ก ตนเป็นโรคตาแดง ผู้เฒ่าที่ทรงคุณด้านคาถามา เป่าตาแดงให้ สองสามวันก็หาย นอกจากนี้เห็นคนประสบอุบัติเหตุ กระจกแตก ก็ไปหาผู้เฒ่าที่ทรงคุณด้าน คาถามาเป่าไม่นานก็หายเป็นปกติ แต่ผู้ที่เรียนด้านคาถาอาคมต้องเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในข้อห้าม (ละลา) ต่างๆ ได้จริง มิเช่นนั้นตนเองจะเป็นปอบเพราะผิดครู

4. ความฝัน

ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า ความฝันและการทำนายความฝัน คนไทยแถบกลุ่ม แม่น้ำโขงมีความเชื่อค่อนข้างน้อย จากการพูดคุยสนทนากับชาวบ้าน เห็นว่า มักไม่ให้ความสำคัญกับ ความฝันและการทำนายความฝันมากนัก จะมีเชื่ออยู่บ้างก็เฉพาะบางคนหรือบางกลุ่ม พระครูนิพัทธ์สันติคุณ (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า บุคคลที่มีความเชื่อในความฝันมีเฉพาะบางคน เท่านั้น ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญแก่ความฝันค่อนข้างน้อย ฝันแล้วก็ผ่านไป ไม่ได้ใส่ใจอะไร

พระสมุห์สมบัติ สิริมุงโร (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวถึง บุคคลที่เชื่อในความฝันว่า โดยมาก มักจะนำความฝันมาแปลเป็นหวย แต่ก็มีบางคนมาแก้ความฝันด้วยการถวายสังฆทาน กล่าวคือฝันแล้ว มาถวายสังฆทานพร้อมปัจจัย 200 บาท เพราะฝันว่า เจ้าหนีมาทวงหนี้ 200 บาท ส่วน พระครูภัทรวรคุณ (2549 : สัมภาษณ์) ก็กล่าวถึงผู้ที่เชื่อในความฝันเช่นเดียวกันว่า บางคนมาแก้ความ ฝัน โดยนำเทียนบูชาพร้อมสังฆทานมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่เจ้ากรรมนายเวรนับว่าเป็นการกระทำที่ ถูกต้อง แต่บางคนก็ไปแก้ความฝันกับแม่น้ำหรือห้องน้ำเพื่อให้น้ำนำฝันร้ายจากไป

5. ลางสังหรณ์และการสะเดาะเคราะห์

ลางสังหรณ์ เป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุที่จะเกิดขึ้นกับเราทั้งเหตุดีและเหตุร้าย ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงมีความเชื่อเกี่ยวกับลางสังหรณ์และการสะเดาะเคราะห์ ทวีชัย จันทร์อิน (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ลางบอกเหตุหรือลางสังหรณ์ มีความเชื่อถือมาแต่โบราณ การทำมาหากิน ถ้ามีอะไรมาทัก บอกเหตุไม่ดี ก็จะไม่ไป แม้แต่การศึกษาสงครามในสมัยโบราณ เพียงจิ้งจกมาทักก็จะคอยออกทัพ ดังนั้น จึงเชื่อว่าลางสังหรณ์เป็นสิ่งบอกเหตุที่จะเกิดขึ้นจริง จะบอกเตือนล่วงหน้าก่อน เช่น การเขม่นที่ตาหรือแขน จิ้งจกหรือตุ๊กแกตกลงมาตบตอหน้า หรือนกบินอยู่ในห้องฟ้าถ่ายรดศีรษะ เป็นต้น

คณัฎกานต์ สุขเสมอ อัมพรพิพย์ สุทธิเวชกุล และทองศูนย์ วงศ์ธรรม (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลสอดคล้องกันเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ว่า เมื่อมีลางบอกเหตุร้ายเตือนให้เราทราบ หรือประสบเคราะห์ร้ายก็จะต้องมีการสะเดาะเคราะห์ โดยมีหมอประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์หรือหมอสูตรเสียดเคราะห์ เคราะห์เดือน เคราะห์ปี แต่งกระทรงเครื่อง 9 หรือ 10 ทำพิธีสืบชะตา สวดคาถาต่อชะตา แต่โดยมากมักจะไปทำบุญให้ทานอุทิศส่วนบุญกุศลให้เจ้ากรรมนายเวรที่วัดก่อน ถ้ายังไม่สบายใจจึงจะไปเสียดเคราะห์ บางคนก็ปล่อยนก ปล่อยปลา ปล่อยเต่า เพื่อนำเคราะห์ร้ายออกไปจากตัวเรา

6. ฤกษ์ยาม

ฤกษ์ยาม เป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจประกอบพิธีต่างๆ พระครูปลัดวราวุฒิ รัตนวโรแก้วบุตดา และพระสมุห์สมบัติ สิริมังกโร (2549 : สัมภาษณ์) ให้ทัศนะสอดคล้องกันว่าฤกษ์ยามมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจไม่เฉพาะแต่คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเท่านั้น ประชาชนทั่วไปก็ถือฤกษ์ยามไม่แตกต่างกัน การทำพิธีกรรมสำคัญต่างๆ ต้องมีการหาฤกษ์ยามดี ซึ่งเป็นมาแต่โบราณ เว้นแต่การตายไม่ต้องหาฤกษ์ยาม

พระครูนิพัทธ์สันติคุณ และคณัฎกานต์ สุขเสมอ (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงผู้กำหนดฤกษ์ยามในการประกอบพิธีต่างๆ ว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ด้านฤกษ์ หมอพราหมณ์ หมอสูตร หรือพระสงฆ์ผู้ทรงวิทยาคมเป็นผู้กำหนดฤกษ์ พิธีสำคัญๆ ที่จะต้องกำหนดฤกษ์หรือหาฤกษ์ยามดี ได้แก่ พิธีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ พิธีอุปสมบท พิธีทำบุญบ้าน เป็นต้น

ส่วนพระครูภัทรวรรณ และพ่อหมื่น ดวงดี จินะราช (2549 : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่า การหาฤกษ์ยามนั้น จะต้องดูวันเสียวี่เดือนนี้มีเสียวี่วันใด เช่น เดือน 5 วันเสียวี่ได้แก่วันอาทิตย์ และวันจันทร์

วันอังคารเป็นวันแข็ง จะมีตำราบอกวันเสีย ผู้ที่จะประกอบพิธีมงคลต่างๆ จะหาฤกษ์ยามตามตำรานี้มาเป็นที่ปรึกษาแทนผู้รู้ฤกษ์ยามก็ได้

โดยสรุป วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ เป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อในพระศาสนาและความเชื่อในไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ความเชื่อในพระศาสนาเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ และพิธีขอฝน ส่วนความเชื่อในไสยศาสตร์และโหราศาสตร์เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับการถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง คาถาอาคม ความฝัน ลางสังหรณ์ การสะเดาะเคราะห์ และฤกษ์ยาม ซึ่งคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยไทยเชื่อถือมาแต่โบราณและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยลำดับเพื่อความสุขและความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผลจากการศึกษาของผู้วิจัยโดยการสัมภาษณ์ พบว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแบบอย่างที่ยึดปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษจนกลายเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีตกทอดมาถึงคนรุ่นลูกรุ่นหลานซึ่งได้ถือปฏิบัติตามแบบอย่างเดียวกัน ขนบธรรมเนียมประเพณีในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงมีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการทำบุญให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา แม้ประเพณีต่างๆ ก็เนื่องด้วยการทำบุญในวันสำคัญ ตามความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน

พระครูปลัดวรารุณี รัตนวโร แก้วบุตตะ วาสนา ไชยะเดชะ และ เฉลียว มงคลเกตุ (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงการทำบุญให้ทานของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงสอดคล้องกันว่า คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง จะทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ประจำวันทุกเช้ามิได้ขาด โดยผู้อาวุโสของครอบครัวพร้อมลูกหลานนำข้าวพร้อมกับข้าวมา ยืนเรียงแถวรอพระสงฆ์มาบิณฑบาตที่หน้าบ้านของตน เวลาใส่บาตรจะถอดรองเท้าเสมอ และเมื่อใส่บาตรแล้ว ผู้อาวุโสก็จะนำลูกหลานกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว พระปลัด โกศล โกสโล โจทกราช (2549 : สัมภาษณ์) อธิบายว่า การทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ประจำทุกเช้ามิได้ขาดนั้น ก็เหมือนฝากเงินไว้กับธนาคาร แต่การทำบุญตักบาตรเป็นธนาคารบุญ จะได้เก็บผลบุญใช้สอยหลังจากที่เราละ โลกนี้ไปแล้ว และยังเป็นการสร้างบารมีอีกด้วยเรียกว่า ทานบารมี

พระอธิการทวน ฐานธมโม ประดิษฐ์ เคนบุปผา และ คณัญญานต์ สุขเสมอ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำบุญตามประเพณีของชาวอีสาน สอดคล้องกันว่าคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในภาคอีสาน ทำบุญประเพณีตามฮีต 12 (จารีตประเพณี 12 เดือน) ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคูณลานหรือ บุญกุ่มข้าวใหญ่ บุญข้าวจี บุญชะเวอด (เทศน์มหาชาติ) บุญสร่งน้ำ (ประเพณีสงกรานต์) บุญบั้งไฟ และ เลี้ยงผีตาแฮก บุญขำชะ และเลี้ยงผีปู่ตา บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก (สลากภัต) บุญออกพรรษาได้ประทีปและไหลเฮือไฟและบุญกฐิน

อัมพรทิพย์ สุทธิเวชกุล (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงการทำบุญคุณลานว่า ทำกันเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก่อนจะนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ มาเจริญพระพุทธมนต์เย็น ตอนเช้าถวายภัตตาหาร แล้วจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญข้าว จากนั้นนำข้าวครอบครัวละกระบุงหรือตะกร้าไปกองรวมกันที่วัด เป็นกองประทายข้าวเปลือกและถวายสังฆทานข้าวเปลือกแล้วจึงนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง เกษม ชันอาสา (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า หลังจากนำข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้ว หากต้องการนำข้าวไปขายหรือแบ่งปันให้ใครหรือแม่จะนำไปตำหรือสีเพื่อใช้ประกอบอาหารในครัวเรือนยังไม่ได้ จนกว่าจะผ่านพิธีไขประตูเจ้า (เปิดประตูยุ้งฉาง) เสียก่อน

ประเพณีทำบุญพะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ นั้น พระปลัดโกศล โกสโลโจทกราช และคณฤฎาณต์ สุขเสมอ (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวถึง ประเพณีทำบุญพะเหวดของชาวเชียงคานว่าทำกันทุกวัด โดยเฉพาะในเขตเทศบาลตำบลเชียงคานมี 9 วัดทำกันทุกวัด มีกำหนด 3 วัน 2 คืน วันแรก เป็นวันโฮม (สุกดิบ) แห่ดอกไม้เข้าผาม (ประรำพิธี) วันที่ 2 เป็นวันลงบุญ อัญเชิญพระอุปัชฌายาและแห่พะเหวด (พระเวสสันดร) เข้าเมืองและตอนกลางคืนประมาณ ตี 4 ตี 5 (04-05 นาฬิกา) แห่ข้าวพันก้อนเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน ละวันที่ 3 เทศน์พะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จนครบ 13 กัณฑ์ และแห่กัณฑ์หลอนซึ่งอาจจะมีการแห่ตามมาด้วย ส่วนพระครูภัทรวรคุณ และจาดูรงค์ กลิ่นบุปผา (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีเทศน์มหาชาติของภาคเหนือว่า เทศน์มหาชาติหรือบุญพะเหวดของชาวอีสานนั้น คนเมืองในภาคเหนือเรียกว่า ตั้งธรรมหลวง จัดกันประจำทุกปีในวันเดือนสิบเป็ง (วันขึ้น 15 เดือน 1) หรือวันเดือนญี่เป็ง (วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 2) มีกำหนด 1 คืน 1 วัน และมีความเชื่อว่า ถ้าใครฟังครบ 13 กัณฑ์ในวันเดียว จะได้ไปเกิดในยุคพระศรีอริย์ บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทอง ข้าทาสบริวาร หากความยากไร้ไม่มี ใครปรารถนาสิ่งใดก็อธิษฐานขอได้จากต้นกัลปพฤกษ์ที่มีอยู่ 4 มุมเมือง

สำหรับประเพณีทำบุญขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณหรือประเพณีบุญสงกรานต์นั้น พระครูปลัดวราวุฒิรัตนวโร แก้วบุตดา (2549 : สัมภาษณ์) เห็นว่าเป็นอุบายรวมญาติ ให้ลูกหลานได้มาพบกันโดยพร้อมเพียงในครอบครัว สร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้น และเป็นโอกาสที่ผู้อาวุโสในครอบครัวหรือในตระกูลจะได้ให้อาพาอบรมสั่งสอนลูกหลานเพื่อเป็นแนวประพฤติปฏิบัติให้มีความรัก สามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน พร้อมให้ศีลให้พร เกิดเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ในโอกาสเดียวกันลูกหลานก็ได้เล่นสนุกสนาน พบเห็นเพื่อนต่างเพศต่างวัย สร้างความสมัครสมานสามัคคีและสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อัมพรทิพย์ สุทธิเวชกุล (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งโขง มักจะพากันไปก่อเจดีย์ทราย ถวายเพลพระสงฆ์และกินข้าวป่าที่ริมฝั่งโขง จากนั้นมาสร้างน้ำพระประธาน สร้างน้ำพระสงฆ์ ทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหาร ถวายจตุปัจจัยไทยทาน ประพรมน้ำพระพุทธมนต์และรดน้ำคำหัวผู้อาวุโสที่วัด ส่วนวันเนาจะพากันขนทรายเข้าวัดและเล่นสนุกสนานตามประเพณี ส่วน วาสนา ไชยะเดชะ (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงประเพณีสงกรานต์ของชาวเชียงคานว่า มีการแห่พระประธานและพระสงฆ์รอบเมือง เมื่ออัญเชิญพระประธานลงประดิษฐานยังประรำพิธีและสร้างน้ำ

พระประธานแล้วจึงจะเล่นสาดน้ำกัน ในวันสุดท้ายจะพากันห่มข้าว (แช่ข้าว) นึ่งข้าวและจัดทำข้าวพันก้อนเสร็จแล้วตอนดึกๆ จะห่มข้าวพันก้อนรอบเมืองจนถึงวันที่ 4 ก็อัญเชิญพระประธานขึ้นประดิษฐานไว้ที่เดิมจึงจะเป็นอันเสร็จพิธี

ด้านประเพณีการทำบุญออกพรรษา เป็นประเพณีที่คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือปฏิบัติกันมาโดยลำดับมิได้ขาด นอกจากการทำบุญให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาตามปกติแล้ว ยังจัดให้มีพิธีไหลเรือไฟอีกด้วย วาสนา ไชยะเดชะ และทองศูนย์ วงศ์ธรรม (2549 : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่าพิธีไหลเรือไฟนั้น แต่ละคุ้มวัดจะนำไม้ไผ่สดลำมาทำเรือจำลองเป็นเรือกาบ เรือยาว ประดับโคมไฟหรือจุดได้หรือไม่ก็ตะเกียงน้ำมันก๊าด ไหลไปตามลำน้ำโขง คู่สวยงามตระการตาเพื่อเป็นการบูชา รอยพระพุทธบาทของพระพุทธเจ้าที่ประทับไว้ ณ ริมฝั่งแม่น้ำนัมทานที และบูชาพระแม่คงคา ส่วนพระครูปลัดวราวุฒิ รตนวโร แก้วบุตดา กล่าวถึงการไหลเรือไฟของชาวนครพนมว่า มีจุดประสงค์เพื่อการบูชา 3 อย่าง ได้แก่ บูชาพระพุทธเจ้าที่เสด็จลงจากดาวดึงส์ในวันออกพรรษาซึ่งเป็นวันพระเจ้าเปิดโลก บูชาพระแม่คงคาที่ให้คุณแก่เราและบูชาพระธาตุพนม

อย่างไรก็ตาม ในประเพณีทำบุญออกพรรษา นอกจากพิธีทำบุญตามปกติและพิธีไหลเรือไฟแล้ว ยังเชื่อว่ามีพญานาคมาร่วมจุดไฟบูชาพระพุทธเจ้าด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคนั้น พระมหาอุทธนา นรเชฏโฐ ให้ความเห็นว่าตามตำนานทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า พญานาคมีจริง และได้แม่น้ำโขงมีเมืองบาดาลเป็นที่อยู่ของพญานาค โดยเฉพาะตรงบริเวณที่สร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงระหว่างเมืองมุกดาหารกับเมืองสะหวันนะเขตจะเป็นที่ตั้งเมืองบาดาลมีป้อมพญานาคขึ้นลงที่โรงพยาบาลมุกดาหาร และบั้งไฟพญานาคนั้น พญานาคทำการบูชาพระพุทธเจ้าในวันออกพรรษา ทวีชัย จันทรอิน (2549 : สัมภาษณ์) ให้ทัศนะเกี่ยวกับพญานาคว่า พญานาคบางแห่งเรียกว่า เจือก แปลงตัวเป็นคนได้อาศัยอยู่ใต้บาดาล เชื่อว่ามีอิทธิฤทธิ์ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใต้แม่น้ำโขง หากมีใครล่วงเกินอาจบันดาลให้มีอันเป็นไปได้

วิเศษ สะวิสัย (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า พญานาคหรือที่บางแห่งเรียกว่า เจือก นั้น เชื่อว่ามีจริงในแม่น้ำโขง ที่บ้านอ่าง มีแม่น้ำห้วยแปงเจือก ปัจจุบันเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านห้วยแปงเจือก เพราะมีรูทะลุลงไปถึงแม่น้ำโขง สำหรับเป็นที่ขึ้นลงของเจือก หรือพญานาค อีกประการหนึ่ง วิเศษ สะวิสัย เล่าประกอบว่า พ่อโก๊ะ แม่โก๊ะ (ภาษาพวน หมายถึง ตากับยาย) ฝันว่าพญานาคขึ้นมาเล่นน้ำฝนที่ลานวัดไทกับลานวัดบ้านตาล มาเป็นคู่ๆ วันนั้นญาติๆ ไม่มาบิณฑบาต พ่อโก๊ะกับแม่โก๊ะจึงไปจ้งหันและไปคูสถานวัดตรงหอรระฆัง เห็นรอยพญานาคขึ้นมาเล่นน้ำและลงไปฝั่งโขงตรงตามที่ฝัน และที่วัดไทในตัวเมืองโพนพิสัยเป็นสถานที่จัดพิธีบวงสรวงพญานาคและเป็นบริเวณที่คนมาชมบั้งไฟพญานาคมากที่สุด และคนภูกานต์ สุขเสมอ (2549 : สัมภาษณ์) เล่าสนับสนุนว่า เชื่อว่าได้แม่น้ำโขงมีพญานาคจริง ที่ทำน้าบ้านเชียงคานเป็นทำน้าพญานาค มียายคนหนึ่งชื่อยายมีเป็นคนบ้านเชียงคาน ลง

อาบน้ำที่ทำพญานาค มีคนเห็นยายมีจมหายไปในแม่น้ำโขง เป็นเวลานานจึงเห็นกลับขึ้นมา และยังเป็นคนปกติและเห็นเช่นนี้อยู่บ่อยๆ ต่างก็เชื่อกันว่า ยายมีเป็นเมียพญานาค ทางด้าน พระครูภัทรวรคุณ และวงศร อินทรเทพ (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า คนเมืองในภาคเหนือเรียก “พญานาค” ว่า “เงือก” และเชื่อว่ามีจริงในแม่น้ำโขง เพราะที่ปากแม่น้ำอิง ติดฝั่งโขงที่อำเภอเวียงแก่น ชาวบ้านได้สร้างศาลพญาเงือกไว้เป็นที่สักการะบูชา ส่วนบั้งไฟพญานาคนั้นเชื่อว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ

โดยสรุป วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนาซึ่งเกี่ยวกับการทำบุญให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา การทำบุญต่างๆ ตามประเพณีของชาวอีสานถือปฏิบัติตามฮีต 12 (จารีตประเพณี 12 เดือน) ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน หรือบุญกุ่มข้าวใหม่ (ประทายข้าวเปลือก) บุญข้าวจี บุญพะหวอด (ตั้งธรรมหลวงหรือเทศน์มหาชาติ) บุญสงน้ำ (ประเพณีสงกรานต์) บุญบั้งไฟและเลี้ยงผีตาแฮก บุญช่าสะและเลี้ยงผีปู่ตา บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก (สลากภัต) บุญออกพรรษา ได้ประทีบและไหลเรือไฟและบุญกฐิน ซึ่งคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ถือประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษตกทอดเป็นมรดกมายังรุ่นลูกรุ่นหลาน จนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณี ในวิถีชีวิตโดยมิได้ขาดสาย

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรม

พิธีกรรม เป็นการกระทำที่เป็นพิธีการเพื่อให้สำเร็จผลตามที่ต้องการ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และความคิดของชาวบ้าน การศึกษาพิธีกรรมช่วยให้เกิดความเข้าใจในการดำรงอยู่และความสัมพันธ์ในวิถีของชุมชน ได้ดียิ่งขึ้น ผลจากการศึกษาของผู้วิจัยโดยการสัมภาษณ์ พบว่า พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นเรื่องเกี่ยวกับ พิธีทำบุญเลี้ยงพระ การจัดลำดับขั้นตอนของพิธีการทำบุญ พิธีเกี่ยวกับคนตาย และพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นต้น ดังรายละเอียดที่รวบรวมได้ ดังนี้

พิธีทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระ ตามปกติที่ทำกันมักนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านหรือในสถานที่ที่ประกอบพิธีในตอนเย็น รุ่งขึ้นเวลาเช้าถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ พระครูนิพัทธ์สันติคุณ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นเกี่ยวกับพิธีทำบุญเลี้ยงพระว่า นิยมทำกันทั้งในงานมงคลและงานอวมงคลทั่วไป การทำบุญในงานมงคลนั้น เป็นการทำบุญเพื่อความสุขความเจริญแก่จิตใจที่ปรารถนาเหตุที่ดี ส่วนการทำบุญในงานอวมงคลนั้นเป็นการทำบุญเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ทำบุญอุทิศส่วนกุศลนั่นเอง

พระครูวรกิจโกวิท (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงการนิมนต์พระสงฆ์ไปในงานพิธีทำบุญเลี้ยงพระ ว่า โดยปกติถ้าเป็นชาวบ้านทั่วไป มักนิมนต์พระสงฆ์ในวัดประจำหมู่บ้านของตนทั้งวัดโดยไม่ระบุ จำนวนทั้งงานมงคลและงานอวมงคล แต่ถ้าเป็นงานของส่วนราชการ เกี่ยวกับงานมงคล นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนก็คือ 5 รูป 7 รูป หรือ 9 รูป ถ้าเป็นงานอวมงคลก็จะนิมนต์จำนวนคู่ คือ 4 รูป หรือ 10 รูป

ลำดับขั้นตอนของพิธีการทำบุญ

การจัดลำดับขั้นตอนของพิธีการทำบุญต่างๆ พิธีกรรมศาสนพิธีหรือผู้นำในพิธีจะต้องจัดลำดับขั้นตอนของพิธีให้สอดคล้องกันโดยตลอดจนเสร็จพิธีการทำบุญ ไม่ข้ามขั้นตอน เพื่อให้พิธีนั้นมีความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ และเจ้าภาพหรือเจ้าของงานมีความสุข ความเจริญ เบิกบานใจ เกษม ชันอาสา (2549 : สัมภาษณ์) เห็นว่า พิธีทำบุญต่างๆ มีระเบียบพิธีแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น แต่โดยทั่วไปมักจะปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนที่กำหนดในศาสนพิธีที่ทางราชการปฏิบัติกัน จะแตกต่างกันบ้างก็เป็นส่วนของรายละเอียด แยกย่อยออกไป โดยหลักทั่วไปก็จะมีพิธีไหว้พระ รัชกาล พระสงฆ์ เจริญพระพุทธมนต์เสร็จแล้วถวายภัตตาหารและจุดปัจจัยไทยธรรมเป็นเสร็จพิธี

พระครูภัทรวรคุณ และวงศ อินทรเทพ (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ลำดับขั้นตอนของพิธีการทำบุญต่างๆ โดยทั่วไปจะไม่แตกต่างกันมากนัก หากไม่รวมถึงขั้นตอนของการเตรียมการด้านต่างๆ แล้ว ลำดับพิธีกรรมหรือขั้นตอนของพิธีการทำบุญควรจะเริ่มด้วย ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พิธีกรรมศาสนพิธีนำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย คำนมัสการพระรัตนตรัย อาราธนาศีลและสมาทานศีล อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จบแล้ว ถวายภัตตาหารหรือสังฆทาน หากมีเทศน์ก็อาราธนาเทศน์ตามลำดับแล้วถวายปัจจัยไทยทานให้สอดคล้องกับ เวลา สถานที่และโอกาส

พิธีเกี่ยวกับคนตาย

เมื่อมีคนตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงจะตั้งศพไว้ที่บ้าน ยกเว้นการตายนอกบ้านและตายโหงจะต้องนำศพไปตั้งที่ปะรำนอกหมู่บ้านที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะ แต่ในปัจจุบันจะนำศพไปตั้งที่วัด กำหนดตั้งศพไว้นานเท่าใดขึ้นอยู่กับฐานะทางครอบครัว ครอบครัวที่มีฐานะดีมักตั้งศพไว้หลายวัน พระมหาพุทธนา นรเชฎฐโฐ และคณัฎกานต์ สุขเสมอ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า เมื่อมีคนตายจะตั้งศพไว้กี่วันนั้น ดูที่ฐานะของลูกหลานหรือครอบครัวเป็นหลัก คนที่มีฐานะดีจะตั้งศพไว้หลายวัน แต่ชาวบ้านทั่วไปจะตั้งศพไว้ 3 วัน เป็นการงั้นขอนในวันที่ 4 จึงนำศพไปฌาปนกิจ ต่อมาอีก 3 คืนจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธมนต์ที่บ้าน และงั้นเฮือนดี รุ่งเช้าของวันที่ 7 เก็บอัฐิธาตุและ

ทำบุญแจกข้าว (ทำบุญอุทิศส่วนกุศล) เป็นเสร็จพิธีเกี่ยวกับคนตาย

การเคลื่อนศพไปฌาปนกิจที่ป่าช้าหรือที่เมรุนั้น พระปลัดโกศล โกสโล โจทกราช และ
วาสนา ไชยะเดชะ (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ชาวบ้านนิยมบวชชุนหรือบวชหน้าไฟ เมื่อเคลื่อนศพลง
จากบ้าน ลูกหลานที่บวชชุนและพระสงฆ์ทั้งนั้นจะเดินนำหน้าศพโดยถือสายโยงจูงศพไปจนถึงป่าช้า
หรือเมรุ บางแห่งประธานสงฆ์จะสวดยอดमुख ส่วนการเผาศพนั้นมีกะลา (ชื่อห้าม) โบราณจะไม่เผาผี
ในวันปากเดือน (วัน 1 ค่ำของเดือน) (ส่วนวันพระอื่นๆ เผาได้) วันแฉ่ง วันพุธและวัน 9 กอง จำเป็น
แค่ไหนโบราณก็จะไม่เผาผีในวันดังกล่าว ยกเว้นหลีกไม่ได้จริงๆ ก็ให้แก้เคล็ดโดยทำกองฟอนเป็น
9 กอง จึงเผา

เมื่อเสร็จพิธีฌาปนกิจศพแล้ว ญาติจะต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายด้วย
พระครูวรกิจโกวิท (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในปรโลกเบื้องหน้าแต่ตายไปแล้วย่อมอาศัยแต่บุญกุศล
ที่ตนเองได้สร้างสมมาและบุญกุศลที่ญาติอุทิศไปให้เพื่อการยังชีพในปรโลก และการทำบุญนั้นต้อง
กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลด้วย บุญกุศลนั้นจึงจะไปถึงผู้ตาย พระมหาอุทตนา นรเชฎฐ (2549 : สัมภาษณ์)
ให้ความเห็นว่า การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ตามข้อกำหนดในศาสนพิธี ให้กรวดน้ำเมื่อประธานสงฆ์
ให้พร เริ่มบท “ยถา...” ไปจนจบ เมื่อพระสงฆ์ทั้งนั้นรับบท “สพฺพิตี...” ให้น้ำจากเต้าน้ำหยาดให้
หมด แล้วรับพรจากพระสงฆ์ แต่ชาวบ้านทั่วไปในแต่ละแห่งนิยมกรวดน้ำอุทิศแตกต่างกันไป บ้างก็
กรวดน้ำเมื่อพระสงฆ์ขึ้นบท อัญจะโห หรือ บทอิมินา แต่โดยหลักการแล้ว บทอัญจะโห เป็น
บทสรูปทานของทายก โดยที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ พระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงถวายทาน
ซึ่งเป็นการสรูปการให้ทานของพระเจ้าพิมพิสารนั่นเอง ส่วนบทอิมินา.... เป็นบทให้พรทั่วไป

พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หมายถึง การแสดงตนว่าเป็นผู้รับนับถือพระพุทธศาสนาเป็น
สรณะ เป็นที่พึ่งของตน ซึ่งการแสดงตนเป็นพุทธมามกะนั้นอาจทำได้หลายวิธี พระครูปลัดวราวุฒิ
รัตนวโร แก้วบุตตา (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงการแสดงตนเป็นพุทธมามกะว่ามีมาแต่ครั้งพุทธกาล
โดย ตปุสสะ และภัลลิกะ พ่อค้าสองพี่น้องแสดงตนนับถือพระพุทธและพระธรรมเป็นครั้งแรก ต่อมาก็
มีบิดา มารดา และภริยาเก่าของพระยสเถระ แสดงตนเป็นผู้รับนับถือ พระพุทธ พระธรรม และ
พระสงฆ์ ครบองค์พระรัตนตรัย เป็นสรณะครั้งแรก ส่วนในปัจจุบันก็มีพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
ในหลายรูปแบบ โดยประกาศตนเป็นผู้รับนับถือพระพุทธศาสนาต่อหน้าพระสงฆ์หรือต่อหน้า
พระประธานก็ได้

พระมหาพุทธนา นรเชฎฐ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่า พิธีการบรรพชา และอุปสมบท (การบวชพระภิกษุและสามเณร) ถือเป็น การแสดงตนว่าเป็นผู้รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่นับถือของตน วิธีหนึ่ง การกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยและคำนมัสการพระรัตนตรัยของอุบาสก อุบาสิกา ก็เป็นวิธีการ เข้าถึง พระพุทธศาสนาเช่นกัน ในส่วนนักเรียนโดยมากโรงเรียนจะนำนักเรียนมาปฏิบัติธรรมที่วัด โดยจัดเป็นโครงการเข้าค่ายพุทธธรรม 2 คืน 3 วัน ทั้งโรงเรียนทั่วไปและโรงเรียนวิถิพุทธ หรือ โครงการธรรมทายาทหรือพุทธบุตร จัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ก็จัดเป็นพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ เช่นกัน

สุทธิพล พันธุ์อ่อน และพระครูภัทรวรคุณ (2549 : สัมภาษณ์) ให้ทัศนะว่า การแสดงตนเป็น พุทธมามกะนั้น โรงเรียนมักจะจัดเป็นโครงการเข้าค่ายพุทธธรรม โดยนำนักเรียนไปปฏิบัติธรรมที่วัด 3 วัน 3 คืนบ้าง จัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โดยนำนักเรียนไปบวชสามเณรภาคฤดูร้อน 15 วันถึง 1 เดือนบ้าง ซึ่งเห็นว่าได้ผลมากกว่านำนักเรียนมาจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะในวัน วิสาขบูชา หรือวันอาสาฬหบูชา ปีละครั้ง

โดยสรุป พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นการกระทำที่เป็นพิธีการเพื่อให้สำเร็จผลตามที่ต้องการ ซึ่งเป็นพิธีที่เกี่ยวกับ การทำบุญเลี้ยงพระ พิธีเกี่ยวกับคนตาย พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมในพิธีกรรมต่างๆ จะต้องจัดลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมให้สอดคล้องกับทุกขั้นตอน โดยไม่ข้าม ขั้นตอน เพื่อให้พิธีนั้นมีความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์และเจ้าภาพหรือเจ้าของงานมีความสุข ความเจริญและเบิกบาน ใจ ผู้นำในพิธีมักเป็นพิธีกรศาสนาพิธี คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในภาคเหนือเป็นหน้าที่ของพ่อหลวง หรือ พ่อหมื่นซึ่งเป็น ไวยาวัจกรประจำวัดนั้นๆ เป็นพิธีกรศาสนาพิธี ส่วนภาคอีสานเป็นหน้าที่ของปราชญ์ชาวบ้าน ด้านศาสนาพิธี

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม เป็นการปฏิบัติตาม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาด้วยความมีศรัทธา ปสาทะ และยึดปฏิบัติเป็นแบบแผนความประพฤติ ที่ตั้งอยู่ในความดีงามจนกลายเป็นสภาพความดีหรือคุณธรรม ฝังลึกอยู่ในจิตสำนึก เป็นลักษณะนิสัย ที่ถาวร แนบแน่นอยู่ในจิตสันดานโดยไม่เสื่อมคลาย

จากการศึกษาของผู้วิจัยโดยการสัมภาษณ์ พบว่า คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ทางพระพุทธศาสนามีด้วยกันหลายประการ ได้แก่ ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ เชื่อฟังคำ ตักเตือนอบรมสั่งสอน ความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรักสามัคคี ความมีเหตุ มีผล มีความเป็นประชาธิปไตย มีความคิดสร้างสรรค์ มีอารมณ์มั่นคง จิตใจราเริงแจ่มใส

เป็นผู้ไม่ประมาท รู้จัก ลด ละ เลิกอบายมุขและสิ่งเสพย์ติดให้โทษ รู้จักบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม รู้จักคุณค่าและปกป้องคุ้มครองพระศาสนา รวมทั้งปฐุณียวัตถุและโบราณสถานของพระศาสนา รู้จักประหยัด และอดออม มีวิริยะอุตสาหะพากเพียร เป็นต้น

การอบรมปลูกฝังให้เกิดมีคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรมเหล่านั้น พระครูภัทรวราคุณ และพระมหาอุทธาน นรเชฎฐโฐ (2549 : สัมภาษณ์) แสดงทัศนะว่า จะต้องอบรมปลูกฝังมาแต่ยังเด็ก พ่อแม่หรือปู่ย่าตายาย จะต้องนำบุตรหลานเข้าวัด ปฏิบัติธรรมประจำแต่ยังเล็ก โดยเฉพาะหลักศีล 5 เป็นหลักคุณธรรมพื้นฐานของชีวิตในสังคมไทย หากทุกคนถือปฏิบัติในหลักศีล 5 ได้โดยเคร่งครัด สังคมไทยก็จะเป็นปึกติสุข ลูกตะรางแทบจะไม่จำเป็นที่ต้องมี ส่วนผู้สูงวัยคงไม่ต้องเป็นห่วงท่านก็ปฏิบัติโอบสดีล เจริญภวานาของท่านอยู่แล้ว แม้เพียงเฉพาะวันพระในพรรษาก็เป็นการฝึกอบรมตนเองแล้ว

ทวีชัย จันทร์อิน และกรรณิการ์ วงศ์ธรรม (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า การอบรม ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้มีความร่วมมือกันหลายฝ่าย ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ผู้ปกครอง รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ต่างช่วยกันนำเด็กเข้าวัดให้รู้จักทำบุญให้ทานรักษาศีล และเจริญสมาธิภวานา เฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลชานุมาน ได้ตั้งงบประมาณเพื่อการนี้ทุกปี อย่างน้อยปีละ 80,000 บาท นอกจากนี้ได้จัดโครงการแข่งขันกีฬาต้านยาเสพย์ติดและโครงการเสริมสร้างและพัฒนา ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ทั้งในระดับนักเรียนในโรงเรียนและกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน

ชลิตา พันธุ์ออน และอัมพร ศรีติดสูง (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า สำหรับผู้ติดยาเสพย์ติดหรือติดสุรา หากต้องการเลิกดื่มสุราและยาเสพย์ติดก็มีศูนย์ผู้ออกเลิกดื่มสุราและยาเสพย์ติดกับศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติมุกดาหาร ช่วยบำบัดรักษาให้ โดยเน้นการบำบัดรักษาเด็กและเยาวชนผู้ติดยาเสพย์ติด และแก้ปัญหายาเสพย์ติด สำหรับผู้ติดยาเสพย์ติดจะมียาช่วยตำรอกพิษหรือเสียนยา และนอกจากนี้ยังมีพิธีสาบานต่อพระธาตุพนมที่อำเภอธาตุพนมด้วย

พระสมุห์สมบัติ สิริมจุกโร และวิทยา แสงทอง (2549 : สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหายาเสพย์ติดว่า เนื่องจากเป็นชายแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน มีปัญหาที่เป็นทางผ่านอยู่บ้าง แต่ก็ได้ได้รับความร่วมมือจากทั้งสองฝ่าย ทำให้ปัญหายาเสพย์ติดลดลง จากสถิติข้อมูลที่ได้ทราบมา ปัญหาที่เป็นทางผ่านลดลงร้อยละ 80 ผู้เสพพลดลงร้อยละ 70-80 ผู้เสพและผู้ค้าที่ยังเหลืออยู่มีไม่มากนักและไม่มืบทบาทำอะไร ส่วนการเล่นการพนันประเภทไพ่ ไฮโล ก็มีอยู่บ้างเฉพาะในเมืองและเขตชุมชน แต่ตามหมู่บ้านไม่ค่อยมี ผู้ที่มาก่อปัญหาส่วนใหญ่เป็นคนถิ่นอื่น

โดยสรุป คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมในทางพระพุทธศาสนาด้วยกันหลายประการได้แก่ เป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ เชื่อฟังคำตักเตือนอบรมสั่งสอน มีความกตัญญูกตเวที มีความเมตตากรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักสามัคคี ความมีเหตุมีผล มีความเป็นประชาธิปไตย มีความคิดสร้างสรรค์ มีอารมณ์มั่นคง จิตใจร่าเริงแจ่มใส เป็นผู้ไม่ประมาท รู้จัด ลด ละ เลิกอบายมุข และสิ่งเสพย์ติดใจให้โทษ รู้จักบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม รู้จักคุณค่าและปกป้องคุ้มครองพระศาสนา รวมทั้ง ปูชนียวัตถุและโบราณสถานของพระศาสนา รู้จักประหยัดและอดออม มีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ มีวิริยะอุตสาหะ พากเพียร เป็นต้น ทั้งนี้โดยบิดา มารดา หรือปู่ย่าตายายได้นำบุตรหลานเข้าวัด ฟีกหัดอบรม บ่มนิสัยให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมมาแต่ยังเด็กจนกลายเป็นลักษณะนิสัยที่ถาวร ถือปฏิบัติโดยไม่รู้สึกลึบใจตนเอง

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม

ผลการวิจัยวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำเสนอเป็นค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ปรากฏรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ตาราง 5 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย โดยรวมและรายด้าน

ด้าน ที่	วัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาในวิถีชีวิต ของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย
1	ภาษาและวรรณกรรม	3.59	0.70	มาก	3.39	0.76	ปานกลาง	3.52	0.62	มาก	3.49	0.70	ปาน กลาง	3.50	0.70	ปานกลาง
2	ความเชื่อ	3.90	0.63	มาก	4.14	0.54	มาก	3.87	0.50	มาก	4.09	0.70	มาก	4.00	0.61	มาก
3	ขนบธรรมเนียมประเพณี	4.07	0.55	มาก	4.26	0.54	มาก	3.90	0.53	มาก	4.25	0.66	มาก	4.12	0.60	มาก
4	พิธีกรรม	4.12	0.59	มาก	4.36	0.46	มาก	3.94	0.55	มาก	4.37	0.57	มาก	4.20	0.57	มาก
5	คุณธรรม จริยธรรม และ ศีลธรรม	3.76	0.53	มาก	4.11	0.53	มาก	3.81	0.51	มาก	4.08	0.58	มาก	3.94	0.56	มาก
รวม		3.89	0.60	มาก	4.05	0.57	มาก	3.81	0.54	มาก	4.06	0.64	มาก	3.95	0.61	มาก

จากตาราง 5 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย โดยรวมและรายด้าน พบว่า

1. พระภิกษุ สามเณร มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย อยู่ในระดับมาก ทั้ง 5 ด้าน เรียงตามลำดับคือ ด้านพิธีกรรม ($\bar{X} = 4.12$) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ($\bar{X} = 4.07$) ด้านความเชื่อ ($\bar{X} = 3.90$) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ($\bar{X} = 3.76$) และด้านภาษาและวรรณกรรม ($\bar{X} = 3.59$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยของพระภิกษุสามเณร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$)

2. ครู มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย อยู่ในระดับมาก 4 ด้าน เรียงตามลำดับคือ ด้านพิธีกรรม ($\bar{X} = 4.36$) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ($\bar{X} = 4.26$) ด้านความเชื่อ ($\bar{X} = 4.14$) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ($\bar{X} = 4.11$) และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ($\bar{X} = 3.39$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยของครู อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.05$)

3. นักเรียน มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย อยู่ในระดับมาก ทั้ง 5 ด้าน เรียงตามลำดับคือ ด้านพิธีกรรม ($\bar{X} = 3.94$) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ($\bar{X} = 3.90$) ด้านความเชื่อ ($\bar{X} = 3.87$) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ($\bar{X} = 3.81$) และด้านภาษาและวรรณกรรม ($\bar{X} = 3.52$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยของนักเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.81$)

4. พุทธศาสนิกชนทั่วไป มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย อยู่ในระดับมาก 4 ด้าน เรียงตามลำดับคือ ด้านพิธีกรรม ($\bar{X} = 4.37$) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ($\bar{X} = 4.25$) ด้านความเชื่อ ($\bar{X} = 4.09$) และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ($\bar{X} = 4.08$) อยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ($\bar{X} = 3.49$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยของพุทธศาสนิกชนทั่วไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$)

กล่าวโดยสรุป ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย อยู่ในระดับมาก 4 ด้าน เรียงตามลำดับคือ ด้านพิธีกรรม ($\bar{X} = 4.20$) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ($\bar{X} = 4.12$) ด้านความเชื่อ ($\bar{X} = 4.00$)

และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ($\bar{X} = 3.94$) และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ($\bar{X} = 3.50$) โดยภาพรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยของทั้ง 4 กลุ่ม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.95$)

ตาราง 6 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม โดยรวมและรายข้อ

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
1	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงรู้ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตโดยศึกษาจากหนังสือสวดมนต์ ตำรา หรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา	3.52	0.98	มาก	3.06	1.02	ปานกลาง	3.25	0.80	ปานกลาง	3.35	1.03	ปานกลาง	3.29	0.97	ปานกลาง
2	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนำคำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตมาใช้ตั้งชื่อบุคคล อาคาร สถานที่ และสิ่งของต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล	3.61	0.93	มาก	3.22	1.10	ปานกลาง	3.29	1.02	ปานกลาง	3.38	1.10	ปานกลาง	3.37	1.05	ปานกลาง
3	พระภิกษุ สามเณร ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง เรียนภาษาบาลีเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้	3.73	0.94	มาก	3.75	0.87	มาก	3.94	0.81	มาก	3.73	0.89	มาก	3.79	0.88	มาก
4	นักเรียนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง เรียนภาษาบาลี หรือภาษาสันสกฤตในวิชาภาษาไทย เพื่อให้รู้ความหมายของคำและนำไปใช้ได้ถูกต้อง	3.30	1.04	ปานกลาง	3.06	1.04	ปานกลาง	3.20	1.06	ปานกลาง	3.13	0.99	ปานกลาง	3.17	1.04	ปานกลาง

ตาราง 6(ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน วิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย
5	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เห็นว่า พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนา ที่รวบรวม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ไว้เป็นหมวดหมู่ และทุกคน สามารถศึกษาและนำไปประพฤติ ปฏิบัติได้ถูกต้อง	3.66	0.94	มาก	3.62	0.98	มาก	3.79	0.94	มาก	3.88	0.94	มาก	3.74	0.95	มาก
6	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า นักปราชญ์อีสานโบราณและหรือ นักปราชญ์แห่งล้านนา ได้จารึก เรื่องราวและหลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนาด้วยอักษรธรรม และหรืออักษรล้านนาลงไว้ในใบ ลาน	3.72	1.05	มาก	3.60	1.10	มาก	3.64	0.94	มาก	3.49	1.19	ปานกลาง	3.61	1.08	มาก
รวม		3.59	0.70	มาก	3.39	0.76	ปานกลาง	3.52	0.62	มาก	3.49	0.70	ปานกลาง	3.50	0.70	ปานกลาง

จากตาราง 6 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม โดยรวมและรายข้อ พบว่า

1. พระภิกษุ สามเณร มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับมาก 5 ข้อ เรียงตามลำดับคือ พระภิกษุ สามเณร ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลีเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้ ($\bar{X} = 3.73$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่านักปราชญ์อีสานโบราณและหรือนักปราชญ์แห่งล้านนาได้จารึกเรื่องราวและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยอักษรธรรมและหรืออักษรล้านนาลงไว้ในใบลาน ($\bar{X} = 3.72$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเห็นว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่และทุกคนสามารถศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.66$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงรู้ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตโดยศึกษาจากหนังสือสวดมนต์ ตำราหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.52$) และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อคือ นักเรียนแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตในวิชาภาษาไทยเพื่อให้รู้ความหมายของคำและนำไปใช้ได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.30$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของพระภิกษุ สามเณร ด้านภาษาและวรรณกรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.59$)

2. ครู มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับมาก 3 ข้อ เรียงตามลำดับคือ พระภิกษุ สามเณร ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลีเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้ ($\bar{X} = 3.75$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเห็นว่าพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่และทุกคนสามารถศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.62$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่านักปราชญ์อีสานโบราณและหรือนักปราชญ์แห่งล้านนาได้จารึกเรื่องราวและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยอักษรธรรมและหรืออักษรล้านนาลงไว้ในใบลาน ($\bar{X} = 3.60$) และอยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนำคำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตมาใช้ตั้งชื่อบุคคล อาคาร สถานที่และสิ่งของต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล ($\bar{X} = 3.22$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงรู้ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตโดยศึกษาจากหนังสือสวดมนต์ ตำราหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.06$) และนักเรียนแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตในวิชาภาษาไทยเพื่อให้รู้ความหมายของคำและนำไปใช้ได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.06$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของครู ด้านภาษาและวรรณกรรมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.39$)

3. นักเรียน มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับมาก 3 ข้อ เรียงตามลำดับคือ พระภิกษุ สามเณร ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลีเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้ ($\bar{X} = 3.94$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเห็นว่าพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่และทุกคนสามารถศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.79$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่านักปราชญ์อีสานโบราณและ/หรือนักปราชญ์แห่งล้านนา ได้จารึกเรื่องราวและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยอักษรธรรมและหรืออักษรล้านนาลงไว้ในใบลาน ($\bar{X} = 3.64$) และอยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนำคำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตมาใช้ตั้งชื่อบุคคล อาคาร สถานที่ และสิ่งของต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล ($\bar{X} = 3.29$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงรู้ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตโดยศึกษาจากหนังสือสวดมนต์ ตำราหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.25$) และนักเรียนแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตในวิชาภาษาไทยเพื่อให้รู้ความหมายของคำและนำไปใช้ได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.20$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของนักเรียน ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.52$)

4. พุทธศาสนิกชนทั่วไป มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับมาก 2 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเห็นว่าพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่และทุกคนสามารถศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.88$) และพระภิกษุ สามเณร ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลีเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้ ($\bar{X} = 3.73$) และอยู่ในระดับปานกลาง 4 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่านักปราชญ์อีสานโบราณและหรือนักปราชญ์แห่งล้านนาได้จารึกเรื่องราวและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยอักษรธรรมและหรืออักษรล้านนาลงไว้ในใบลาน ($\bar{X} = 3.49$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนำคำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตมาใช้ตั้งชื่อบุคคล อาคาร สถานที่ และสิ่งของต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล ($\bar{X} = 3.38$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงรู้ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตโดยศึกษาจากหนังสือสวดมนต์ ตำราหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.35$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ นักเรียนแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตในวิชาภาษาไทยเพื่อให้รู้ความหมายของคำและนำไปใช้ได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.13$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.49$)

กล่าวโดยสรุป ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับมาก 3 ข้อ เรียงตามลำดับคือ พระภิกษุ สามเณร ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลีเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้ ($\bar{X} = 3.79$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเห็นว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่และทุกคนสามารถศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.74$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่านักปราชญ์อีสานโบราณและหรือนักปราชญ์แห่งล้านนา ได้จารึกเรื่องราวและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยอักษรธรรมและหรืออักษรล้านนาลงไว้ในใบลาน ($\bar{X} = 3.61$) และอยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนำคำภาษาบาลี หรือภาษาสันสกฤตมาใช้ตั้งชื่อบุคคล อาคาร สถานที่ และสิ่งของต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล ($\bar{X} = 3.37$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงรู้ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตโดยศึกษาจากหนังสือสวดมนต์ ตำราหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.29$) และนักเรียนแถบลุ่มแม่น้ำโขงเรียนภาษาบาลี หรือภาษาสันสกฤตในวิชาภาษาไทยเพื่อให้รู้ความหมายของคำและนำไปใช้ได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 3.17$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.50$)

ตาราง 7 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านความเชื่อ โดยรวมและรายข้อ

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
1	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ถ้าคนเรายังมีกิเลส มีกรรม และมีวิบากอยู่ ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิด และเป็นไปตามกรรมของตน ดังนั้น เมื่อเราต้องการไปเกิดในที่ดีๆ จึงต้องทำบุญกุศลอยู่เสมอ	4.07	0.97	มาก	4.37	0.71	มาก	4.02	0.80	มาก	4.31	0.81	มาก	4.21	0.84	มาก
2	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า พระเครื่อง เครื่องราง ของขลัง คาถาอาคม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มีอำนาจที่บันดาลให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยต่างๆ และอำนวยประโยชน์ให้ประสบความสำเร็จ มีความเจริญรุ่งเรือง และมีความสุขตามที่บนบานและหวังเอาไว้ได้	4.06	0.86	มาก	4.23	0.71	มาก	3.91	0.84	มาก	4.16	0.86	มาก	4.09	0.83	มาก
3	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ จะบันดาลให้มีความสุข และเป็นสิริมงคล	4.21	0.87	มาก	4.48	0.58	มาก	4.21	0.76	มาก	4.42	0.74	มาก	4.33	0.75	มาก

ตาราง 7 (ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน วิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย
4	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า นรกและสวรรค์ มีอยู่จริงตามกฎ แห่งกรรม ดังนั้น ผู้ทำชั่วหรือบาป ย่อมไปสู่นรก ส่วนผู้ทำดีหรือ บุญกุศล ย่อมไปสู่สวรรค์	4.15	0.85	มาก	4.35	0.66	มาก	4.02	0.76	มาก	4.13	0.79	มาก	4.21	0.78	มาก
5	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า การเลี้ยงผีปู่ตา หรือผีปู่ย่า ถือว่า เป็นการแสดงถึงความมีกตัญญู กตเวทีต่อบรรพบุรุษ และเป็นผล ให้เกิดสิริมงคลแก่ครอบครัว นอกจากนี้ยังเป็นอุบายในการ อนุรักษหรือรักษาป่าธรรมชาติของ หมู่บ้านด้วย	3.83	1.11	มาก	4.02	0.84	มาก	3.74	0.87	มาก	3.79	1.22	มาก	3.85	1.03	มาก
6	เมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง คนไทยแถบ ลุ่มแม่น้ำโขงนิยมประกอบพิธีขอ ฝน และนิมนต์พระสงฆ์มาสวด พระคาถา และเทศน์นันทานชาดก	3.45	1.05	ปานกลาง	3.48	1.07	ปานกลาง	3.32	0.99	ปานกลาง	3.55	1.28	มาก	3.45	1.10	ปานกลาง

ตาราง 7 (ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน วิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย
7	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ล้างสังขรณ์ และความฝัน เป็น นิมิตหรือลางบอกเหตุที่จะเกิด ขึ้นกับเรา ทั้งเหตุดีและเหตุร้าย	3.49	1.08	ปาน กลาง	3.90	0.84	มาก	3.73	0.85	มาก	3.83	1.08	มาก	3.74	0.98	มาก
8	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า การสะเดาะเคราะห์เป็นการช่วย บรรเทาความทุกข์กังวลใจ ลงได้ ไม่มาก ก็น้อย	3.81	0.93	มาก	4.06	0.76	มาก	3.75	0.89	มาก	4.05	0.88	มาก	3.92	0.88	มาก
9	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า หากได้ถูกขังขามดีจะทำอะไรก็ เจริญรุ่งเรือง และอยู่เย็นเป็นสุข	4.05	0.93	มาก	4.36	0.70	มาก	4.10	0.84	มาก	4.34	0.82	มาก	4.21	0.83	มาก
รวม		3.90	0.63	มาก	4.14	0.54	มาก	3.87	0.50	มาก	4.09	0.70	มาก	4.00	0.61	มาก

จากตาราง 7 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านความเชื่อ โดยรวมและรายข้อ พบว่า

1. พระภิกษุ สามเณร มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก 7 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าการประพรมน้ำพระพุทธมนต์จะบันดาลให้มีความสุขและเป็นสิริมงคล ($\bar{X} = 4.21$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่านรกและสวรรค์มีอยู่จริงตามกฎแห่งกรรม ดังนั้นผู้ทำชั่วหรือบาปย่อมไปสู่ นรก ส่วนผู้ทำดีหรือบุญกุศลย่อมไปสู่สวรรค์ ($\bar{X} = 4.15$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ถ้าคนเรายังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบากอยู่ ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิด และเป็นไปตามกรรมของตน ดังนั้น เมื่อเราต้องการไปเกิดในที่ดีๆ จึงต้องทำบุญกุศลอยู่เสมอ ($\bar{X} = 4.07$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า การสะเดาะเคราะห์เป็นการช่วยบรรเทาความทุกข์กังวลใจลงได้ไม่มากนัก ($\bar{X} = 3.81$) และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ เรียงลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ลางสังหรณ์และความฝันเป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุที่จะเกิดขึ้นกับเราทั้งเหตุดีและเหตุร้าย ($\bar{X} = 3.49$) และเมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมประกอบพิธีขอฝนและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระคาถา และเทศน์นันทานชาดก ($\bar{X} = 3.45$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของพระภิกษุ สามเณร ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.90$)

2. ครู มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก 8 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าการประพรมน้ำพระพุทธมนต์จะบันดาลให้มีความสุขและเป็นสิริมงคล ($\bar{X} = 4.48$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ถ้าคนเรายังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบากอยู่ ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิด และเป็นไปตามกรรมของตน ดังนั้น เมื่อเราต้องการไปเกิดในที่ดีๆ จึงต้องทำบุญกุศลอยู่เสมอ ($\bar{X} = 4.37$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า หากได้ถูกขงามยามดีจะทำอะไรก็เจริญรุ่งเรืองและอยู่เย็นเป็นสุข ($\bar{X} = 4.36$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ลางสังหรณ์และความฝันเป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุที่จะเกิดขึ้นกับเราทั้งเหตุดีและเหตุร้าย ($\bar{X} = 3.90$) และอยู่ระดับปานกลาง 1 ข้อ คือเมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมประกอบพิธีขอฝนและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระคาถาและเทศน์นันทานชาดก ($\bar{X} = 3.48$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของครู ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.14$)

3. นักเรียน มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก 8 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่ม

แม่น้ำโขงเชื่อว่าการประพรมน้ำพระพุทธรมนต์จะบันดาลให้มีความสุขและเป็นสิริมงคล ($\bar{X} = 4.21$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า หากได้ฤกษ์งายยามดีจะทำอะไรก็เจริญรุ่งเรืองและอยู่เย็นเป็นสุข ($\bar{X} = 4.10$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่านรกและสวรรค์มีอยู่จริงตามกฎแห่งกรรม ดังนั้น ผู้ทำชั่วหรือบาปยอมไปสู่ นรก ส่วนผู้ทำดีหรือบุญกุศลยอมไปสู่สวรรค์ ($\bar{X} = 4.02$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ถ้าคนเรายังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบากอยู่ ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิด และเป็นไปตามกรรมของตน ดังนั้น เมื่อเราต้องการไปเกิดในที่ดีๆ จึงต้องทำบุญกุศลอยู่เสมอ ($\bar{X} = 4.02$) และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ คือ เมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง นิยมประกอบพิธีขอฝนและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระคาถาและเทศน์นันทานชาดก ($\bar{X} = 3.32$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของนักเรียน ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.87$)

4. พุทธศาสนิกชนทั่วไป มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก 9 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าการประพรมน้ำพระพุทธรมนต์จะบันดาลให้มีความสุขและเป็นสิริมงคล ($\bar{X} = 4.42$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า หากได้ฤกษ์งายยามดีจะทำอะไรก็เจริญรุ่งเรืองและอยู่เย็นเป็นสุข ($\bar{X} = 4.34$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ถ้าคนเรายังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบากอยู่ ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิด และเป็นไปตามกรรมของตน ดังนั้น เมื่อเราต้องการไปเกิดในที่ดีๆ จึงต้องทำบุญกุศลอยู่เสมอ ($\bar{X} = 4.31$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ เมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมประกอบพิธีขอฝนและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระคาถาและเทศน์นันทานชาดก ($\bar{X} = 3.55$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.09$)

กล่าวโดยสรุป ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก 8 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าการประพรมน้ำพระพุทธรมนต์จะบันดาลให้มีความสุขและเป็นสิริมงคล ($\bar{X} = 4.33$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่านรกและสวรรค์มีอยู่จริงตามกฎแห่งกรรม ดังนั้น ผู้ทำชั่วหรือบาปยอมไปสู่ นรก ส่วนผู้ทำดีหรือบุญกุศลยอมไปสู่สวรรค์ ($\bar{X} = 4.21$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า หากได้ฤกษ์งายยามดีจะทำอะไรก็เจริญรุ่งเรืองและอยู่เย็นเป็นสุข ($\bar{X} = 4.21$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ลางสังหรณ์และความฝันเป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุที่จะเกิดขึ้นกับเราทั้งเหตุดีและเหตุร้าย ($\bar{X} = 3.74$) และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ คือ เมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมประกอบพิธีขอฝนและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระคาถา

และเทศน์นิทานชาดก ($\bar{X} = 3.45$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน
วิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก
($\bar{X} = 4.00$)

ตาราง 8 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมและรายข้อ

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
1	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือว่าการทำบุญต่างๆตามประเพณีเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญกุศล สร้างบารมี และรักษาคุณค่าทางจริยธรรม	4.28	0.72	มาก	4.30	0.69	มาก	4.10	0.76	มาก	4.34	0.74	มาก	4.26	0.73	มาก
2	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ประจำวัน เป็นการบำรุงพระศาสนา และบำเพ็ญบุญกุศล	4.06	0.86	มาก	4.37	0.72	มาก	4.05	0.75	มาก	4.34	0.81	มาก	4.20	0.80	มาก
3	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ทำบุญข้าวจีหรือบุญเดือน 3 โดยผนวกเข้ากับการทำบุญวันมาฆบูชา เพื่อบำเพ็ญกุศล และรักษาประเพณี	4.02	0.80	มาก	3.95	0.95	มาก	3.64	0.89	มาก	4.15	0.92	มาก	3.94	0.91	มาก
4	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดกในงานเทศน์มหาชาติ (บุญผะเหวดของชาวอีสานหรือตั้งธรรมหลวงของชาวล้านนา) ให้ครบ 13 กัณฑ์ใน 1 วัน เพื่อเป็นการสั่งสมบุญกุศลและได้เกิดทันศาสนาพระศรีอาริย์	3.80	0.98	มาก	4.07	0.77	มาก	3.55	0.89	มาก	4.03	1.00	มาก	3.86	0.93	มาก

ตาราง 8 (ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
5	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง จัดงานวันสงกรานต์เพื่อเป็นการทำบุญขึ้นปีใหม่แบบไทยโบราณ ทำบุญบั้งสุก อัฐิให้แก่บรรพบุรุษ และสงน้ำพระพุทธรูป แล้วยังจัดพิธีสงน้ำ (รดน้ำคำหัว) ผู้อาวุโสเพื่อขอพรอีกด้วย	4.10	0.89	มาก	4.54	0.63	มากที่สุด	4.16	0.93	มาก	4.54	0.72	มากที่สุด	4.34	0.83	มาก
6	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ทำบุญเข้าพรรษา และวันออกพรรษา เป็นการบำรุงส่งเสริมพระสงฆ์ที่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย และตนเองได้บำเพ็ญบุญโดยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญกาวนาให้บริบูรณ์ด้วย	4.07	0.86	มาก	4.40	0.71	มาก	3.91	0.85	มาก	4.31	0.83	มาก	4.17	0.84	มาก
7	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงจัดไหลเรือไฟตามลำน้ำโขงในวันออกพรรษา เพื่อบูชาคุณของพระพุทธเจ้า และเชื่อว่าพญานาคในลำน้ำโขงซึ่งเป็นสัตว์ในตำนานทางพระพุทธศาสนา ก็ได้จุดไฟร่วมบูชาคุณของพระพุทธเจ้าด้วย	4.15	0.79	มาก	4.16	0.85	มาก	3.93	0.85	มาก	4.05	0.97	มาก	4.07	0.87	มาก
รวม		4.07	0.55	มาก	4.26	0.54	มาก	3.90	0.53	มาก	4.25	0.66	มาก	4.12	0.59	มาก

จากตาราง 8 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมและรายข้อ พบว่า

1. พระภิกษุ สามเณร มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก 7 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือว่า การทำบุญต่างๆตามประเพณีเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญกุศล สร้างบารมี และรักษาคุณค่าทางจริยธรรม ($\bar{X} = 4.28$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงจัดไหลเรือไฟตามลำน้ำโขงในวันออกพรรษา เพื่อบูชาคุณของพระพุทธเจ้า และเชื่อว่าพญานาคในลำน้ำโขงซึ่งเป็นสัตว์ในตำนานทางพระพุทธศาสนา ก็ได้จุดไฟร่วมบูชาคุณของพระพุทธเจ้าด้วย ($\bar{X} = 4.15$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง จัดงานวันสงกรานต์เพื่อเป็นการทำบุญขึ้นปีใหม่แบบไทยโบราณ ทำบุญบังสุกุลอัฐิให้แก่บรรพบุรุษ และสงฆ์พระพุทธรูป แล้วยังจัดพิธีสงฆ์ (รดน้ำคำหัว) ผู้อาวุโสเพื่อขอพรอีกด้วย ($\bar{X} = 4.10$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดกในงานเทศน์มหาชาติ (บุญชะเหวดของชาวอีสานหรือตั้งธรรมหลวงของชาวล้านนา) ให้ครบ 13 กัณฑ์ใน 1 วัน เพื่อเป็นการตั้งสมบุญกุศลและได้เกิดทันศาสนาพระศรีอาริย์ ($\bar{X} = 3.80$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของพระภิกษุ สามเณร ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$)

2. ครู มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมากที่สุด 1 ข้อ คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง จัดงานวันสงกรานต์เพื่อเป็นการทำบุญขึ้นปีใหม่แบบไทยโบราณ ทำบุญบังสุกุลอัฐิให้แก่บรรพบุรุษ และสงฆ์พระพุทธรูป แล้วยังจัดพิธีสงฆ์ (รดน้ำคำหัว) ผู้อาวุโสเพื่อขอพรอีกด้วย ($\bar{X} = 4.54$) และอยู่อยู่ในระดับมาก 6 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ทำบุญเข้าพรรษา และวันออกพรรษา เป็นการบำรุงส่งเสริมพระสงฆ์ที่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย และตนเองได้บำเพ็ญบุญโดยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาให้บริบูรณ์ด้วย ($\bar{X} = 4.40$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ประจำวัน เป็นการบำรุงพระศาสนา และบำเพ็ญบุญกุศล ($\bar{X} = 4.37$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือว่า การทำบุญต่างๆ ตามประเพณีเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญกุศล สร้างบารมี และรักษาคุณค่าทางจริยธรรม ($\bar{X} = 4.30$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ทำบุญข้าวจีหรือบุญเดือน 3 โดยผนวกเข้ากับการทำบุญวันมาฆบูชาเพื่อบำเพ็ญกุศล และรักษาประเพณี ($\bar{X} = 3.95$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของครู ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$)

3. นักเรียน มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่ม

แม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมากที่สุด 7 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง จัดงานวันสงกรานต์เพื่อเป็นการทำบุญขึ้นปีใหม่แบบไทยโบราณ ทำบุญบังสุกุลอัฐิให้แก่บรรพบุรุษ และสร้างพระพุทธรูป แล้วยังจัดพิธีสงน้ำ (รดน้ำคำหัว) ผู้อาวุโสเพื่อขอพรอีกด้วย ($\bar{X} = 4.16$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือว่า การทำบุญต่างๆตามประเพณีเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญกุศล สร้างบารมี และรักษาคุณค่าทางจริยธรรม ($\bar{X} = 4.10$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ประจำวัน เป็นการบำรุงพระศาสนา และบำเพ็ญบุญกุศล ($\bar{X} = 4.05$) ส่วนลำดับสุดท้าย คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดกในงานเทศน์มหาชาติ (บุญสะเทวดของชาวอีสานหรือตั้งกรรมหลวงของชาวล้านนา) ให้ครบ 13 ถัณฑ์ใน 1 วัน เพื่อเป็นการสั่งสมบุญกุศลและได้เกิดทันศาสนาพระศรีอริย์ ($\bar{X} = 3.55$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของนักเรียน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.90$)

4. พุทธศาสนิกชนทั่วไป มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมากที่สุด 1 ข้อ คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง จัดงานวันสงกรานต์เพื่อเป็นการทำบุญขึ้นปีใหม่แบบไทยโบราณ ทำบุญบังสุกุลอัฐิให้แก่บรรพบุรุษ และสร้างพระพุทธรูป แล้วยังจัดพิธีสงน้ำ (รดน้ำคำหัว) ผู้อาวุโสเพื่อขอพรอีกด้วย ($\bar{X} = 4.54$) และอยู่ในระดับมาก 6 ข้อ เรียงตามลำดับ คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือว่า การทำบุญต่างๆตามประเพณีเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญกุศล สร้างบารมี และรักษาคุณค่าทางจริยธรรม ($\bar{X} = 4.34$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ทำบุญเข้าพรรษา และวันออกพรรษาเป็นการบำรุงส่งเสริมพระสงฆ์ที่ได้ศึกษาพระธรรมวินัยและตนเองได้บำเพ็ญบุญ โดยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาให้บริบูรณ์ด้วย ($\bar{X} = 4.31$) ส่วนลำดับสุดท้าย คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดกในงานเทศน์มหาชาติ (บุญสะเทวดของชาวอีสานหรือตั้งกรรมหลวงของชาวล้านนา) ให้ครบ 13 ถัณฑ์ใน 1 วัน เพื่อเป็นการสั่งสมบุญกุศลและได้เกิดทันศาสนาพระศรีอริย์ ($\bar{X} = 4.03$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.25$)

กล่าวโดยสรุป ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมากที่สุด 7 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง จัดงานวันสงกรานต์เพื่อเป็นการทำบุญขึ้นปีใหม่แบบไทยโบราณ ทำบุญบังสุกุลอัฐิให้แก่บรรพบุรุษ และสร้างพระพุทธรูป แล้วยังจัดพิธีสงน้ำ (รดน้ำคำหัว) ผู้อาวุโสเพื่อขอพรอีกด้วย ($\bar{X} = 4.34$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือว่า การทำบุญต่างๆตามประเพณีเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญกุศล สร้างบารมี และรักษาคุณค่าทางจริยธรรม ($\bar{X} = 4.26$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ประจำวัน เป็นการบำรุงพระศาสนา และบำเพ็ญบุญกุศล ($\bar{X} = 4.20$)

ส่วนลำดับสุดท้าย คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดกในงานเทศน์มหาชาติ (บุญชะหวาดของชาวอีสานหรือตั้งกรรมหลวงของชาวล้านนา) ให้ครบ 13 กัณฑ์ใน 1 วัน เพื่อเป็นการสั่งสม บุญกุศลและได้เกิดทันศาสนาพระศรีอาริย์ ($\bar{X} = 3.86$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$)

ตาราง 9 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม โดยรวมและรายข้อ

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
1	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงประกอบพิธีต่างๆในทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มพิธีด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย แล้วจึงสมาทานศีล 5 (รับศีล 5) เป็นลำดับถัดไป	4.41	0.70	มาก	4.57	0.59	มากที่สุด	4.27	0.80	มาก	4.54	0.70	มากที่สุด	4.44	0.71	มาก
2	การบรรพชา อุปสมบท (การบวชพระและสามเณร) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือว่าเป็นการแสดงตนเป็นผู้รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่นับถือของตน	4.14	0.84	มาก	4.23	0.71	มาก	3.94	0.78	มาก	4.39	0.73	มาก	4.18	0.78	มาก
3	ในปัจจุบันการแสดงตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาของนักเรียนนั้น โรงเรียนมักจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้แก่ นักเรียนชาวพุทธตามระเบียบพิธีที่ทางราชการกำหนด	3.84	0.96	มาก	3.90	0.90	มาก	3.70	0.93	มาก	4.10	0.93	มาก	3.88	0.94	มาก
4	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมไปไหว้พระ ทำวัตร สวดมนต์ ฟังเทศน์ และเวียนเทียนที่วัด	4.12	0.89	มาก	4.39	0.72	มาก	4.17	0.90	มาก	4.45	0.79	มาก	4.28	0.84	มาก

ตาราง 9 (ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
5	ในปัจจุบันคนเรามีเวลาน้อย ดังนั้นคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เมื่อจะทำบุญเลี้ยงพระจึงมัก นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านจบแล้วถวายภัตตาหารให้แล้วเสร็จในวันและเวลาเดียวกัน	4.03	0.99	มาก	4.27	0.87	มาก	3.78	0.93	มาก	4.29	0.92	มาก	4.09	0.95	มาก
6	พิธีทำบุญทั่วไปคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง นิมนต์พระสงฆ์จำนวนคือ คือ 5 รูป 7 รูป หรือ 9 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหาร	4.37	0.86	มาก	4.52	0.73	มากที่สุด	3.79	1.06	มาก	4.45	0.79	มาก	4.28	0.91	มาก
7	พิธีทำบุญเกี่ยวกับการตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิมนต์พระสงฆ์จำนวนคือ คือ 8 รูป 10 รูป มาสวดพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหาร	3.75	1.40	มาก	4.07	1.10	มาก	3.82	1.04	มาก	4.14	1.11	มาก	3.94	1.18	มาก
8	พิธีสวดพระอภิธรรม ในงานศพคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป มาสวดมาติกาหรือสวดพระอภิธรรม	4.21	0.90	มาก	4.48	0.73	มาก	3.82	0.95	มาก	4.41	0.82	มาก	4.23	0.89	มาก

ตาราง 9 (ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน วิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D	ความ หมาย	\bar{X}	S.D	ความ หมาย	\bar{X}	S.D	ความ หมาย	\bar{X}	S.D	ความ หมาย	\bar{X}	S.D	ความ หมาย
9	การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ ผู้ตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง นิยมทอดผ้าบังสุกุลและกรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลขณะที่พระสงฆ์ เริ่ม อนุโมทนาด้วยบท ยถา...	4.27	0.93	มาก	4.63	0.55	มากที่สุด	4.02	0.87	มาก	4.48	0.76	มาก	4.35	0.82	มาก
10	การถวายทานแด่พระสงฆ์ คนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมถวายเป็น “สังฆทาน” ด้วยเชื่อว่าเป็นทานที่มี อานิสงส์ และได้บุญกุศลมาก	4.07	0.87	มาก	4.54	0.57	มากที่สุด	4.06	0.86	มาก	4.41	0.79	มาก	4.27	0.81	มาก
รวม		4.12	0.59	มาก	4.36	0.46	มาก	3.94	0.55	มาก	4.37	0.57	มาก	4.20	0.57	มาก

จากตาราง 9 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม โดยรวมและรายข้อ พบว่า

1. พระภิกษุ สามเณร มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม อยู่ระดับมากที่สุด 10 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงประกอบพิธีต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มพิธีด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย แล้วจึงสมาทานศีล 5 (รับศีล 5) เป็นลำดับถัดไป ($\bar{X} = 4.41$) พิธีทำบุญทั่วไปคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนคือ 5 รูป 7 รูป หรือ 9 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหาร ($\bar{X} = 4.37$) และการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมทอดผ้าบังสุกุลและกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายขณะที่พระสงฆ์ เริ่มอนุโมทนาด้วยบท ขถา... ($\bar{X} = 4.27$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ พิธีทำบุญเกี่ยวกับการตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนคือ 8 รูป 10 รูป มาสวดพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหาร ($\bar{X} = 3.75$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของพระภิกษุ สามเณร ด้านพิธีกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.12$)

2. ครู มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม อยู่ระดับมากที่สุด 4 ข้อ เรียงตามลำดับคือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมทอดผ้าบังสุกุลและกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายขณะที่พระสงฆ์ เริ่มอนุโมทนาด้วยบท ขถา... ($\bar{X} = 4.63$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงประกอบพิธีต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มพิธีด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย แล้วจึงสมาทานศีล 5 (รับศีล 5) เป็นลำดับถัดไป ($\bar{X} = 4.57$) และ การถวายทานแด่พระสงฆ์ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมถวายเป็น “สังฆทาน” ด้วยเชื่อว่าเป็นทานที่มีอานิสงส์ และได้บุญกุศลมาก ($\bar{X} = 4.54$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ พิธีทำบุญทั่วไปคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนคือ 5 รูป 7 รูป หรือ 9 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหาร ($\bar{X} = 4.52$) และอยู่ในระดับมากที่สุด 6 ข้อ เรียงตามลำดับคือ พิธีสวดพระอภิธรรม ในงานศพ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป มาสวดมตिकाหรือสวดพระอภิธรรม ($\bar{X} = 4.48$) ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมไปไหว้พระ ทำวัตร สวดมนต์ ฟังเทศน์ และเวียนเทียนที่วัด ($\bar{X} = 4.39$) และในปัจจุบันคนเรามีเวลาน้อย ดังนั้น คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เมื่อจะทำบุญเลี้ยงพระ จึงมักนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านจบแล้วถวายภัตตาหารให้แล้วเสร็จในวันและเวลาเดียวกัน ($\bar{X} = 4.27$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ ในปัจจุบันการแสดงตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาของนักเรียนนั้น โรงเรียนมักจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้แก่นักเรียนชาวพุทธตามระเบียบพิธีที่ทางราชการกำหนด ($\bar{X} = 3.90$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของครู ด้านพิธีกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.36$)

3. นักเรียน มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง

ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม อยู่ระดับมากที่สุด 10 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงประกอบพิธีต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มพิธีด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยแล้ว จึงสมาทานศีล 5 (รับศีล 5) เป็นลำดับถัดไป ($\bar{X} = 4.27$) ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมไปไหว้พระ ทำวัตร สวดมนต์ ฟังเทศน์ และเวียนเทียนที่วัด ($\bar{X} = 4.17$) และการถวายทานแก่พระสงฆ์ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมถวายเป็น “สังฆทาน” ด้วยเชื่อว่าเป็นทานที่มีอานิสงส์ และได้บุญกุศลมาก ($\bar{X} = 4.06$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ ในปัจจุบันการแสดงตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาของนักเรียนนั้น โรงเรียนมักจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้แก่ นักเรียนชาวพุทธตามระเบียบพิธีที่ทางราชการกำหนด ($\bar{X} = 3.70$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของนักเรียน ด้านพิธีกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$)

4. พุทธศาสนิกชนทั่วไป มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม อยู่ระดับมากที่สุด 1 ข้อ คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงประกอบพิธีต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มพิธีด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยแล้วจึงสมาทานศีล 5 (รับศีล 5) เป็นลำดับถัดไป ($\bar{X} = 4.54$) และอยู่ในระดับมาก 9 ข้อ เรียงตามลำดับคือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมทอดผ้าบังสุกุล และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลขณะที่พระสงฆ์ เริ่มอนุโมทนาด้วยบท ยถา... ($\bar{X} = 4.48$) ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมไปไหว้พระ ทำวัตร สวดมนต์ ฟังเทศน์ และเวียนเทียนที่วัด ($\bar{X} = 4.45$) และพิธีทำบุญทั่วไปคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง นิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนคือ 5 รูป 7 รูป หรือ 9 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ และฉันภัตตาหาร ($\bar{X} = 4.45$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ ในปัจจุบันการแสดงตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาของนักเรียนนั้น โรงเรียนมักจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้แก่ นักเรียนชาวพุทธตามระเบียบพิธีที่ทางราชการกำหนด ($\bar{X} = 4.10$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้านพิธีกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.37$)

กล่าวโดยสรุป ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านพิธีกรรม อยู่ระดับมากที่สุด 10 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงประกอบพิธีต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มพิธีด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยแล้วจึงสมาทานศีล 5 (รับศีล 5) เป็นลำดับถัดไป ($\bar{X} = 4.44$) การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมทอดผ้าบังสุกุลและกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลขณะที่พระสงฆ์ เริ่มอนุโมทนาด้วยบท ยถา... ($\bar{X} = 4.35$) และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คนไทย

แถบกลุ่มแม่น้ำโขงนิยมไปไหว้พระ ทำวัตร สวดมนต์ ฟังเทศน์ และเวียนเทียนที่วัด ($\bar{X} = 4.28$) ส่วนลำดับ
สุดท้ายคือ ในปัจจุบันการแสดงตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาของนักเรียนนั้น โรงเรียนมักจัดพิธีแสดงตน
เป็นพุทธมามกะให้แก่ นักเรียนชาวพุทธตามระเบียบพิธีที่ทางราชการกำหนด ($\bar{X} = 3.88$) โดยรวมแล้ว
ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย
ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านพิธีกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.20$)

ตาราง 10 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม โดยรวมและรายข้อ

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
1	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงสมาทานรักษามงคลศีล (ศีล 5) และเบญจธรรม (ธรรม 5) เพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญกุศลในเบื้องต้นและเพื่อให้ตนเป็นผู้มีคุณธรรม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข	3.93	0.85	มาก	4.23	0.74	มาก	3.98	0.88	มาก	4.25	0.85	มาก	4.10	0.84	มาก
2	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงปฏิบัติศีล 8 หรืออุโบสถศีล และเทวธรรม (หิริและโอตตปละ) เพื่อขัดเกลาจิตใจของตนให้เบาบางลงจนเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด ปราศจากกิเลสอกุศลในจิตใจ	3.66	0.99	มาก	3.75	0.90	มาก	3.64	0.86	มาก	3.89	0.98	มาก	3.73	0.94	มาก
3	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงมุ่งมั่นในการละเว้นความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ โดยประพฤติแต่ความสุจริตทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ เพื่อศักดิ์ศรีของตนและความสงบสุขของครอบครัว	3.60	1.00	มาก	4.04	0.80	มาก	3.82	0.84	มาก	4.11	0.88	มาก	3.89	0.91	มาก

ตาราง 10 (ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน วิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย
4	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าทำ ดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นกฎแห่ง กรรมของโลกมนุษย์ ดังนั้น เพื่อ ความสุข ความเจริญแก่ตน จึง ประกอบแต่กรรมดี	3.88	0.92	มาก	4.37	0.71	มาก	4.03	0.83	มาก	4.34	0.78	มาก	4.15	0.84	มาก
5	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เชื่อว่า การทำบุญให้ทานเป็นบุญกุศล เบื้องต้นและเป็นการช่วยเหลือ สังคม ดังนั้นเมื่อมีโอกาสจึงร่วม ทำบุญบริจาคทานตามควรแก่ฐานะ เสมอ	3.98	0.78	มาก	4.34	0.65	มาก	4.06	0.79	มาก	4.23	0.79	มาก	4.15	0.76	มาก
6	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นผู้มี ความกตัญญูต่อบุคคลที่เคารพเชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำแนะนำคำเตือน พร่ำสอนของผู้มีพระคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมทั้งมีความ กตัญญูต่อบุคคลที่ต่อชาติ ศาสนาและ พระมหากษัตริย์ อย่างสม่ำเสมอ	3.94	0.75	มาก	4.42	0.62	มาก	4.15	0.76	มาก	4.33	0.71	มาก	4.21	0.74	มาก

ตาราง 10 (ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
7	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นคนพูดความจริงและทำจริงไม่พูดเท็จ และพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ต่อทุกคน	3.60	0.92	มาก	4.01	0.73	มาก	3.67	0.83	มาก	3.97	0.85	มาก	3.81	0.85	มาก
8	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงพยายามหลีกเลี่ยงการกระทำที่จะทำให้เกิดการแตกแยกความสัมพันธ์ในหมู่คณะ	3.69	0.85	มาก	4.09	0.68	มาก	3.64	0.82	มาก	4.08	0.75	มาก	3.88	0.80	มาก
9	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นผู้มีอารมณ์มั่นคง ร่าเริง แจ่มใส ไม่โกรธโดยไม่มีเหตุผล และมีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย	3.71	0.91	มาก	4.06	0.70	มาก	3.81	0.84	มาก	3.99	0.78	มาก	3.89	0.82	มาก
10	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันเสมอ	3.68	0.82	มาก	4.13	0.73	มาก	3.69	0.87	มาก	4.02	0.82	มาก	3.88	0.84	มาก
11	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีความซื่อสัตย์สุจริต อดทน ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงานในหน้าที่	3.79	0.87	มาก	4.15	0.80	มาก	3.67	0.87	มาก	4.07	0.82	มาก	3.92	0.86	มาก

ตาราง 10 (ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน วิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย
12	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ สังคมในด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม	3.79	0.87	มาก	4.15	0.73	มาก	3.74	0.82	มาก	4.08	0.81	มาก	3.94	0.83	มาก
13	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงหลีกเลี่ยง จากอบายมุขและสิ่งเสพยาเสพติดให้ โทษทุกประเภท	3.36	1.02	ปานกลาง	3.75	0.84	มาก	3.41	0.89	ปานกลาง	3.78	0.95	มาก	3.58	0.94	มาก
14	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีความ รัก ความเมตตา มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ และ สัตว์อื่นเท่าเทียมกันเสมอ	3.93	0.72	มาก	4.10	0.73	มาก	3.88	0.89	มาก	4.15	0.78	มาก	4.02	0.79	มาก
15	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง กล้า แสดงความคิดเห็น และกล้า แสดงออกในทางสร้างสรรค์ที่เป็น ประโยชน์ต่อสังคม	3.63	0.81	มาก	3.94	0.73	มาก	3.82	0.72	มาก	4.01	0.75	มาก	3.85	0.77	มาก
16	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง อุทิศ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ สังคมส่วนรวม โดยเข้าร่วม กิจกรรมสำคัญทางศาสนาและ บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ด้วย ความเสียสละ	3.83	0.82	มาก	4.19	0.71	มาก	3.83	0.75	มาก	4.07	0.75	มาก	3.98	0.77	มาก

ตาราง 10 (ต่อ)

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน วิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย	พระภิกษุ สามเณร			ครู			นักเรียน			พุทธศาสนิกชนทั่วไป			รวมทั้ง 4 กลุ่ม		
		\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย	\bar{X}	S.D.	ความ หมาย
17	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ปกป้อง คุ้มครอง และแก้ไขความเสียหายที่ เกิดแก่พระศาสนา รวมทั้งปกป้อง คุ้มครองปูชนียวัตถุ และ โบราณสถานของพระศาสนาทุก ครั้งที่สามารถกระทำได้	3.99	0.81	มาก	4.26	0.65	มาก	3.96	0.91	มาก	4.20	0.79	มาก	4.10	0.80	มาก
18	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ปรับปรุงพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดย ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท	3.69	0.95	มาก	4.02	0.69	มาก	3.74	0.98	มาก	3.95	0.88	มาก	3.85	0.89	มาก
รวม		3.76	0.53	มาก	4.11	0.53	มาก	3.81	0.51	มาก	4.08	0.58	มาก	3.94	0.56	มาก

จากตาราง 10 ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม โดยรวมและรายข้อ พบว่า

1. พระภิกษุ สามเณร มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมาก 17 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ปกป้อง ค้ำครอง และแก้ไขความเสียหายที่เกิดแก่พระศาสนา รวมทั้งปกป้อง ค้ำครองปูชนียวัตถุ และโบราณสถานของพระศาสนาทุกครั้งที่สามารถกระทำได้ ($\bar{X} = 3.99$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เชื่อว่า การทำบุญให้ทานเป็นบุญกุศลเบื้องต้นและเป็นการช่วยเหลือสังคม ดังนั้น เมื่อมีโอกาสจึงร่วมทำบุญบริจาคทานตามควรแก่ฐานะเสมอ ($\bar{X} = 3.98$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นผู้มีความกตัญญูตเวทีเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำตักเตือนพร่ำสอนของผู้มีพระคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมทั้งมีความกตัญญูตเวทีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ อย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 3.94$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นคนพูดความจริงและทำจริงไม่พูดเท็จ และพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ต่อทุกคน ($\bar{X} = 3.60$) และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงหลีกเลี่ยงจากอบายมุขและสิ่งเสพยาเสพติดให้โทษทุกประเภท ($\bar{X} = 3.36$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของพระภิกษุ สามเณร ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.76$)

2. ครู มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด 18 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นผู้มีความกตัญญูตเวที เคารพ เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำตักเตือนพร่ำสอนของผู้มีพระคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมทั้งมีความกตัญญูตเวทีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.42$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นกฎแห่งกรรมของโลกมนุษย์ ดังนั้น เพื่อความสุข ความเจริญแก่ตน จึงประกอบแต่กรรมดี ($\bar{X} = 4.37$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เชื่อว่า การทำบุญให้ทานเป็นบุญกุศลเบื้องต้นและเป็นการช่วยเหลือสังคม ดังนั้น เมื่อมีโอกาสจึงร่วมทำบุญบริจาคทานตามควรแก่ฐานะเสมอ ($\bar{X} = 4.34$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงหลีกเลี่ยงจากอบายมุขและสิ่งเสพยาเสพติดให้โทษทุกประเภท ($\bar{X} = 3.75$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของครู ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.11$)

3. นักเรียน มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมาก 17 ข้อ

เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นผู้มีความกตัญญูทวดเทวี เคารพ เชื่อฟัง และปฏิบัติตาม คำแนะนำตักเตือนพร่ำสอนของผู้มีพระคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมทั้งมีความ กตัญญูทวดเทวีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.15$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เชื่อว่า การทำบุญให้ทานเป็นบุญกุศลเบื้องต้นและเป็นการช่วยเหลือสังคม ดังนั้น เมื่อมีโอกาสจึงร่วมทำบุญ บริจาคทานตามควรแก่ฐานะเสมอ ($\bar{X} = 4.06$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นกฎแห่งกรรมของโลกมนุษย์ ดังนั้น เพื่อความสุข ความเจริญแก่ตน จึงประกอบแต่กรรมดี ($\bar{X} = 4.03$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงพยายามหลีกเลี่ยงการกระทำที่จะทำให้เกิดการแตกแยกความ สามัคคี ในหมู่คณะ ($\bar{X} = 3.64$) และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงหลีกเลี่ยง จากอบายมุขและสิ่งเสพยาเสพติดให้โทษทุกประเภท ($\bar{X} = 3.41$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของนักเรียน ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.81$)

4. พุทธศาสนิกชนทั่วไป มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด 18 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นกฎแห่งกรรมของโลกมนุษย์ ดังนั้น เพื่อความสุข ความเจริญแก่ตน จึงประกอบแต่กรรมดี ($\bar{X} = 4.34$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นผู้มี ความกตัญญูทวดเทวี เคารพ เชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำแนะนำตักเตือนพร่ำสอนของผู้มีพระคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมทั้งมีความกตัญญูทวดเทวีต่อชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ อย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.33$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงสมาทานรักษายบญจศีล (ศีล 5) และเบญจธรรม (ธรรม 5) เพื่อเป็น การบำเพ็ญบุญกุศลในเบื้องต้นและเพื่อให้ตนเป็นผู้มีคุณธรรม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ($\bar{X} = 4.25$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงหลีกเลี่ยงจากอบายมุขและสิ่งเสพยาเสพติดให้โทษ ทุกประเภท ($\bar{X} = 3.78$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิต ของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้านคุณธรรม จริยธรรม และ ศีลธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.08$)

กล่าวโดยสรุป ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่ม แม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด 18 ข้อ เรียงตามลำดับคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นผู้มีความกตัญญูทวดเทวี เคารพ เชื่อฟัง และปฏิบัติ ตามคำแนะนำตักเตือนพร่ำสอนของผู้มีพระคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมทั้งมีความกตัญญูทวดเทวี ต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.21$) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เชื่อว่า การทำบุญให้ทานเป็นบุญกุศลเบื้องต้นและเป็นการช่วยเหลือสังคม ดังนั้น เมื่อมีโอกาสจึงร่วมทำบุญบริจาค ทานตามควรแก่ฐานะเสมอ ($\bar{X} = 4.15$) และคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

เป็นกฎแห่งกรรมของโลกมนุษย์ ดังนั้น เพื่อความสุข ความเจริญแก่ตน จึงประกอบแต่กรรมดี ($\bar{X} = 4.15$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงหลีกเลี่ยงจากอบายมุขและสิ่งเสพติดให้โทษทุกประเภท ($\bar{X} = 3.58$) โดยรวมแล้ว ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของทั้ง 4 กลุ่ม ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$)

ตอนที่ 4 เปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย

เปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยใช้ F-test ปรากฏผล ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตาราง 11 การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม	SS	df	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	3.67	3	1.224	2.526 ^{ns}	.057
ภายในกลุ่ม	337.243	696	.485		
รวม	340.915	699			

ns มีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จากตาราง 11 การเปรียบเทียบ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตาราง 12 การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบ
ลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านความเชื่อ ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และ
พุทธศาสนิกชนทั่วไป

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคน ไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านความเชื่อ	SS	df	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	9.405	3	3.135	8.800**	.000
ภายในกลุ่ม	247.936	696	.356		
รวม	257.341	699			

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

จากตาราง 12 การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคน
ไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านความเชื่อ ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และ
พุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตาราง 13 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิต
ของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านความเชื่อ ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู
นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่	ค่าเฉลี่ยรายคู่
1. พระภิกษุ สามเณร กับ ครู	0.237* ^a
2. พระภิกษุ สามเณร กับ นักเรียน	0.032 ^b
3. พระภิกษุ สามเณร กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.184* ^a
4. ครู กับนักเรียน	0.270* ^a
5. ครู กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.052 ^b
6. นักเรียน กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.217* ^a

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

จากตาราง 13 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านความเชื่อ ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า ค่าเฉลี่ย ของกลุ่มพระภิกษุ สามเณร กับครู พระภิกษุ สามเณร กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียน กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยรวม ค่าเฉลี่ยของกลุ่มครูกับนักเรียน พระภิกษุ สามเณรกับครู นักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป และพระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มากกว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน และครู กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ส่วนค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียนและครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน

ตาราง 14 การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบ
ลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู
นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคน ไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี	SS	df	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	14.917	3	4.972	15.150**	.000
ภายในกลุ่ม	228.419	696	.328		
รวม	243.336	699			

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

จากตาราง 14 การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคน
ไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู
นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตาราง 15 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่	ค่าเฉลี่ยรายคู่
1. พระภิกษุ สามเณร กับ ครู	0.187* ^a
2. พระภิกษุ สามเณร กับ นักเรียน	0.165* ^a
3. พระภิกษุ สามเณร กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.182* ^a
4. ครู กับนักเรียน	0.352* ^a
5. ครู กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.004 ^b
6. นักเรียน กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.348* ^a

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

จากตาราง 15 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณรกับครู พระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยรวมค่าเฉลี่ยของกลุ่ม ครูกับนักเรียน นักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป พระภิกษุ สามเณรกับครู และพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน มากกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ส่วนค่าเฉลี่ยของกลุ่มครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน

ตาราง 16 การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบ
ลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และ
พุทธศาสนิกชนทั่วไป

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคน ไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม	SS	df	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	22.505	3	7.50	25.190**	.000
ภายในกลุ่ม	207.273	696	.298		
รวม	229.778	699			

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

จากตาราง 16 การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคน
ไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และ
พุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตาราง 17 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่	ค่าเฉลี่ยรายคู่
1. พระภิกษุ สามเณร กับ ครู	0.239 ^{*a}
2. พระภิกษุ สามเณร กับ นักเรียน	0.184 ^{*a}
3. พระภิกษุ สามเณร กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.244 ^{*a}
4. ครู กับนักเรียน	0.424 ^{*a}
5. ครู กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.004 ^b
6. นักเรียน กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.428 ^{*a}

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

จากตาราง 17 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณร กับครู พระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยรวม ค่าเฉลี่ยของกลุ่ม นักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป และพระภิกษุ สามเณรกับครู มากกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มครู กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ส่วนค่าเฉลี่ยของกลุ่มครู กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน

ตาราง 18 การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบ
 กลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ
 สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคน ไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม	SS	df	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	17.562	3	5.854	20.219**	.000
ภายในกลุ่ม	201.509	696	.290		
รวม	219.071	699			

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

จากตาราง 18 การเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิต
 ของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่าง
 พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
 ทางสถิติที่ระดับ .01

ตาราง 19 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่	ค่าเฉลี่ยรายคู่
1. พระภิกษุ สามเณร กับ ครู	0.352* ^a
2. พระภิกษุ สามเณร กับ นักเรียน	0.048 ^b
3. พระภิกษุ สามเณร กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.324* ^a
4. ครู กับนักเรียน	0.303* ^a
5. ครู กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.027 ^b
6. นักเรียน กับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป	0.275* ^a

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

จากตาราง 19 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณร กับครู พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยรวม ค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณรกับครู พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มากกว่าค่าเฉลี่ยของ กลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน และครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ส่วนค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน และครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน

ตอนที่ 5 แนวทางส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย

จากผลการวิจัยที่ค้นพบ สำหรับแนวทางส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ได้กำหนดขึ้นจากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากแบบสอบถามปลายเปิดและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีผลการปฏิบัติต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวม โดยนำมาประมวลเข้าด้วยกัน เป็นแนวทางส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย

สำหรับผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับ 3.95 แต่ผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.50 และ 3.94 ตามลำดับ ซึ่งแสดงว่า ด้านภาษาและวรรณกรรมและด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวม ผู้วิจัยจึงนำทั้งสองด้านดังกล่าวมากำหนดแนวทางส่งเสริมและพัฒนา ซึ่งสรุปได้โดยสังเขป ดังนี้

5.1 ด้านภาษาและวรรณกรรม มีแนวทางส่งเสริมและพัฒนา ดังนี้

5.1.1. พระสงฆ์ควรศึกษางานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ ความเข้าใจ อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เพื่อให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้ทุกโอกาส

5.1.2. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม ควรจัดพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎกที่ประชาชนอ่านเข้าใจง่าย เผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาอย่างกว้างขวาง

5.1.3. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา และมหาเถรสมาคม ควรพิจารณาจัดพิมพ์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ออกเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษา

5.1.4. คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรพิจารณาปรับปรุง พัฒนาหลักสูตร พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเอื้ออำนวยแก่ครูผู้สอนรายวิชาภาษาบาลี หรือพระไตรปิฎก และประชาชนทั่วไปได้ศึกษา

5.1.5. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรปรับรื้อวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับอักษรธรรมและอักษรล้านนา เป็นฉบับภาษาไทยปัจจุบัน และพิมพ์เผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไปได้ศึกษา

5.1.6. วัดและโรงเรียนควรจัดห้องสมุด มุมหนังสือ หรือ ห้องสมุดเคลื่อนที่ โดยหมีหนังสือเอกสาร คู่มือเกี่ยวกับภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเพียงพอและให้โอกาสแก่พุทธศาสนิกชนและนักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวาง

5.1.7 วัดและโรงเรียนควรร่วมมือกันจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (ธรรมศึกษา) ให้แก่ประชาชน เยาวชนและนักเรียนพร้อมส่งเข้าสอบธรรมสนามหลวง

5.2 ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม มีแนวทางส่งเสริมและพัฒนา ดังนี้

5.2.1 วัดต่างๆ ควรร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด จัดโครงการส่งเสริมและพัฒนาค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ทั้งระดับนักเรียน เยาวชน และประชาชน ทั่วไป รวมทั้งโครงการอื่นๆ ที่เสริมสร้างพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

5.2.2 องค์การบริหารส่วนตำบล ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการนำนักเรียน เยาวชน และประชาชนทั่วไป เข้าวัด ฟังธรรม รักษาศีล และเจริญภาวนา เพื่ออบรม ปลุกฝัง คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

5.2.3 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรพิจารณาจัดหาและส่งพระวิปัสสนาจารย์ ออกไปอบรมการปฏิบัติสมาธิภาวนาแก่นักเรียน เยาวชน และประชาชน ในท้องถิ่นต่างๆ แยกกลุ่มแม่น้ำโขงโดยทั่วถึง

5.2.4 คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรร่วมมือกับสถานศึกษาและองค์การบริหารส่วนตำบล ในการเผยแพร่หลักพุทธธรรมในทุก โครงการ เพื่อความเป็นเอกภาพ มีประสิทธิภาพและลดความซ้ำซ้อน

5.2.5 คนไทยแยกกลุ่มน้ำโขง ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการนำบุตรหลาน ทั้งนักเรียนและเยาวชน เข้าวัด ทำบุญตักบาตร สมาทานรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนาและการฟังธรรม

5.2.6 วัดและโรงเรียนควรจัดห้องจริยธรรมให้เอื้ออำนวยต่อการอบรมและปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม แก่ประชาชน เยาวชนและนักเรียน

5.2.7 วัดและโรงเรียนควรร่วมมือกันจัดให้ประชาชน เยาวชนและนักเรียนได้ศึกษาหลัก พุทธธรรมและนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น เว้นการกล่าวเท็จ พูดแต่ความจริงและพูดจา ไพเราะอ่อนหวาน ละเว้นอบายมุข สิ่งเสพยาเสพติดให้โทษและสิ่งลามกอนาจารทุกชนิดเพื่อชีวิตมั่นคง

5.2.8 วัดและโรงเรียนควรฝึกอบรมประชาชน เยาวชนและนักเรียนให้เป็นผู้มีความเมตตา กรุณา มีน้ำใจไมตรี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อคนและสัตว์ทั่วไป

5.2.9 ชุมชนและโรงเรียนควรสนับสนุนส่งเสริมให้เยาวชนและนักเรียนได้เข้าวัด เพื่อทำ หน้าที่ศาสนิกชนที่ดีของตนและนำหลักธรรมทางพระศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

5.2.10 วัด โรงเรียน และ ชุมชน ควรให้ประชาชน เยาวชนและนักเรียนได้ปกป้องคุ้มครอง พระพุทธศาสนา ปุชนิยวัตรและโบราณสถานของพระศาสนาของตนทุกครั้งที่มีโอกาสและสามารถ กระทำได้

5.2.11 วัด โรงเรียน และ ชุมชน ควรให้ประชาชน เยาวชนและนักเรียนได้ปกป้องคุ้มครอง และแก้ไขความเสียหายที่เกิดแก่พระศาสนาของตนทุกครั้งที่มีโอกาสและสามารถจะทำได้

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ผู้วิจัยได้สรุปผล นำเสนอและแสดงผลการศึกษาค้นคว้าเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สมมติฐานของการวิจัย
3. วิธีดำเนินการวิจัย
 - 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
 - 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล
4. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล
5. อภิปรายผล
6. ข้อเสนอแนะ
 - 6.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้
 - 6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้านคือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

2. เพื่อเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ระหว่าง พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

สมมติฐานของการวิจัย

คนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ที่เป็น พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป มีวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ในจังหวัดแถบกลุ่มแม่น้ำโขง 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เลยหนองคาย นครพนม มุกดาหาร อานาจเจริญ และอุบลราชธานี

2. กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างจากจังหวัดแถบกลุ่มแม่น้ำโขง 7 จังหวัด โดยใช้ตารางสุ่มของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan. 1970 : 608 อ้างอิงจาก บุญชม ศรีสะอาด, 2538 : 187) แล้วสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างกลุ่มละ 175 รูป/คน รวม 700 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ฉบับ คือ

1. แบบสัมภาษณ์ ซึ่งถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้านคือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

2. แบบสอบถาม ซึ่งถามเกี่ยวกับการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้านคือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งเป็น 5 ระดับ และมี 2 ตอน คือ

2.1 ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบเลือกตอบ

2.2 ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้าน เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งเป็น 5 ระดับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความร่วมมือในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล และเดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างในแต่ละวัด โรงเรียน และหมู่บ้าน โดยการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถามด้วยตนเองพร้อมผู้ช่วยคณะวิจัย ระหว่างวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2549 ถึง วันที่ 31 มีนาคม 2549 แบบสอบถามอีกส่วนหนึ่งได้ขอความอนุเคราะห์หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้เก็บรวบรวมและส่งทางไปรษณีย์มาให้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการทางสถิติ ดังต่อไปนี้

1. หาค่าสถิติพื้นฐานคือ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และค่าร้อยละ (%)
2. ทดสอบความแตกต่างของการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย โดยใช้ค่า F-test (One Way Anova) โดยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของ พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม จากการสัมภาษณ์ ปรากฏผล โดยสรุปดังนี้

1.1 ด้านภาษาและวรรณกรรม

ภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ได้ศึกษาเรียนรู้ได้แก่ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่ใช้บันทึกหลักธรรม คำสอนและเรื่องราวต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาลงในใบลาน สมุดข่อยหรือกระดาษปับสา ด้วยภาษาถิ่นและตัวอักษรภาษาถิ่น โดยคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในภาคเหนือใช้ภาษาคำเมืองและตัวอักษรล้านนา ส่วนคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในภาคอีสานใช้ภาษาอีสานและตัวอักษรธรรม ส่วนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่หนังสือพระไตรปิฎก ปัญญาบารมี อุณหัตถสวีย์ คำมหาชาติ (เวสสันดรชาดก) พระเจ้าสิบชาติ มาลัยหมื่นมาลัยแสน นางอรพิม (ป้าจิตติกุมารชาดก) กำพร้าผีน้อย นางผมหอม ท้าวคันธนามปราบยักษ์ เป็นต้น

1.2 ด้านความเชื่อ

คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงมีความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อในพระศาสนาและความเชื่อในไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ความเชื่อในพระศาสนา เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ การประพรมน้ำพระพุทธรณ์ และพิธีขอฝน ส่วนความเชื่อในไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับการถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง คาถาอาคม ความฝัน ลางสังหรณ์ การสะเดาะเคราะห์และฤกษ์ยาม ซึ่งคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อถือมาแต่โบราณและถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยลำดับเพื่อความสุขและความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

1.3 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงปฏิบัติเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีพื้นฐานมาจากทางพระพุทธศาสนาซึ่งเกี่ยวกับการทำบุญให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา การทำบุญต่างๆ ตามประเพณีของชาวอีสานถือปฏิบัติตามฮีต 12 (จารีตประเพณี 12 เดือน) ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคูณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ (ประทายข้าวเปลือก) บุญข้าวจี บุญชะเวด (ตั้งธรรมหลวง/เทศน์มหาชาติ) บุญสงน้ำ (ประเพณีสงกรานต์) บุญบั้งไฟ และเลี้ยงผีตาแฮก บุญซำฮะ และเลี้ยงผีปู่ตา บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก (สลากภัต) บุญออกพรรษา ไ้ระที่ปและไหลเอื้อไฟและบุญกฐิน ซึ่งคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษตกทอดเป็นมรดกมายังรุ่นลูกรุ่นหลานจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณีในวิถีชีวิตโดยมิได้ขาดสาย

1.4 ด้านพิธีกรรม

พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาที่คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงปฏิบัติเป็นการกระทำที่เป็นพิธีการเพื่อให้สำเร็จผลตามต้องการ ซึ่งเป็นพิธีที่เกี่ยวกับการทำบุญเลี้ยงพระ พิธีเกี่ยวกับคนตาย พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นต้น ซึ่งพิธีต่างๆ จะต้องจัดลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมให้สอดคล้องกันทุกขั้นตอน โดยไม่ข้ามขั้นตอน เพื่อให้พิธีนั้นมีความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ และเจ้าภาพหรือเจ้าของงานมีความสุข ความเจริญ เบิกบานใจ ผู้นำในพิธีมักเป็นพิธีกรศาสนพิธี คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในภาคเหนือ เป็นหน้าที่ของ พ่อหลวง หรือพ่อหมื่น ซึ่งเป็นไวยวัจกรประจำวัดนั้นๆ เป็นพิธีกรศาสนพิธี ส่วนภาคอีสานเป็นหน้าที่ของปราชญ์ชาวบ้านด้านศาสนพิธี

1.5 ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ในทางพระพุทธศาสนาด้วยกันหลายประการได้แก่ เป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ เชื่อฟังคำตักเตือนอบรมสั่งสอน มีความกตัญญูกตเวที มีความเมตตากรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักสามัคคี ความมีเหตุมีผล มีความเป็นประชาธิปไตย มีความคิดสร้างสรรค์ มีอารมณ์มั่นคง จิตใจร่าเริงแจ่มใส เป็นผู้ไม่ประมาท รู้จักกลละเลิกอบายมุขและสิ่งเสพย์ติดให้โทษ รู้จักบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม รู้จักคุณค่าและปกป้องคุ้มครองพระศาสนา รู้จักประหยัดและอดออม มีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ มีวิริยะอุตสาหะพากเพียร เป็นต้น ทั้งนี้โดยบิดา มารดา

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ของพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และ พุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม พบว่า พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และ พุทธศาสนิกชนทั่วไป ต่างมีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากที่สุด 5 ด้านเช่นกันทั้ง 3 กลุ่ม ส่วนครูมีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน โดยภาพรวมแล้ว ทั้ง 4 กลุ่มมีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมากที่สุด

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านและรายข้อปรากฏผล โดยสรุปดังนี้

2.1 ด้านภาษาและวรรณกรรม พบว่า พระภิกษุ สามเณร มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด 5 ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ ครูและนักเรียนต่างก็มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด 3 ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ เช่นกันทั้ง 2 กลุ่ม ส่วนพุทธศาสนิกชนทั่วไป มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านภาษาและวรรณกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง 4 ข้อ โดยภาพรวมแล้วทั้ง 4 กลุ่ม มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านภาษาและวรรณกรรมอยู่ในระดับปานกลาง

2.2 ด้านความเชื่อ พบว่า พระภิกษุ สามเณร มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมากที่สุด 7 ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ ครูและนักเรียนต่างก็มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมากที่สุด 8 ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ เช่นกันทั้ง 2 กลุ่ม ส่วนพุทธศาสนิกชนทั่วไป มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมากที่สุด 9 ข้อ โดยภาพรวมแล้วทั้ง 4 กลุ่ม มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมากที่สุด

2.3 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า พระภิกษุ สามเณร และนักเรียน ต่างก็มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมากที่สุด 7 ข้อ เช่นกันทั้ง 2 กลุ่ม ส่วนครูและพุทธศาสนิกชนทั่วไปต่างก็มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมากที่สุด 1 ข้อ เช่นกันทั้ง 2 กลุ่ม โดยภาพรวมแล้วทั้ง 4 กลุ่ม มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมากที่สุด

2.4 ด้านพิธีกรรม พบว่า พระภิกษุ สามเณร และนักเรียน ต่างก็มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านพิธีกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด 10 ข้อ เช่นกันทั้ง 2 กลุ่ม ครูมีผล

2.5 ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม พบว่า พระภิกษุ สามเณร และนักเรียน ต่างก็มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมาก 17 ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ เช่นกันทั้ง 2 กลุ่ม ส่วนครูและพุทธศาสนิกชนทั่วไปต่างก็มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด 18 ข้อ เช่นกันทั้ง 2 กลุ่ม โดยภาพรวมแล้วทั้ง 4 กลุ่ม มีผลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมาก

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และ ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า

3.1 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3.2 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านความเชื่อ ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่ พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับครู พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยภาพรวมแล้ว ค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับครู พระภิกษุสามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มากกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน และครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ส่วนค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน และครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน

3.3 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่ พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณรกับครู พระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดย

3.4 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และ พุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่ พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณรกับครู พระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดย ส่วนรวมค่าเฉลี่ยของกลุ่ม นักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน พระภิกษุ สามเณรกับ พุทธศาสนิกชนทั่วไป และ พระภิกษุ สามเณรกับครู มากกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มครูกับพุทธศาสนิกชน ทั่วไป ส่วนค่าเฉลี่ยของกลุ่มครู กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน

3.5 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01

เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่ พบว่า ค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณรกับครู พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยส่วนรวมค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณรกับ ครู พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และ นักเรียนกับพุทธศาสนิกชน ทั่วไป มากกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน และ ครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ส่วน ค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน และครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ย ไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ อภิปรายผลได้ดังนี้

การจากศึกษาวิจัย พบว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคน ไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับ

1. ด้านพิธีกรรม

ผลจากการวิจัย พบว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเห็นว่า พิธีกรรมนั้น เป็นวัฒนธรรมที่เป็นแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติกันในทางพระพุทธศาสนา ลัทธิความเชื่อหรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่มนุษย์ในสังคมจะขาดเสียมิได้ เพราะพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้เป็นแบบแผนของสังคมและเป็นวิถีชีวิตของทุกคนในสังคม ที่คนในสังคมนั้นๆ ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคม ดังที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 788) ให้ความหมายของพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรม เป็นแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติกันในทางศาสนา หรือจัดขึ้นตามลัทธิความเชื่อถือ หรือตามขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อความขลังหรือความเป็นสิริมงคล การวิจัยนี้สอดคล้องกับความเห็นของ นางเยาว์ ชาญณรงค์ (2531 : 24) ที่อธิบายว่า พิธีกรรม เป็นแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ในสังคมที่คนในสังคมนั้นๆ ได้ยึดถือปฏิบัติตามกันมา โดยเกิดจากความเชื่อต่างๆ ในทางศาสนา หรือลัทธิความเชื่อต่างๆ อันเป็นผลที่เกิดจากหลักศาสนาหรือผู้ก่อตั้งศาสนา เรียกว่า ศาสนพิธี ที่เป็นส่วนในพระเจ้าแผ่นดิน เรียกว่า ราชพิธี เป็นต้น ซึ่งถือเป็นปทัฏฐานของสังคมนั้นๆ ให้เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติหรือเป็นแนวทางกำหนดการดำเนินชีวิต ความประพฤติ มรรยาท กิริยา ซึ่งเรียกว่า วิถีประชา หรือขนบธรรมเนียมที่เราไม่อาจฝ่าฝืนได้ นอกจากนั้น พิธีกรรมยังหมายเอาการกระทำใดๆ ก็ตามที่เป็นจารีตประเพณีอันเป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ของสังคม เราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่เหมือนกฎหมายของสังคม

ส่วน ศิราพร จิตะฐาน (2547 : 5-9) เห็นสอดคล้องกันว่า พิธีกรรม เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ในสังคมจะต้องมี ไม่ว่าจะเป็นสังคมที่เจริญหรือไม่เจริญก็ตาม โดยเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนา เพราะเป็นการตอบสนองความต้องการทางใจของมนุษย์ ทำให้ความต้องการหรือความเชื่อของมนุษย์บรรลุผล และพิธีกรรมนั้น สร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ เป็นพลังที่กำหนดวิถีชีวิตของคนเรา คนเราจึงมีความคิดในการสะสมบุญด้วยการทำบุญ ทำกรรมดี ซึ่งพิธีทำบุญหรือสะสมบุญทำได้หลายพิธี เช่น ทำสังฆทาน ทอดกฐิน ฟังเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ก็มีพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ การบูชาผีบรรพบุรุษ ผีหมู่บ้าน ผีนา ผีเมือง พิธีเสาะเคราะห์ เป็นต้น

2. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ผลจากการวิจัย พบว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจ

การวิจัยนี้สอดคล้องกับทัศนะของ พระยาอนูมานราชชน (2514 : 37) ที่แสดงทัศนะว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นความประพฤตินิยมหนึ่ง อยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมา ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบ ก็ถือว่าผิดประเพณี หรือจารีตประเพณี และ นันทนา เตชะวณิชย์ (2539 : 669) ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นวิถีประชาชนที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมา เป็นลักษณะนิสัยบางอย่างหากประพฤติด่างเกินก็ถือว่าผิดศีลธรรม บางอย่างก็มีได้ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง ส่วน บุญผา บุญทิพย์ (2543 : 240) อธิบายสอดคล้องกันว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นระเบียบของสังคม บางอย่างเป็นบรรทัดฐานของสังคมที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามแบบแผนนั้น เช่น การสู่ขอ การแต่งงาน ประเพณีทำศพ เป็นต้น ซึ่งเป็นแบบแผนที่กำหนดไว้ หากไม่ได้ประกอบพิธีนั้นๆ ก็จะมีความรู้สึกว่าตนผิดประเพณี และประเพณีของชนบางกลุ่ม บางเผ่า จะเป็นเหมือนกฎหมายของกลุ่มชนนั้นๆ หากใครทำผิดถือว่า เป็นความผิดร้ายแรงจนอยู่ร่วมกับสังคมนั้นอีกไม่ได้ นอกจากนั้น ขนบธรรมเนียมประเพณียังทำให้จิตใจของผู้ปฏิบัติแจ่มใส เพราะถือว่าได้บุญและช่วยส่งเสริมกำลังใจ

3. ด้านความเชื่อ

ผลจากการวิจัย พบว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ด้านความเชื่อ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เห็นว่า สิ่งที่ดีตนยอมรับนับถือซึ่งฝังอยู่ในจิตสำนึกนั้น ทรงพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่อาจบันดาลผลดีหรือผลร้ายให้แก่ตนได้ แม้ว่าพลังนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่ทุก

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีความเชื่อในพระพุทธศาสนา อย่างมั่นคงในเรื่อง บาป บุญ คุณ โทษ นรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด โดยหันทำบุญให้ทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิภาวนา เพื่อตนเองจะได้เป็นผู้สะอาด หอมจกจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง และไปสู่สุคติหลังแต่ตายไปแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ศิริพร สิริวิพันธ์ (2527 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า นักเรียนส่วนมากมักจะทำบุญตักบาตร และบริจาคเงินหรือสิ่งของอยู่เสมอ ในด้านการสวดมนต์ไหว้พระนั้น นักเรียนหญิงให้ความสนใจมากกว่านักเรียนชาย ส่วนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวมไม่แตกต่างกัน แต่ความเชื่อเรื่อง บาป บุญ นักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระพุทธสาวก กรรม และนิพพาน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และสอดคล้องกับการวิจัยของ พรสวรรค์ เพชรแดง (2528 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า นักเรียนมีความเชื่อเรื่อง บาป บุญ ในพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย

4. ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

ผลจากการวิจัย พบว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงได้ใส่ใจ นำพา การอบรม ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ให้แก่บุตรหลานมาแต่ยังเด็ก โดยพาเข้าวัด ทำบุญตักบาตร สมาทานศีล เจริญสมาธิภาวนา และฟังเทศน์ เป็นการอบรม บ่มนิสัย ให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม และนอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน และบุคคลที่เกี่ยวข้องช่วยในการอบรมปลูกฝังอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ พระครูภัทรวรคุณ (2549 : สัมภาษณ์) และพระมหาอุทตนา นรเชฎฐโธ ที่กล่าวว่า คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงมักจะอบรม สั่งสอน และปลูกฝัง

(2549 : สัมภาษณ์) ที่ให้ความเห็นว่า การอบรม ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้มีความร่วมมือกันหลายฝ่าย ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ผู้ปกครอง รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ต่างช่วยกันนำเด็กเข้าวัด ให้อ่านคัมภีร์ทำบุญให้ทาน รักษาศีลและเจริญสมาธิภาวนา เฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลชานุมาน ได้ตั้งงบประมาณเพื่อการนี้ทุกปีอย่างน้อยปีละ 80,000 บาท นอกจากนี้ยังได้จัดโครงการแข่งขันกีฬาต้านยาเสพติด และโครงการเสริมสร้างและพัฒนาค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ทั้งในระดับนักเรียนในโรงเรียน และกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านด้วย

อีกประการหนึ่ง การวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับการวิจัยของ เรณู ภูมิประดิษฐ์ (2543 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า นักเรียนที่ฝึกสมาธิให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ฝึกสมาธิ ภายหลังที่ฝึกสมาธิแล้ว ให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่ฝึกสมาธิมีความคิดเห็นต่อการฝึกสมาธิในเชิงบวก โดยมีนักเรียนที่เห็นด้วยต่อการฝึกสมาธิ ร้อยละ 80.16 และสอดคล้องกับการวิจัยของ นิตยา ศรีจางง (2538 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนจริยธรรมเชิงพุทธภายหลังการทดลอง สูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ด้านภาษาและวรรณกรรม

ผลจากการวิจัย พบว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงได้ศึกษาภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่แตกต่างกัน และมีความรู้ในภาษาทั้งสองอยู่ในระดับน้อย โดยพระภิกษุ สามเณร ได้เรียนภาษาบาลีจากหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งมีสำนักเรียนในด้านนี้ค่อนข้างน้อย ด้านครูและนักเรียนนั้น รู้ภาษาบาลีจากการศึกษาจากหนังสือหรือตำราภาษาไทย และหนังสือสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม แต่ก็เฉพาะผู้มีความสนใจใฝ่เรียนรู้เท่านั้น เพราะมีข้อจำกัดหลายประการด้วยกัน ส่วนพุทธศาสนิกชนทั่วไปรู้ภาษาบาลีบ้าง จากการท่องหนังสือสวดมนต์ ไหว้พระ ทำวัตร คำถวายทาน หรือคำอาราธนาต่างๆ โดยพระสงฆ์หรือผู้ที่ได้ศึกษาภาษาบาลีเป็นผู้บอกคำอ่านและคำแปล

สำหรับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นหนังสือที่หาอ่านได้ยากและหนังสือส่วนใหญ่บันทึกด้วยภาษาถิ่นและตัวอักษรภาษาถิ่น ที่ยากแก่การอ่านและเข้าใจ ส่วนหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เขียนกันในภาษาไทย ปัจจุบัน ก็ไม่แพร่หลายไปสู่ประชาชนทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ จาตุรงค์ กลิ่นบุปผา และพ่อหมั่นดวงดี จินะราช (2549 : สัมภาษณ์) ที่ให้ข้อมูลว่า การบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าและเรื่องราวต่างๆของพระพุทธศาสนาที่เขียนลงในใบลาน และกระดาษปับสานั้นเป็นภาษาคำเมืองและตัวอักษรล้านนาทั้งหมด และสอดคล้องกับความเห็นของ พระครูปลัดวราวุฒิ รัตนวโร แก้วบุตดา (2549 : สัมภาษณ์) ที่กล่าวว่า นักปราชญ์อีสานโบราณได้สร้างสรรค์และจารึกหลักธรรม คำสอน และเรื่องราวต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาลงในใบลานและสมุดข่อยด้วยภาษาถิ่นอีสานและตัวอักษรธรรม

6. ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย 5 ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ระหว่างพระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป มีประเด็นการค้นพบที่จะนำมาอภิปรายผล ดังนี้

6.1 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านภาษาและวรรณกรรม พบว่า มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ไม่แตกต่างกันอย่างมี

6.2 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านความเชื่อ พบว่า มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยส่วนรวมค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณร กับครู พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มากกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน และครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ส่วนค่าเฉลี่ยของกลุ่มพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียนและครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ศิริพร สิริวิพันธ์ (2527 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี มีความเชื่อเรื่องบาป บุญ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย และนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มัธยมศึกษาปีที่ 5 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ส่วนความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า พระพุทธสาวก กรรมและนิพพาน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความเชื่อไม่แตกต่างกัน โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และสอดคล้องกับการวิจัยของ พรสวรรค์ เพชรแดง (2528 : บทคัดย่อ) ที่พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร มีความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เรื่องบาป บุญ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนชาย ส่วนนักเรียนที่บิดา มารดา มีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อเรื่อง บาป บุญ ไม่แตกต่างกัน

6.3 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยส่วนรวมค่าเฉลี่ยของกลุ่มครูกับนักเรียน นักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป พระภิกษุ สามเณร กับครู และพระภิกษุ สามเณรกับนักเรียน มากกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มครูกับพุทธศาสนิกชน

6.4 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านพิธีกรรม พบว่า มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยส่วนรวมค่าเฉลี่ยของกลุ่มนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน พระภิกษุ สามเณร กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป และพระภิกษุ สามเณรกับครู มากกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ส่วนค่าเฉลี่ยของกลุ่มครูกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผลต่างของค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ กรมการศาสนา (2533 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า หลักสูตรและคู่มือการบรรพชาและอุปสมบท มีประโยชน์และเหมาะสมกับวัย ให้ความรู้ด้านศาสนพิธี พิธีกรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และผู้เข้าร่วมโครงการเห็นว่า เมื่อลาสิกขาแล้ว สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ผู้ปกครองประทับใจในบุตรหลานของตนที่ได้ความรู้ และเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ปัญหาสำคัญคือ ความไม่เพียงพอของงบประมาณและอุปกรณ์ และขาดแคลนวิทยากร ซึ่งทางเจ้าอาวาสหรือผู้อำนวยการฝึกต้องให้เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาออกไปเยี่ยมบ้าน และสอดคล้องกับการวิจัยของ ชำเลียง วิไลจันทร์ (2526 บทคัดย่อ) ที่พบว่าการแยกการศึกษาของสงฆ์กับการศึกษาของเยาวชนและประชาชนออกจากกันอย่างเด็ดขาด ทำให้การศาสนศึกษาขาดเครื่องจูงใจ ไม่ก้าวหน้าและการศึกษาของเยาวชนและประชาชนบกพร่องใน ส่วนจริยศึกษาซึ่งเป็นผลให้สังคมเสื่อมจากศีลธรรม

6.5 ผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม พบว่า มีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลต่างของค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยส่วนรวมค่าเฉลี่ยของกลุ่ม พระภิกษุ สามเณร กับครู พระภิกษุ สามเณรกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มากกว่าค่าเฉลี่ยของ

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยที่พบ การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย ที่ควรพิจารณาเพื่อเป็นแนวทางนำไปพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในแต่ละด้าน ดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1. พระสงฆ์ควรศึกษางานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ ความเข้าใจ อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เพื่อให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้ทุกโอกาส
2. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม ควรจัดพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎกที่ประชาชนอ่านเข้าใจง่าย เผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาอย่างกว้างขวาง
3. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา และมหาเถรสมาคม ควรพิจารณาจัดพิมพ์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ออกเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษา
4. คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรพิจารณาปรับปรุง พัฒนาหลักสูตร พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเอื้ออำนวยแก่ครูผู้สอนรายวิชาภาษาบาลี หรือพระไตรปิฎก และประชาชนทั่วไปได้ศึกษา
5. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรปฏิรูปวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับอักษรธรรมและอักษรล้านนา เป็นฉบับภาษาไทยปัจจุบัน และพิมพ์เผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไปได้ศึกษา

6. วัดต่างๆ ควรร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด จัดโครงการเสริมสร้างและพัฒนาค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ทั้งระดับนักเรียน เยาวชน และประชาชนทั่วไป รวมทั้งโครงการอื่นๆ ที่เสริมสร้างพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

7. องค์การบริหารส่วนตำบล ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการนำนักเรียน เยาวชน และประชาชนทั่วไป เข้าวัด ฟังธรรม รักษาศีล และเจริญภาวนา เพื่ออบรม ปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม

8. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรพิจารณาจัดหาและส่งพระวิปัสสนาจารย์ ออกไปอบรมการปฏิบัติสมาธิภาวนาแก่นักเรียน เยาวชน และประชาชน ในท้องถิ่นต่างๆ แยกกลุ่มแม่น้ำโขงโดยทั่วถึง

9. คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรร่วมมือกับสถานศึกษาและองค์การบริหารส่วนตำบล ในการเผยแพร่หลักพุทธธรรมในทุก โครงการ เพื่อความเป็นเอกภาพ มีประสิทธิภาพและลดความซ้ำซ้อน

10. คนไทยแยกกลุ่มแม่น้ำโขง ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการนำบุตรหลาน ทั้งนักเรียนและเยาวชน เข้าวัด ทำบุญตักบาตร สมาทานรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนาและการฟังธรรม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยปัญหาการบริหารงานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในทัศนะของ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแยกกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย

2. ควรศึกษาวิจัยบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

3. ควรศึกษาวิจัยทัศนะของชุมชน และผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการปฏิบัติตามวัฒนธรรม ทางพระพุทธศาสนา

4. ควรศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาระหว่างคนไทย แยกกลุ่มแม่น้ำโขง กับคนไทยนอกเขตกลุ่มแม่น้ำโขง

5. ควรศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในทัศนะของเจ้าคณะตำบล และ องค์การบริหารส่วนตำบล

6. ควรศึกษา บทบาทและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลในการดูแลรักษา โบราณวัตถุ และโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา

7. ควรศึกษาวิจัย บทบาท หน้าที่ ของไวยาวัจกรที่มีต่อการส่งเสริมพัฒนา การปฏิบัติตาม วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

8. ควรศึกษาวิจัยปัญหาการสนับสนุนส่งเสริมให้อุบาสก อุบาสิกา ไปจำศีลและภาวนาที่
วัดในพรรษา

9. ควรศึกษาวิจัยคุณสมบัติ และบทบาท อำนาจหน้าที่ ของพระสังฆาธิการ ระดับ
เจ้าอาวาส และเจ้าคณะตำบล เพื่อการเผยแพร่หลักพุทธธรรมแก่เยาวชนและประชาชน

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ วงศ์ธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลห่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนอนุบาล โพนพิสัย ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เมื่อ 30 มีนาคม 2549.
- การศาสนา, กรม. การประเมินผลงานการจัดบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ การศาสนา, 2533.
- _____. คู่มือการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2534.
- _____. ศาสนพิธีฉบับกรมการศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2545.
- _____. หลักและวิธีการจัดจริยศึกษา และหัวข้อจริยธรรมสำหรับใช้อบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษา (ฉบับทดลอง). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2521.
- กิริติ บุญเจือ. ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528.
- เกษม ชันอาสา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลห่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านขานูมาน ตำบลขานูมาน อำเภอขานูมาน จังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อ 20 มีนาคม 2549.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนัก. คู่มือการบริหารและการจัดการโครงการทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2544.
- คนัญญกานต์ สุขเสมอ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลห่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนบ้านเชียงคาน (วิจิตรวิทยา) ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อ 27 มีนาคม 2549.
- จาดุรงค์ กลิ่นบุปผา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลห่อ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนอนุบาลสุรศักดิ์ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2549.
- ฉลาย มีใจเย็น. การทดลองใช้การแสดงบทบาทสมมติ เพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูแก่เวทีของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526. อัดสำเนา.
- ฉลาด บุญลอย. ประวัติวรรณคดีบาลี ตอนที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2505.

ฉลาด บุญลอย. ประวัติวรรณคดีบาลี ตอนที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2506.

เฉลียว มงคลเกตุ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านมุกดาหาร ตำบล
มุกดาหาร อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร เมื่อ 25 มีนาคม 2549.

ชลิตา พันธุ์อ่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนมุกดาฬยวิทยา
ตำบลมุกดาหาร อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร เมื่อ 25 มีนาคม 2549.

ชาย โพธิ์ลีตา. มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย : การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ : สหประชาพานิชย์, 2522.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2526.

คนัย ไชยโยธา. ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเดียน
สโตร์, 2538.

ดวงเดือน พันธมนาวิน. จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524.

คูสิต โสภิตธา. ทำไมรัฐธรรมนูญไม่บัญญัติคุ้มครองให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

เดือน คำดี. พุทธปรัชญา. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2534.

ทวี ผลสมภพ. ปรัชญาศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535.

ทวีชัย จันทร์อิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหารส่วนตำบล
ชานูมาน ตำบลชานูมาน อำเภอชานูมาน จังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อ 20 มีนาคม 2549.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. วรรณกรรมศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2536.

ทองศูนย์ วงศ์ธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพนพิสัย ตำบล
จุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เมื่อ 30 มีนาคม 2549.

ธวัช ปุณโณทก. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน”, ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน :
คติความเชื่อ. หน้า 350 – 351. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

- ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537.
- ธวัช โพธิกุล. คุณธรรม 4 ประการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน
การประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528. อัดสำเนา.
- นางเยาว์ ชาญณรงค์. ศาสนากับสังคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531.
- นวลเพ็ญ วิเชียรโชติ และวีรยุทธ วิเชียรโชติ. “จะสร้างคุณธรรมในสังคมไทยกันอย่างไร”, ใน
มิตรครู. 17 : 24 – 29, 2518.
- นันทนา ชุนภักดี. รายงานการวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา. พิมพ์ครั้งที่ 2.
นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2530.
- นิตยา ศรีจ่าง. ผลการปรึกษากลุ่มต่อการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธของนักศึกษาวิทยาลัยพยาบาล
ทหารอากาศ. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2538.
อัดสำเนา.
- บรรจง ชุตกุลชาติ. “ทัศนะในการปลูกฝังและสร้างเสริมคุณธรรม,” ใน คู่มือการพัฒนาคุณธรรม.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2532.
- บุปผา บุญทิพย์. คติชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.
- ประคิษฐ์ เคนบุปผา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนบ้าน
ดอนกะทออด อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ 21 มีนาคม 2549.
- ประภาศรี สีหอำไพ. พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2535.
- ประยงค์ เหล่าเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเขมราฐ ตำบล
เขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ 21 มีนาคม 2549.
- “ประวัติปัญญาเจือง,” ใน ศรีโคมคำ(พระเจ้าตนหลวง) และปัญญาเจือง. พะเยา : พิมพ์ พริ้นติ้ง
เซ็นเตอร์, 2536.
- ผาสุก มุทเมธา. คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2535.

พนัส หันนาคินทร์. การสอนค่านิยมและจริยธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2523.

พรสวัสดิ์ เพชรแดง. ความเชื่อเรื่องบาปบุญในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนสังคมศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528. อัดสำเนา.

พระครูพิพัทธ์สันติคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสันติวนาราม บ้านเชียงคาน ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อ 28 มีนาคม 2549.

พระครูปลัดวราวุฒิ รตนวโร แก้วบุตตา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระธาตุพนมมวรวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อ 18 มีนาคม 2549.

พระครูภัทรวรคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดศรีดอนชัย ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2549.

พระครูรัตนภิบาล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดมณีโคตร ตำบลจุมพล อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย เมื่อ 29 มีนาคม 2549.

พระครูวรกิจโกวิท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ บ้านเขมราฐ ตำบลเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ 21 มีนาคม 2549.

พระเทพรัตนโมลี (แก้ว อุทุมมาลา ป.ธ. 6). ประวัติย่อพระธาตุพนม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : เทพรัตน์การพิมพ์, 2527.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : พรศิลป์การพิมพ์, 2532.

_____. การพัฒนาจริยธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

_____. การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

_____. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมราชาวัตร (แก้ว ก้นโตภาสเถระ). “ประวัติพระธาตุเชิงชุม,” ใน ประวัติองค์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร. หน้า 9–14. พิมพ์ครั้งที่ 19. สกลนคร : โรงพิมพ์บริการงานพิมพ์, 2538.

พระปลัดโกศล โกสโล โจทกราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสันติวนาราม ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อ 28 มีนาคม 2549.

พระมหาปรีชา ปริญญาโน. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 6. อุบลราชธานี, 2530.

พระมหายุทธนา นรเชฎฐโธ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศรีบุญเรืองใต้ ตำบลมุกดาหาร อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร เมื่อ 26 มีนาคม 2549.

พระสมุห์สมบัติ สิริมุงโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ ตำบลเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ 22 มีนาคม 2549.

พระอธิการทวน ฐานธมโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านนาตาล ตำบลชานุมาน อำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อ 20 มีนาคม 2549.

พ่อหมื่นดวงดี จินะราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2549.

พ่อหลวงสื้อ จินะราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2549.

พัฒน์ เพ็งผลา. ประวัติวรรณคดีบาลี. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พิฑูร มลิวัลย์. พระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน ตอนที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527.

_____. หลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527.

พิเศษ สะวิสัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านนาตาล ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เมื่อ 29 มีนาคม 2549.

เพ็ญศรี คู้ก และคนอื่นๆ. วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

ระพิน ชูชื่น. การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน
ประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัย
ศิลปากร. อุดลำนานา.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.

เรณู ภูมิประดิษฐ์. การเปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างนักเรียนที่ฝึกสมาธิและไม่ได้
ฝึกสมาธิ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนวัดทรงธรรม จังหวัดสมุทรปราการ.
วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2534.
อุดลำนานา.

ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทร และวิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี. ครอบครัวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางจิตใจ
ของไทย. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
2524. อุดลำนานา.

วงศ อินทรเทพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง
อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2549.

วศิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทองกราว, 2541.

_____. พุทธปรัชญาเถรวาท. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537.

วาสนา ไชยะเดชะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหารส่วน
ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อ 27 มีนาคม 2549.

วิชาการ, กรม. การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา . พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2546.

วิทย์ วิศทเวทย์. “จริยธรรมในสังคมไทยในทัศนะของนักปรัชญา,” ใน วารสารการศึกษาแห่งชาติ.
13 (5) : 13 – 21.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสลิวรพงษ์ วรรณปก. หนังสือเรียนสังคมศึกษา พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2528.

วิทยา แสงทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหาล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อ 19 มีนาคม 2549.

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, กระทรวง. ภาพถ่ายความเที่ยมกับอุทกภัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ, 2547.

วิธาน สุชีวะคุปต์และสนธิ์ บางยี่ขัน. ปรัชญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533.

ศิราพร จูตะฐาน. “แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคม,” ใน ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. หน้า 5-9. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.

ศิริพร สิริวิพันธ์. การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527. อัดสำเนา.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. การติดตามและประเมินผลโครงการ. กรุงเทพฯ : สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.

_____. แผนพัฒนาจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527.

_____. รายงานการวิจัย การประเมินหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 กลุ่มวิชาสังคมศึกษา: ศิลธรรม พระพุทธศาสนา จริยธรรมและประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527.

_____. รายงานการวิจัยวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและค่านิยมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545.

_____. หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส. 0113 พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.

สมใจ สุริยะกุล. การสร้างบทเรียนสื่อประสมในวิชาจริยศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในอำเภอประเหลียน จังหวัดศรีสะเกษ. ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523. อัดสำเนา.

สมบุญ สุขสำราญ. “ความเชื่อและพิธีกรรมกับการดำรงไว้ซึ่งชาติพันธุ์,” ใน ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. หน้า 561. พิมพ์ครั้งที่ 6. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547.

สมพร เทพสิทธิ์า. การอภิปรายเรื่องชี้ภาวะสังคมในด้านคุณธรรม. คณะกรรมการส่งเสริมศิลปกรรมและจิตใจ. สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525.

สาโรช บัวศรี. ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย : จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนากับประชาธิปไตย. แปลโดย สุนทร โคตรบรรเทา. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2544.

_____. “จริยธรรมในสังคมไทย,” ใน รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมปัจจุบัน. คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522.

_____. จริยศึกษา. ม.ป.ท., 2527.

สุชา ไอยราพงศ์. อิทธิพลของเพศ ศาสนาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีต่อบุคลิกภาพด้านความต้องการของนักศึกษาวิทยาลัยครูยะลา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2524.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. วัฒนธรรมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุชีพ พันธุ์อ่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลหล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดศรีบุญเรืองใต้ ตำบลมุกดาหาร อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร เมื่อ 26 มีนาคม 2549.

สุภาพรรณ พวงจันเพชร. การเปรียบเทียบผลการสอนวิชาศิลปกรรมหน่วย “คุณธรรมเสริมสร้างลักษณะนิสัย” โดยใช้วิธีการบวนการกลุ่มสัมพันธ์และวิธีการสอนแบบธรรมดา ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ ค.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519. อัดสำเนา.

สุวรรณ เพชรนิล. วัฒนธรรมและศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์, 2532.

เสฐียรโกเศศ. วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. พระนคร : โรงพิมพ์บรรณาคาร, 2506.

เสรี พงศ์พิศ. “ไสยศาสตร์ในสังคมไทย,” ใน ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. หน้า 287 – 323. พิมพ์ครั้งที่ 6. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547.

แสง จันทร์งาม. วังมัจฉาธรรม. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2533.

อนุমানราชชน, พระยา. ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2516.

อมรา พงศาพิชญ์. “พุทธศาสนาชาวบ้าน,” ใน ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. หน้า 273.

พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.

อัมพร ศรีตัดสูง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลกล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนอนุบาลชานุมาน ตำบลชานุมาน อำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อ 20 มีนาคม 2549.

อัมพรทิพย์ สุทธิเวชกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อุดม จุมพลกล้า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านชานุมาน ตำบลชานุมาน อำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อ 20 มีนาคม 2549.

อำนาจ บัวศิริ. คุณสมบัติและบทบาทเจ้าอาวาสวัดในพระพุทธศาสนา ที่เอื้อต่อการพัฒนาชนบท
ยากจนในภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2528.

อุดม จุมพลกล้า. คติชาวบ้านจากบ้านกึ่ง. พิมพ์อวดสำเนาครั้งที่ 2. สกลนคร, 2547. อวดสำเนา.

_____. ปัญหาการบริหารงานด้านการศาสนาของศึกษาธิการอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน. ชลบุรี, 2530.

อวดสำเนา

Basabe, Fernando M. Japanese Youth Confrants Religion. New York, Charles E. Tuttle Company Inc., 1967.

Gerdner, Larry Allan. “Religion Attitudes and Beliefs of Students in Lutheran College with Reference to Their Value Structures and Personal Variable,” Dissertation Abstracts. May 1975.

Jeffreys, M. Personal Velue in the Modern World. Harmonworth : Middlesex Renquin Book, 1962.

Kohlberg, L. “Moral Stage and Moralization : The Cognitive Development Approach,” Moral Development and Behavior. P. 29 – 53. New York : Holt Rimehart and Winston, 1976.

Rest, James R. A Theoretical Analysis of Moral Judgement Development. Unpublished manuscript, University of Menesota, 1977.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความร่วมมือ

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจแก้ไขและปรับปรุง
เครื่องมือการวิจัย

**รายชื่อผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจแก้และปรับปรุง
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย**

1. ผู้ตรวจแก้ไขความถูกต้องและความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์
 - 1.1 พระศรีสกลกิจ รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
 - 1.2 พระมหา ดร. สมศักดิ์ ญาณโพธิ์ รองคณบดีคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - 1.3 ศาสตราจารย์ (เกรียติคุณ) ดร. อนันต์ รัสมิ์ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - 1.4 ดร. สุวิญ รัทสัถย์ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - 1.5 นายเหรียญ เพ็ชรธาดา ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร

2. ผู้ตรวจแก้ไขความถูกต้องและความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
 - 2.1 พระราชศีลโสภิต เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
 - 2.2 พระมหา ดร. อากร อุดตมปญโญ อาจารย์คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - 2.3 พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - 2.4 ศาสตราจารย์ (เกรียติคุณ) ดร. อนันต์ รัสมิ์ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - 2.5 รองศาสตราจารย์ ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ อาจารย์ประจำภาควิชาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - 2.6 ดร. สุกิจ ชัยมุสิก อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - 2.7 นายสังัด ฝ่ายเทศ ผู้ตรวจราชการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนครเขต 1 จังหวัดสกลนคร
 - 2.8 นายอุทัย พลพวก วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร
 - 2.9 นายประสพชัย สุตะโคตร ข้าราชการบำนาญ อดีตศึกษานิเทศก์ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดสกลนคร

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความร่วมมือ

659 หมู่ 3 บ้านกกส้มโฮง ต. ชาติชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

1 พฤศจิกายน 2548

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย	1. กรอบแนวคิดการวิจัย (เค้าโครงการวิจัย)	จำนวน 1 ชุด
	2. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	จำนวน 1 ชุด
	3. แบบประเมินคุณภาพแบบสอบถาม	จำนวน 1 ชุด
	4. แบบประเมินความสอดคล้อง (IOC) แบบสอบถาม	จำนวน 1 ชุด
	5. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	จำนวน 1 ชุด
	6. แบบประเมินคุณภาพแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	จำนวน 1 ชุด
	7. แบบประเมินความสอดคล้อง (IOC) แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	จำนวน 1 ชุด

ด้วยกระผม นายอุดม จุมพลกล้า ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐาน
คุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนครและคณะ ได้รับการสนับสนุน
ทุนการวิจัยจาก ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทาง
พระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย” ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการ
ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

กระผม ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และเชี่ยวชาญในเรื่องที่วิจัย
ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณา ตรวจสอบ และ
ประเมินผลเครื่องมือการวิจัยที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้น ซึ่งได้ส่งมาพร้อมหนังสือนี้ และเมื่อท่านได้พิจารณา
ตรวจสอบและประเมินผลเครื่องมือการวิจัยแล้ว กระผมจะมาขอรับแบบประเมินฯ ด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายอุดม จุมพลกล้า)
หัวหน้าคณะวิจัย

659 หมู่ 3 บ้านกกส้มโอง ต. ชาติชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

1 พฤศจิกายน 2548

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

นมัสการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย	1. กรอบแนวคิดการวิจัย (เค้าโครงงานวิจัย)	จำนวน 1 ชุด
	2. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	จำนวน 1 ชุด
	3. แบบประเมินคุณภาพแบบสอบถาม	จำนวน 1 ชุด
	4. แบบประเมินความสอดคล้อง (IOC) แบบสอบถาม	จำนวน 1 ชุด
	5. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	จำนวน 1 ชุด
	6. แบบประเมินคุณภาพแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	จำนวน 1 ชุด
	7. แบบประเมินความสอดคล้อง (IOC) แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	จำนวน 1 ชุด

ด้วยเกล้ากระผม นายอุดม จุมพลหัตถ์ ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนครและคณะ ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจาก ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำ โขงในประเทศไทย” ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เกล้ากระผม ได้พิจารณาเห็นว่า พระคุณเจ้าเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และเชี่ยวชาญในเรื่องที่วิจัยดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า โปรดได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาตรวจสอบ และประเมินผลเครื่องมือการวิจัยที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้น ซึ่งได้ส่งมาพร้อมหนังสือนี้ และเมื่อพระคุณเจ้าได้พิจารณา ตรวจสอบและประเมินผลเครื่องมือการวิจัยแล้ว เก้ากระผมจะมาขอรับแบบประเมินฯ ด้วยตนเอง

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ ขอบพระคุณอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(นายอุดม จุมพลหัตถ์)

หัวหน้าคณะวิจัย

659 หมู่ 3 บ้านกกส้มโอง ต. ชาติเชิงชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

25 พฤศจิกายน 2548

เรื่อง ขอบขออนุญาตทดลองใช้เครื่องมือการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายของเนื้อหาที่ต้องการสัมภาษณ์

ด้วยกระผม นายอุดม จุมพลกล้า ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐาน
คุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร และผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียน
เทคนิคภูพานบริหารธุรกิจ ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจาก ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดิน
เชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง
ในประเทศไทย” ในการวิจัยเรื่องนี้ จำเป็นต้องศึกษาโดยการสัมภาษณ์ท่านผู้รู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง
เกี่ยวกับเรื่องนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามสภาพความเป็นจริงอันจะช่วยให้งานวิจัยนี้มีคุณค่า ในทางที่จะ
นำไปแก้ปัญหาดตรงตามสภาพความเป็นจริงได้ ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการทดลองใช้เครื่องมือการวิจัย

กระผมได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญ และทราบสภาพการปฏิบัติตาม
วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านให้โอกาสแก่กระผม
หรือผู้แทนของกระผม ผู้ถือหนังสือนี้ได้สัมภาษณ์ท่าน ตามหัวข้อและรายละเอียดที่แนบมาพร้อมนี้
เพื่อเป็นการทดลองใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ ขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายอุดม จุมพลกล้า)

หัวหน้าคณะวิจัย

659 หมู่ 3 บ้านกส้อมโฮง ต. ชาติชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

25 พฤศจิกายน 2548

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ทดลองใช้เครื่องมือการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

นมัสการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายของเนื้อหาที่ต้องการสัมภาษณ์

ด้วยเกล้ากระผม นายอุดม จุมพลกล้า ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร และผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนเทคนิคภูพานบริหารธุรกิจ ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจาก ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย” ในการวิจัยเรื่องนี้ จำเป็นต้องศึกษาโดยการสัมภาษณ์ท่านผู้รู้และผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามสภาพความเป็นจริงอันจะช่วยให้งานวิจัยนี้มีคุณค่า ในทางที่จะนำไปแก้ปัญหาดตรงตามสภาพความเป็นจริงได้ ซึ่งขณะนี้อยู่ในระหว่างการทดลองใช้เครื่องมือการวิจัย

เกล้ากระผมได้พิจารณาเห็นว่า พระคุณเจ้าเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญ และทราบสภาพการปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้าให้โอกาสแก่เกล้ากระผมหรือผู้แทนของเกล้ากระผม ผู้ถือหนังสือนี้ได้สัมภาษณ์พระคุณเจ้า ตามหัวข้อและรายละเอียดที่แนบมาพร้อมนี้ เพื่อเป็นการทดลองใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ ขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายอุดม จุมพลกล้า)

หัวหน้าคณะวิจัย

659 หมู่ 3 บ้านกกส้มโฮง ต. ชาติชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

16 พฤศจิกายน 2548

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ทดลองใช้เครื่องมือการวิจัยโดยการตอบแบบสอบถาม

นมัสการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

จำนวน.....ชุด

ด้วยเกล้ากระผม นายอุดม จุมพลกล้า ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐาน
คุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร และผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียน
เทคนิคภูพานบริหารธุรกิจ ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจาก ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดิน
เชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง
ในประเทศไทย” ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการทดลองใช้เครื่องมือการวิจัยโดยการตอบแบบสอบถาม

ในการวิจัยเรื่องนี้ เกล้ากระผมประสงค์ขอความอนุเคราะห์จาก พระคุณเจ้าได้โปรดให้
พระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ในวัดของพระคุณเจ้า ได้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย
ตามที่แนบนี้ เพื่อจะได้ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยต่อไป

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดให้อนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายอุดม จุมพลกล้า)

หัวหน้าคณะวิจัย

659 หมู่ 3 บ้านกกส้มโอง ต. ชาติชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

16 พฤศจิกายน 2548

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ทดลองใช้เครื่องมือการวิจัยโดยการตอบแบบสอบถาม

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

จำนวน.....ชุด

ด้วยกระผม นายอุดม จุมพลกล้า ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐาน
คุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร และผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียน
เทคนิคภูพานบริหารธุรกิจ ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจาก ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดิน
เชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง
ในประเทศไทย” ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการทดลองใช้เครื่องมือการวิจัยโดยการตอบแบบสอบถาม

ในการวิจัยเรื่องนี้ กระผมประสงค์ขอความอนุเคราะห์จากท่าน พร้อมคณะครู อาจารย์ และ
นักเรียน ในโรงเรียนของท่านได้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ตามที่แนบนี้ เพื่อจะได้ดำเนินการตาม
ระเบียบวิธีวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้อนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายอุดม จุมพลกล้า)

หัวหน้าคณะวิจัย

659 หมู่ 3 บ้านกส้อมโฮง ต. ชาติชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

20 กุมภาพันธ์ 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน.....ชุด

ด้วยกระผม นายอุดม จุมพลหัตถ์ ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐาน
คุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร และผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียน
เทคนิคภูพานบริหารธุรกิจและคณะ ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลัง
แผ่นดินเชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบ
ลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย” ในการวิจัยนี้ ใ้ขอความอนุเคราะห์จากท่านพร้อมคณะครูอาจารย์และ
นักเรียน ในโรงเรียนของท่านได้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ตามที่ส่งมาพร้อมนี้ โดยกระผมและคณะ
จะมาขอรับแบบสอบถามด้วยตนเองใน วันที่.....มีนาคม 2549

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายอุดม จุมพลหัตถ์)

หัวหน้าคณะวิจัย

659 หมู่ 3 บ้านกสั่มโฮง ต. ชาติชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

20 กุมภาพันธ์ 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

นมัสการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน.....ชุด

ด้วยเกล้ากระผม นายอุดม จุมพลหล้า ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐาน
คุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร และผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียน
เทคนิคภูพานบริหารธุรกิจและคณะ ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลัง
แผ่นดินเชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบ
ลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย” ในการวิจัยนี้ ไคร่ขอความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุ
สามเณร และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ในวัดของพระคุณเจ้าได้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ที่ส่งมาพร้อม
นี้ โดยเกล้ากระผมและคณะจะมาขอรับแบบสอบถามด้วยตนเองใน วันที่.....มีนาคม 2549

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายอุดม จุมพลหล้า)

หัวหน้าคณะวิจัย

659 หมู่ 3 บ้านกกส้มโฮง ต. ชาติชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

20 กุมภาพันธ์ 2549

เรื่อง ขอบขออนุเคราะห์ให้การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายของเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน 1 ชุด

ด้วยกระผม นายอุดม จุมพลหัตถ์ ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐาน
คุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร และผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียน
เทคนิคภูพานบริหารธุรกิจ ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจาก ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดิน
เชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง
ในประเทศไทย” ในการวิจัยเรื่องนี้ มีความประสงค์ขออนุเคราะห์จากท่านได้โปรด ให้การ
สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย ตามขอบข่ายของเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ ที่แนบนี้ เพื่อจะได้ดำเนินการวิจัย
ตามระเบียบวิธีการวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายอุดม จุมพลหัตถ์)

หัวหน้าคณะวิจัย

659 หมู่ 3 บ้านกกส้มโอง ต. ชาติชุม
อ. เมืองสกลนคร จ. สกลนคร 47000

20 กุมภาพันธ์ 2549

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมัสการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ขอบข่ายของเนื้อหาเพื่อการสัมภาษณ์ จำนวน 1 ชุด

ด้วยเกล้ากระผม นายอุดม จุมพลหัตถ์ ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษา ระดับ 7 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร และผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนเทคนิคภูพานบริหารธุรกิจ ได้รับรับสนับสนุนทุนการวิจัยจาก ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ในการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย” ในการวิจัยเรื่องนี้ มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์จาก พระคุณเจ้าได้โปรดให้การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยตามขอบข่ายของเนื้อหาของการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย ที่แนบนี้ เพื่อจะได้ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีการวิจัยต่อไป

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายอุดม จุมพลหัตถ์)

หัวหน้าคณะวิจัย

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

อนึ่ง หากท่านเห็นว่า มีแนวปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ที่มีได้รวมอยู่ในขอบข่ายการสัมภาษณ์นี้ ขอให้เสนอแนะหรือให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ในการอบรมและปลูกฝังวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาต่อไป

ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นเพิ่มเติม มีดังนี้

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณ

(นายอุดม จุมพลกล้า)

หัวหน้าคณะวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้ ถ้ามเกี่ยวกับเรื่อง วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย 5 ด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม

แบบสอบถามนี้มี 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเรื่อง วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จงกาเครื่องหมาย / ลงในช่อง ที่ตรงกับสถานภาพความเป็นจริงของท่าน

พระภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน พุทธศาสนิกชนทั่วไป

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเรื่อง วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย

จงกาเครื่องหมาย / ลงในช่องระดับการปฏิบัติที่ตรงกับสภาพการปฏิบัติจริงที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทยเพียงช่องเดียวของแต่ละข้อและโปรดตอบทุกข้อ หากขาดข้อใดข้อหนึ่งจะไม่สามารถทำการวิจัยได้ คำตอบของท่านจะใช้เฉพาะการวิจัยเท่านั้น จะไม่นำไปเปิดเผยหรือทำให้เกิดผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

แบบสอบถามนี้มีกระทงคำถามทั้งสิ้นจำนวน 50 ข้อ

สำหรับเกณฑ์การให้คะแนนระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย มีดังนี้

5	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
3	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย
1	หมายถึง	ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด หรือ ไม่ปฏิบัติเลย

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	ระดับปฏิบัติ				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1	ภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงรู้ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต โดยศึกษาจากหนังสือสวดมนต์ ตำรา หรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา					
2	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนำคำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตมาใช้ตั้งชื่อบุคคล อาคาร สถานที่ และสิ่งของ ต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล					
3	พระภิกษุ สามเณร ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง เรียนภาษาบาลีเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้					
4	นักเรียนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง เรียนภาษาบาลี หรือภาษาสันสกฤตในวิชาภาษาไทย เพื่อให้รู้ความหมายของคำ และนำไปใช้ได้ถูกต้อง					
5	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เห็นว่า พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ และทุกคนสามารถศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง					
6	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า นักปราชญ์อีสานโบราณและหรือนักปราชญ์แห่งล้านนา ได้จารึกเรื่องราวและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยอักษรธรรม และหรืออักษรล้านนาลงไว้ในใบลาน					
7	ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ถ้าคนเรายังมีกิเลส มีกรรม และมีวิบากอยู่ ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิด และเป็นไปตามกรรมของตน ดังนั้น เมื่อเราต้องการไปเกิดในที่ดีๆ จึงต้องทำบุญกุศลอยู่เสมอ					

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	ระดับปฏิบัติ				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
8	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า พระเครื่อง เครื่องรางของขลัง คาถาอาคม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มีอำนาจที่บันดาลให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยต่างๆ และอำนาจประโยชน์ให้ประสบความสำเร็จ มีความเจริญรุ่งเรือง และมีความสุขตามที่บนบานและหวังเอาไว้ได้					
9	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ จะบันดาลให้มีความสุข และเป็นสิริมงคล					
10	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า นรกและสวรรค์ มีอยู่จริงตามกฎแห่งกรรม ดังนั้น ผู้ทำชั่วหรือบาป ย่อมไปสู่ นรก ส่วนผู้ทำดีหรือทำบุญกุศล ย่อมไปสู่สวรรค์					
11	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า การเลี้ยงผีปู่ตา หรือผีปู่ย่า ถือว่าเป็นการแสดงถึงความมีกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ และเป็นผลให้เกิดสิริมงคลแก่ครอบครัว นอกจากนี้ยังเป็นอุบายในการอนุรักษ์หรือรักษาป่าธรรมชาติของหมู่บ้านด้วย					
12	เมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมประกอบพิธีขอฝน และนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระคาถา และเทศน์นิทานชาดก					
13	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า ลางสังหรณ์ และความฝัน เป็นนิมิตหรือลางบอกเหตุที่จะเกิดขึ้นกับเรา ทั้งเหตุดีและเหตุร้าย					
14	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า การสะเดาะเคราะห์เป็นการช่วยบรรเทาความทุกข์กังวลใจ ลงได้ไม่มากก็น้อย					
15	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า หากได้ถูกขังยามดึกจะทำอะไรก็เจริญรุ่งเรือง และอยู่เย็นเป็นสุข					

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	ระดับปฏิบัติ				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
16	ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนา คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือว่า การทำบุญต่างๆตาม ประเพณีเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญ กุศล สร้างบารมี และรักษาคุณค่าทางจริยธรรม					
17	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ ประจำวัน เป็นการบำรุงพระศาสนา และบำเพ็ญบุญกุศล					
18	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ทำบุญข้าวจีหรือบุญเดือน 3 โดยผนวกเข้ากับการทำบุญวันมาฆบูชา เพื่อบำเพ็ญกุศล และรักษาประเพณี					
19	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดร ชาดกในงานเทศน์มหาชาติ (บุญผะเหวดของชาวอีสาน หรือตั้งกรรมหลวงของชาวล้านนา) ให้ครบ 13 กัณฑ์ใน 1 วัน เพื่อเป็นการสั่งสมบุญกุศลและได้เกิดทันศาสนา พระศรีอารีย์					
20	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง จัดงานวันสงกรานต์เพื่อเป็น การทำบุญขึ้นปีใหม่แบบไทยโบราณ ทำบุญบังสุกุลอัฐิ ให้แก่บรรพบุรุษ และสร้างพระพุทธรูป แล้วยังจัดพิธี สร้างน้ำ (รดน้ำดำหัว) ผู้อาวุโสเพื่อขอพรอีกด้วย					
21	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ทำบุญเข้าพรรษา และวัน ออกพรรษา เป็นการบำรุงส่งเสริมพระสงฆ์ที่ได้ศึกษา พระธรรมวินัย และตนเองได้บำเพ็ญบุญโดยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาให้บริบูรณ์ด้วย					
22	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงจัดไหลเรือไฟตามลำน้ำโขงใน วันออกพรรษา เพื่อบูชาคุณของพระพุทธเจ้า และเชื่อ ว่าพญานาคในลำน้ำโขงซึ่งเป็นสัตว์ในตำนานทาง พระพุทธศาสนา ก็ได้จุดไฟร่วมบูชาคุณของ พระพุทธเจ้าด้วย					

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	ระดับปฏิบัติ				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
23	พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงประกอบพิธีต่างๆในทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มพิธีด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย แล้วจึงสมาทานศีล 5 (รับศีล 5) เป็นลำดับถัดไป					
24	การบรรพชา อุปสมบท (การบวชพระและสามเณร) คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือว่า เป็นการแสดงตนเป็นผู้รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่นับถือของตน					
25	ในปัจจุบันการแสดงตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาของนักเรียนนั้น โรงเรียนมักจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้แก่ นักเรียนชาวพุทธตามระเบียบพิธีที่ทางราชการกำหนด					
26	ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมไปไหว้พระ ทำวัตร สวดมนต์ ฟังเทศน์ และเวียนเทียนที่วัด					
27	ในปัจจุบันคนเรามีเวลาน้อย ดังนั้น คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เมื่อจะทำบุญเลี้ยงพระจึงมัก นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านจบแล้วถวายภัตตาหารให้แล้วเสร็จในวันและเวลาเดียวกัน					
28	พิธีทำบุญทั่วไปคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง นิมนต์พระสงฆ์จำนวนคือ คือ 5 รูป 7 รูป หรือ 9 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหาร					
29	พิธีทำบุญเกี่ยวกับการตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง นิมนต์พระสงฆ์จำนวนคือ คือ 8 รูป 10 รูป มาสวดพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหาร					

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	ระดับปฏิบัติ				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
30	ในพิธีสวดพระอภิธรรม ในงานศพ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป มาสวดมาติกาหรือสวดพระอภิธรรม					
31	การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมทอดผ้าบังสุกุลและกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายขณะที่พระสงฆ์ เริ่มอนุโมทนาด้วยบท ยถา.....					
32	การถวายทานแด่พระสงฆ์ คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงนิยมถวายเป็น “สังฆทาน” ด้วยเชื่อว่าเป็นทานที่มีอานิสงส์ และได้บุญกุศลมาก					
33	คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงสมาทานรักษาเบญจศีล (ศีล 5) และเบญจธรรม (ธรรม 5) เพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญกุศลในเบื้องต้นและเพื่อให้ตนเป็นผู้มีคุณธรรม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข					
34	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงปฏิบัติศีล 8 หรืออุโบสถศีล และเทวธรรม (หิริและโอตตปปะ) เพื่อขัดเกลากิเลสของตนให้เบาบางลงจนเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด ปราศจากกิเลสอกุศลในจิตใจ					
35	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงมุ่งมั่นในการละเว้นความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ โดยประพฤติดแต่ความสุจริตทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ เพื่อศักดิ์ศรีของตนและความสงบสุขของครอบครัว					
36	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นกฎแห่งกรรมของโลกมนุษย์ ดังนั้น เพื่อความสุข ความเจริญแก่ตน จึงประกอบแต่กรรมดี					

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	ระดับปฏิบัติ				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
37	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เชื่อว่าการทำบุญให้ทานเป็นบุญกุศลเบื้องต้นและเป็นการช่วยเหลือสังคม ดังนั้นเมื่อมีโอกาสจึงร่วมทำบุญบริจาคทานตามควรแก่ฐานะเสมอ					
38	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที เคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำคำสอนพร่ำสอนของผู้มีพระคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมทั้งมีความกตัญญูกตเวทีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ อย่างสม่ำเสมอ					
39	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นคนพูดความจริงและทำจริง ไม่พูดเท็จ และพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ต่อทุกคน					
40	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงพยายามหลีกเลี่ยงการกระทำที่จะทำให้เกิดการแตกแยกความสามัคคี ในหมู่คณะ					
41	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นผู้มีอารมณ์มั่นคง ร่าเริงแจ่มใส ไม่โกรธโดยไม่มีเหตุผล และมีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย					
42	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันเสมอ					
43	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีความซื่อสัตย์สุจริต อดทนขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงานในหน้าที่					
44	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคมในด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม					
45	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงหลีกเลี่ยงจากอบายมุขและสิ่งเสพติดให้โทษทุกประเภท					

ข้อที่	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย	ระดับปฏิบัติ				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
46	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีความรัก ความเมตตา มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ และสัตว์อื่นเท่าเทียมกันเสมอ					
47	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง กล้าแสดงความคิดเห็น และกล้าแสดงออกในทางสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม					
48	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง อุทิศและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม โดยเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญทางศาสนาและบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ด้วยความเสียสละ					
49	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ปกป้อง ค้ำครอง และแก้ไขความเสียหายที่เกิดแก่พระศาสนา รวมทั้งปกป้อง ค้ำครองปูชนียวัตถุ และโบราณสถานของพระศาสนา ทุกครั้งที่สามารถกระทำได้					
50	คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ปรับปรุงพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยตั้งอยู่ในความไม่ประมาท					

อนึ่ง หากท่านเห็นว่า มีแนวปฏิบัติตามวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ที่มีได้รวมอยู่ในกระทงคำถามนี้ ขอให้เสนอแนะหรือให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ในการอบรมและปลูกฝังวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาต่อไป
ข้อเสนอแนะ หรือ ความคิดเห็นเพิ่มเติม มีดังนี้

.....
.....

ขอขอบพระคุณ

(นายอุดม จุมพลหาล้า)

หัวหน้าคณะวิจัย

ภาคผนวก ง

ผลการวิเคราะห์หาคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย

คุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย

เรื่อง วัดนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบ
ลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย

สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

1. หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยคำนวณค่า Alpha Coefficient ตามวิธีของ
ครอนบาค โดยใช้สูตร

$$r_u = \frac{n}{n-1} \left(1 - \frac{\sum S_i^2}{S^2} \right)$$

เมื่อ r_u แทน ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม
 n แทน จำนวนข้อของแบบสอบถาม
 S_i^2 แทน ค่าความแปรปรวนของแบบสอบถามทั้งหมด
 $\sum S_i^2$ แทน ผลรวมของค่าความแปรปรวนของคะแนนของ
 แบบสอบถามแต่ละข้อ

จะได้

$$\begin{aligned} r_u &= \frac{50}{49} \left(1 - \frac{36.19}{333.027} \right) \\ &= 1.02 (0.891) \\ &= 0.909 \end{aligned}$$

2. คำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) โดยวิธี Product
Moment Correlation โดยใช้สูตร

$$r = \frac{N\sum XY - \sum X \sum Y}{\sqrt{\{N\sum X^2 - (\sum X)^2\} \{N\sum Y^2 - (\sum Y)^2\}}}$$

เมื่อ r แทน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
 $\sum X, \sum Y$ แทน ผลรวมของคะแนน X และคะแนน Y
 ตามลำดับ
 $\sum XY$ แทน ผลรวมของผลคูณของคะแนน X และ Y

$$\frac{\sum X^2 \cdot \sum Y^2}{(\sum X)^2 \cdot (\sum Y)^2}$$

ตามลำดับ
แทน ผลรวมทั้งหมดกำลังสองของคะแนน X
และคะแนน Y ตามลำดับ
แทน ผลรวมทั้งหมดของคะแนน X และคะแนน Y
ยกกำลังสองตามลำดับ
N แทน จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง

จะได้แต่ละรายชื่อดังนี้

ข้อที่	ค่า r_{xy}	ข้อที่	ค่า r_{xy}	ข้อที่	ค่า r_{xy}
1	0.284	19	0.286	37	0.355
2	0.483	20	0.510	38	0.734
3	0.654	21	0.352	39	0.509
4	0.431	22	0.617	40	0.370
5	0.685	23	0.522	41	0.471
6	0.446	24	0.572	42	0.440
7	0.552	25	0.396	43	0.463
8	0.429	26	0.372	44	0.438
9	0.533	27	0.473	45	0.515
10	0.507	28	0.743	46	0.369
11	0.620	29	0.271	47	0.340
12	0.448	30	0.379	48	0.420
13	0.498	31	0.237	49	0.529
14	0.397	32	0.371	50	0.446
15	0.485	33	0.420		
16	0.287	34	0.534		
17	0.755	35	0.337		
8	0.471	36	0.498		

การหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง
วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย

$$\text{Reproducible} = 100 \left(1 - \frac{\text{ความคลาดเคลื่อน}}{\text{ค่าตอบทั้งหมด}} \right) \%$$

ถ้าผลของการคำนวณออกมาได้ 90% จึงจะถือว่าการสัมภาษณ์ที่ดี

